

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI
İKT-YL-2014-033

REEL EFEKTİF DÖVİZ KURUNUN TEKSTİL VE HAZIR
GİYİM SEKTÖRÜ ÜZERİNE ETKİSİ: TÜRKİYE
ÖRNEĞİ

HAZIRLAYAN
Adem GÜLŞEN

TEZ DANIŞMANI
Yrd. Doç. Dr. Mesut ÇAKIR

AYDIN-2015

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

İktisat Anabilim Dalı **Yüksek Lisans** Programı öğrencisi **Adem GÜLŞEN** hazırlanan “Döviz Kuru Farklılaşmasının Dış Ticaret ve Cari Denge Üzerine Etkisi Türkiye Örneği” başlıklı tez.....tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

	Ünvanı, Adı Soyadı	Kurumu	İmzası
Başkan :
Üye :
Üye :

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu **Yüksek Lisans** tezi, Enstitü Yönetim KurulununSayılı kararıylatarihinde onaylanmıştır.

Prof. Dr. Recep TEKELİ

Enstitü Müdürü

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

19/01/2015

Adem GÜLŞEN

ÖZET

REEL EFEKTİF DÖVİZ KURUNUN TEKSTİL VE HAZIR GİYİM SEKTÖRÜ ÜZERİNE ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Adem GÜLŞEN

Yüksek Lisans Tezi, İktisat Anabilim Dalı
Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Mesut ÇAKIR
2015,127 sayfa

Son yıllarda yaşanan dünya ekonomisindeki gelişmeler ve ülkelerin küresel anlamda birbirleriyle kurduğu ekonomik ilişkiler, ülke sınırlarının öneminin azalmasına ve oluşturulan ekonomik ve işbirlikleriyle, birbirlerine daha bağımlı hale gelmişlerdir. Ekonomik anlamda birbirlerine bağımlılık ve ticari ilişkiler ülkelerin geleceklere adına önemli rol üstlenmiştir. Bu bağlamda ülkeler bazı sanayi alanlarında uzmanlaşmaya çalışmış ve avantaj sağlamak istemişlerdir. Hazır giyim ve tekstil sanayide gelişmekte olan ülkelerin en temel sanayi sektörleri arasına girmiştir. Pozitif anlamda ekonomik güç sağlamak ve ileri teknolojik sanayi dallarına geçiş yapabilmek için sektörü ilk basamak olarak görmektedirler. Ülkemiz açısından değerlendirildiğinde, Avrupa pazarına olan yakınlığı, hammadde teminini kolay sağlanması, ucuz ve nitelikli iş gücü sayesinde Türkiye ekonomisinde de önemli bir yer tutmaktadır. Yaşanılan ekonomik ve siyasi krizlere bağlı olarak artış ve azalışlar göstermiştir. Uluslararası yapılan anlaşmalarla düzenlemeler getirilmiş ve sadece gelişmekte olan ülkeler değil aynı anda gelişmiş ülkelerde moda ve marka ürünler oluşturarak piyasada etkinliklerini devam ettirmeye çalışmaktadırlar.

Yapmış olduğumuz çalışma bu anlamda Türkiye ekonomisinde tekstil ve hazır giyim sanayinin geçmişteki ve yaşanan dönemdeki durumu gösterilmeye çalışılmıştır. Dünya ülkeleri açısından değerlendirildiğinde, sektörün dünya ekonomisindeki yeri gösterilmeye çalışılmış; döviz piyasalarında yaşanan hareketlenmelere sektörün gösterdiği reaksiyon izlenmeye çalışılmıştır. Gelişmeler izlenirken ampirik veriler kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Döviz kuru farklılaşmaları, Tekstil ve hazır giyim, Türkiye

ABSTRACT

IMPACTS OF REAL EFFECTIVE EXCHANGE RATE ON TEXTILE AND APPAREL MARKET: CASE OF TURKEY

Adem GÜLŞEN

Master Thesis, Department of Economics
Thesis Advisor: Yrd. Doç. Dr. Mesut ÇAKIR

Development during recent years at the world economy and economic relationships which countries build between each other in global terms cause, Borders between countries lose its significance and the collaboration which creating ,countries become more addicted to each other. Interdependence in economic terms and business connection play an important part in name of the futures of countries. Countries try to specialization in some industrial areas and want to provide advantage in this context. Ready wear and textile industry rank among the essential industry sector of the developing countries. They see sector is the first step for providing economic power in positive way and switch to advanced technological branches of industry. If we judge this situation with regards to our country, proximity to European market, easily provide the raw material procurement and thanks to cheap and qualified world power , this situation have an important place in Turkey's Economy. It shows increase and decrease be affiliated to economical and political crisis which experienced. Bring some regulations with the international agreements and not only developing countries but also developed countries try to maintain their market efficiency with creating fashion and trade mark products at one and the same time.

Textile and ready wear industry at Turkish economy and the today's situation try to demonstrate with the study which we try to make. If this study evaluate from world countries perspective, we try to show the place of this sector at world economy and monitoring reactions of the sector to variations at currency markets. While keeping abreast of , empirical data used.

KEYWORDS: Real Effective Exchange Rate, Textile and Ready Wear, Turkey

ÖNSÖZ

Dünya ekonomisinde yaşanan büyüme ve ülkelerin küreselleşmesine bağlı olarak artan ticaret hacimlerinin gelişmesi, ülke ekonomilerinin de büyümesine neden olmuştur. Gelişmekte olan ülkelerin temel dinamiklerinden birisi olan tekstil ve hazır giyim sektörünün küresel anlamda gelişmeleri izlenmiştir. Türkiye piyasasında da çok fazla hâkimiyet ve etkinliği olan sektörün bu bağlamda etkileri incelenmiştir. Dünyada ticaretin yapıldığı temel dinamik gösterge olan döviz kurunun Türkiye'deki etkisi araştırılmıştır. Dönem dönem yaşanan ekonomik krizler ve ülkelerin yaptıkları ekonomik anlaşmaların etkisi araştırılmıştır. Yapılan çalışmanın daha sonra yapılacak olan çalışmalara katkı sağlayacağı temennisiyle hazırlanmıştır. Akademik anlamda ilk bilimsel çalışmam olan tezimde, hataların olabileceğini ve bu hataları düzeltmek için değerli katkılarınıza her zaman açık olduğumu belirtmek isterim.

Tezimin hazırlanmasında emeği geçen, yardımını ve desteğini üzerimden hiç eksik etmeyen danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Mesut ÇAKIR'a, ekonometrik analizimde beni yalnız bırakmayan ve yardımlarıyla destek olan Sayın Doç. Dr. İsmet GÖÇER'e, verdiği fikirlerle, tezime yaptığı eleştirilerle ve akademik anlamda bana hırs ve çalışma azmi veren Sayın Doç. Dr. Müh. Alb. Alper ERTÜRK'e lisans öğrenciliğimden bu yana her sıkıntıya düştüğümde desteğini hissettiğim kıymetli hocam Prof. Dr. Etem KARAKAYA'ya ders dönemimde emeği geçen tüm hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Adem GÜLŞEN

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI	v
ÖZET.....	vii
ABSTRACT	ix
ÖNSÖZ	xi
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xvii
TABLolar DİZİNİ	xix
GİRİŞ	1
1. TEKSTİL VE HAZIR GİYİM	2
1.1. Tekstil ve Hazır Giyim Sektörünün Tanımı ve Kapsamı.....	2
1.1.1. Tekstil ve Hazır Giyim Sanayinin Gelişimi	3
1.1.2. Üretim Süreçleri	4
1.1.3. Tekstil ve Hazır Giyim Tüketimini Belirleyen Unsurlar.....	6
1.2. Tekstil ve Hazır Giyim Ticaretinde Uluslararası Kurallar	7
1.2.1. Gümrük Vergileri ve Diğer Koruma Araçları	7
1.2.1.1. Gümrük Vergileri	8
1.2.1.2. Diğer Koruma Araçları.....	9
1.2.2 Uluslararası Ticareti Serbestleştirme Çabaları	9
1.2.2.1. Miktar Kısıtlamaları (Kotalar).....	11
1.2.2.2 Gönüllü ihracat Kısıtlamaları	12
1.2.2.3. Tarife Benzeri Önlemler.....	12
1.2.2.4. Gözetleme ve İzleme Önlemleri.....	12
1.2.2.5. Uruguay Raundu ve Düzenlemeler (1986-1993)	12
1.2.2.6. Uruguay Raundu Sonrası Dönemde Tekstil ve Hazır Giyim Sektöründe Uygulamalar.....	14
1.3. Dünya Tekstil ve Hazır Giyim Sektörünün Durumu.....	14

1.3.1. Dünya Tekstil ve Hazır Giyim Piyasasındaki Gelişmeler	17
1.3.2. Dünya Tekstil ve Hazır Giyim Ticaretinde Türkiye'nin Yeri	19
1.4. Türk Tekstil ve Hazır Giyim Sektörü	24
1.4.1. Türk Tekstil ve Hazır Giyim Sektörünün Tarihsel Gelişimi	24
1.4.2. Türk Tekstil ve Hazır Giyim Sektörünün Üretim ve Kapasite Kullanım Oranları	28
1.4.3. Türk Tekstil ve Hazır Giyim Sektörünün İşyeri Sayısı ve İstihdamı	30
1.4.4. Türk Tekstil ve Hazır Giyim Sektörünün Üretim Endeksi ve Cirosu	31
1.4.5. Türk Tekstil ve Hazır Giyim Sektörünün İhracatındaki Gelişmeler	31
1.4.5.1. Tekstil ve Hazır Giyim İhracatı Yapılan Ülkeler	34
1.4.5.2. İhracatımızın Ürün Gruplarına Göre Dağılımı	39
1.4.6. Türk Tekstil ve Hazır Giyim Sektörünün İthalatındaki Gelişmeler	40
1.4.6.1. Tekstil ve Hazır Giyim İthalatı Yapılan Ülkeler	41
1.4.6.2. Tekstil ve Hazır Giyim Sektörünün İthalatının Ürün Gruplarına Göre Dağılımı	43
2. REEL EFEKTİF DÖVİZ KURU	46
2.1. Döviz Kuru ve Tanımı	46
2.1.1. Nominal Döviz Kuru	46
2.1.2. Reel Döviz Kuru	47
2.2. Döviz Kurunun Oluşumu	48
2.2.1. Döviz Talebi	48
2.2.2. Döviz Arzı	49
2.3. Döviz Kuru Çeşitleri	49
2.3.1. Döviz Alış-Satış Kuru	50
2.3.2. Kur Marjı	50
2.3.3 Çapraz Kur	50
2.3.4. Spot Kur	51

2.3.5. Forward Kur	52
2.4. Kur Riski Kavramı ve Riskleri.....	52
2.4.1. İşlem Etkisi ve Riskleri	54
2.4.2 Ekonomik Etki ve Riskleri	55
2.5. Döviz Kurlarının Belirlenmesi Konusundaki Teorik Yaklaşımlar.....	57
2.5.1. Satın Alma Gücü Paritesi	57
2.5.2. Parasal Döviz Kuru Yaklaşımı	58
2.5.3. Aktif Döviz Kuru Yaklaşımı	59
2.5.4. Portföy Yaklaşımı	59
2.5.5. Etkin Piyasa Hipotezi	60
2.6. Döviz Kuru Sistemleri.....	60
2.6.1. Sabit Kur Sistemi	61
2.6.1.1. Sabit Kur Sisteminin Avantajları ve Dezavantajları	64
2.6.2. Dalgalı (Esnek) Kur Sistemi	65
2.6.2.1. Dalgalı Döviz Kurunun Avantajları ile Dezavantajları	66
2.6.3. Karma Kur Sistemleri.....	68
2.6.3.1. Yönetimli Dalgalanma	68
2.6.3.2. Parasal Birlikler.....	69
2.6.3.3. Sürünen Pariteler	70
2.6.3.4. Geniş Marjlı Parite	70
2.6.3.5. Para Kurulu	70
2.6.3.6. Dolarizasyon (Para İkamesi)	71
2.7. Türkiye’de Uygulanan Döviz kuru Rejimleri	72
3. DÖVİZ KURU DEĞİŞMELERİNİ TEKSTİL VE HAZIR GİYİM TİCARETİ ÜZERİNE EKONOMETRİK ANALİZLER.....	74
3.1. Kavramsal Çerçeve	74
3.2. Literatür Özeti	74

3.3. Ampririk Analiz.....	77
3.3.1. Modeller	77
3.3.2. Yöntem	79
3.4. Birim Kök Testleri.....	79
3.4.1. ADF Birim Kök Testi.....	80
3.4.2. PP Birim Kök Testi	81
3.4.3 KPSS Birim Kök Testi	83
3.5. Granger Nedensellik.....	84
3.6. Eşbütünleşme Testi.....	89
3.7. Uzun Dönem Analizi.....	91
3.8. Kısa Dönem Analizi: Hata Düzeltme Modeli.....	93
TARTIŞMA VE SONUÇ.....	95
KAYNAKLAR.....	99
ÖZGEÇMİŞ.....	107

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil.1.1. Tekstil ve Hazır Giyim Sanayinde Üretim Süreci.....	4
Şekil.1.2. Tekstil ve Hazır Giyim Sektöründe Tedarik Zinciri	5
Şekil 1.3. Hazır Giyim ve Konfeksiyon İhracatı	37
Şekil 1.4. Tekstil ve Hammaddeleri İhracatı.....	38
Şekil 2.1. Sabit Kur Sistemi	63
Şekil 2.2. Esnek Kur Sistemi.....	66

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1.1. Tekstil ve Hazır Giyim Ürünleri Gümrük Vergileri	9
Tablo 1.2. Dünya İhracatında Tekstil ve Hazır Giyim Ürünlerinin Yeri (Milyar Dolar)	18
Tablo 1.3. Dünya Genel İhracatında ve Tekstil ve Hazır Giyim Ürünleri İhracatında Türkiye'nin Yeri (Milyar Dolar)	19
Tablo 1.4. Dünya Tekstil Ürünleri İhracatında İlk 10 Ülke (Milyar Dolar).....	20
Tablo 1.5. Dünya Tekstil Ürünleri İthalatında İlk 10 Ülke (Milyar Dolar)	21
Tablo 1.6. Dünya Hazır Giyim Ürünleri İhracatında İlk 10 Ülke (Milyar Dolar)..	22
Tablo 1.7. Dünya Hazır Giyim Ürünleri İthalatında İlk 10 Ülke (Milyar Dolar) ..	23
Tablo 1.8. Türk Tekstil ve Hazır Giyim Sanayinde Önemli Gelişmeler	28
Tablo 1.9. Genel İhracatta Tekstil ve Hazır Giyim Ürünlerinin Yeri	33
Tablo 1.10. Ülke Bazında Hazır Giyim İhracatı (Milyar Dolar).....	35
Tablo 1.11. Ülke Bazında Tekstil ve Hammadde İhracatı (Milyar Dolar).....	35
Tablo 1.12. Ürün Grupları Bazında Tekstil Sektörü Ürünleri İhracatı (Milyar Dolar)	39
Tablo 1.13. Ürün Grupları Bazında hazır giyim sektörü Ürünleri İhracatı (Milyar Dolar)	39
Tablo 1.14. Tekstil ve Hazır giyim İthalat Rakamları.....	40
Tablo 1.15. Hazır Giyim Ürünleri İthalatı (milyon dolar)	41
Tablo 1.16. Ürün Grupları Bazında Tekstil sektörü Ürünleri İthalatı	42
Tablo 1.17. Tekstil Sektörü Ürünleri İthalatı (milyon dolar)	43
Tablo 1.18. Ürün Grupları Bazında Tekstil Sektörü Ürünleri İhracatı (Milyar Dolar)	44
Tablo 1.19. Ürün Grupları Bazında Hazır Giyim Sektörü Ürünleri İhracatı.....	44
Tablo 2.1. Firmanın Nakit Akışlarının Maruz Kalacağı Ekonomik Etkinin, Uluslararası Ticarete Yaygın Bazı İşlemlerin Etkileri	56
Tablo 3.1. Veriler	77

Tablo 3.2. ADF Birim Kök Testi Sonuçları	81
Tablo 3.3. PP Birim Kök Testi Sonuçları.....	82
Tablo 3.4. KPSS Birim Kök Test Sonuçları.....	84
Tablo 3.5. Nedensellik Analizi Test Sonuçları.....	89
Tablo 3.6. Eşbütünleşme Testi Sonuçları	91
Tablo 3.7. Uzun Dönem Analizi.....	93
Tablo 3.8. Kısa Dönem Analiz Sonuçları.....	94

GİRİŞ

Son yıllarda ülkelerin küreselleşmesiyle birlikte ülkeler arasındaki ticari etkileşimler artmış bununla birlikte ülkelerin arasında bulunan siyasi sınırlar kalkmıştır. Siyasi sınırlar küreselleşmenin getirdiği bir sonuç olarak ticari sınırlara dönüşmüştür. Bu durum ülkeler ve insanların sınırsız ihtiyaçlarının kolayca karşılanabileceği bir hale gelmiştir. Gelişen ve gelişmekte olan ülkelerin dünya ticaret payının büyük bir bölümünü paylaştığı günümüzde ülkeler için dış ticaret kaçınılmaz bir durum oluşturmaktadır. Ülkeler fazladan ürettiği veya üretimini yapamadığı ürünleri dış ticaret yoluyla başka ülkelere pazarlamakta veya elde etmektedir. Bu durum yetersiz teknolojiye sahip olan ülkelerin ya da coğrafi konumundan dolayı üretim yapamayan ülkelerin ihtiyaçlarını karşılamadaki en önemli yoludur.

Dış ticaret yapılan ürünler arasında gıda kadar önem taşıyan ve tarihi çok eski dönemlere dayanan bir diğer sektörde, tekstil ve hazır giyim sektörüdür. Hammadde ve üretim tekniklerine bağlı gelişen sektör, farklı kültürlerinde birbirleriyle etkileşimine neden olmuştur. Günümüzde sanayi sektörü içerisinde de çok önemli bir yere sahip ve sanayileşme anlamında ülkelerin kullandığı bir basamak olarak kullanmıştır. Gelişmekte olan ülkelerin sanayilerinde temel dinamik sektör olduğu bilinmektedir. Daha çok emek yoğun bir sektör olduğundan dolayı, gelişmekte olan ülkelerdeki ucuz iş gücünden faydalanarak üretim maliyetlerindeki düşük maliyet avantajını kullanarak sanayileşme yönünde adım atmak istemektedirler.

Tüm ihracat ve ithalat sektörünün temel belirleyicisi olan döviz kurundaki değişimler, tekstil ve hazır giyim sektöründe de belirleyici niteliktedir. Dünyada bölgesel anlamda veya küresel anlamda yaşanan ekonomik, siyasi olaylar döviz kur değerlerini değiştirmektedir. Bu durum neticesinde, dış ticaret göstergeleri ve ticari anlaşmalarda etkilenmektedir.

Çalışmanın amacı Türkiye tekstil ve hazır giyim sektörünün döviz kuru değişimleri neticesinde yaşadığı değişimleri göstermektir. Tekstil ve hazır giyimi etkileyen faktör olarak reel efektif döviz kuru alınmıştır. Bu çalışmada sonuca ulaşmak için literatür taraması yapılmış ve betimleyici yöntem kullanılmıştır.

1. TEKSTİL VE HAZIR GİYİM

1.1. Tekstil ve Hazır Giyim Sektörünün Tanımı ve Kapsamı

Tekstil ve hazır giyim sektörü halk içinde bilinenin aksine birbirinden farklıdır. Bu iki sektör birbirlerini tamamlayacak niteliktedir. Tekstil sanayi, hazır giyim için hammadde üretmektedir. Bunların dışında kalan konfeksiyon sanayi ise dokuma giyim eşyası, örme giyim eşyası ve hazır giyim gibi birçok alt sanayiden ve fermuar, düğme, metal, aksesuar, etiket vs. oluşan yan sanayilerden oluşmaktadır (Yücel, 2010:11). Sektör; pamuklu iplik dokuma, yünlü dokuma, ipekli dokuma, sentetik dokuma ve bu dokuma faaliyetlerin sonucu elde edilen ürünlerin yapımında, hazır giyim ve sektöre yardımcı olan tüm alt sektörlerden oluşmakta olduğu görülmüştür (Yücel, 2010:3).

Hazır giyim; standart ölçülere göre satışa sunulmak üzere çeşitli renk ve bedenlerde hazırlanan giyim eşyalarının tümüne denir (Işık, 2000:67).

Tekstil ve hazır giyim sektörü, sentetik elyaf maddesi ve pamuğun işlenerek ortaya ürün olarak bir kullanım eşyasının çıkacağı süreci kapsayan işlemleri içermektedir. Bu sürecin içinde; sentetik malzemelerden elyaf iplik hazırlama, ipliğin dokunması, örgüleme, yarı mamül haline gelen iplerin boyanması, baskılama, kesim ve en son işlem olan dikim gibi faaliyetleri içermektedir. Sentetik Elyaftan iplik yapımına ve iplik maddesinden kumaş oluşumuna kadar olan kısma tekstil sektörü denilmektedir. Kumaştan giyim eşyası elde edilene kadar olan süreç ise hazır giyim sektörünün içinde değerlendirilmektedir. Sektörün farklı kullanımına imkan sağlayan hazır giyim, ev tekstili, gibi ürün gruplarını da içinde bulundurmaktadır. Bu alanda bir çok ürün elde edilmektedir. Konfeksiyon ürünleri; pantolon, gömlek, elbise, triko kazak ve benzeri ürünleri içinde barındırmaktadırlar. Ev tekstili ürünleri ise; perde, örtü, battaniye, halı gibi ürünleri içermektedir. Diğer tekstil ürünleri ise; yer kaplamaları, balıkçı ağları, ip, kablo, branda, filtre, paraşüt, keçe gibi farklı alanlarda kullanılan tekstil ürünleri yer almaktadır (Öngüt, Emrah, 2007).

İnsanoğlunun giyinme, barınma ve hayatının önemli bir bölümünde kullandığı ürünler ihtiyacının sonucu ortaya çıkan tekstil ve hazır giyim sektöründe gün geçtikçe bir takım teknolojiye bağlı bir takım gelişmeler, yenilikler ve farklı üretim yöntemleri ortaya çıkmaktadır. Gelişen teknoloji ve yenilikler

sayesinde ise daha yüksek üretim hızları yakalanmıştır. Bu sağlanan imkânlar neticesiyle de rekabet hızla artışlar görülmektedir.

1.1.1. Tekstil ve Hazır Giyim Sanayinin Gelişimi

İplik yapımı, dokuma ve dikiş gibi teknikler M.Ö. 5000 yıllarına dayanmaktadır. Çin'in ipek üreticiliğinde tekeli elinde bulundurduğu zamanlardan kalan bir miras olarak hammadde, halı, kilim, kumaş üretiminde doğu ülkeleri her zaman daha ilerde oldukları bilinmektedir. Giyinmenin insanoğlunun en temel ihtiyaçlarından biri olması münasebeti ile ticareti de yüzyıllar öncesine uzanan bir geçmişe sahiptir (Temiroğlu, 2007:6).

Tekstilin sanayileşmesi süreci İngiltere'de başlamıştır. 18. yüzyılın ikinci yarısında mekanik iplik eğirme yöntemleri geliştirilmiştir. İlk mekanik dokuma tezgahı 1785'de İngiliz din adamı Edward Cartwright tarafından ticaret amaçlı keşfedilmiştir. Teknolojideki gelişmelerle birlikte su ile çalışan tesislerden, önce buhar daha sonra da elektrikle çalışan tesislere giden bir dönüşümün yaşandığı görülmüştür (Öngüt, 2007:3).

Zaman geçtikçe, desen tekniği ve moda endüstrisinin önemi daha fazla arttıkça, başta Avrupa ülkeleri olan Fransa ve İtalya'da ve daha sonraki süreçlerde ise ABD'de bu sanayi sektörü hızlı gelişme gösterdiği görülmektedir. 1830'da dikiş makinesi, 1900'lerde de sentetik elyaflarda, tekstil kimyasında ve makinelerde gerçekleşen gelişmelerle beraber hazır giyim sanayinde ilerleyiş durmamıştır (Öngüt, 2007:3).

Hazır giyim ve tekstil üretiminde durmadan değişen trendle birlikte gelişmekte olan ülkelerin dünya üretimindeki paylarının arttığı görülmüştür (Görgülü, 2006:4).

Dünya toplam mal ticareti, son 40 yılda 48 kat büyürken tekstil ve hazır giyim ticaretinin bu pastadaki payı 60 katlık bir artış ile önemli bir yer tutmaktadır. Yaşanılan 40 yıl içerisinde hazır giyim ticareti, tekstil ticaretine nispeten %57 daha fazla büyüdüğü görülmüştür (Şenol, 2009:1).

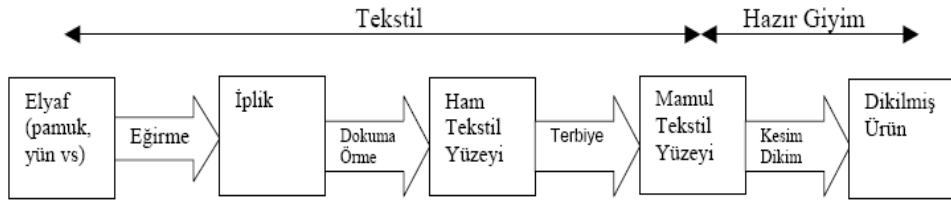
Hazır giyim sektörü her ne kadar gelişmiş ülkelerde daha yaygın olsa da gelişmekte olan ülkelerde de sağladığı istihdam sebebi ile hatırı sayılır bir paya

sahiptir. Günümüzde tekstil ihracatının %50'sini, hazır giyim ihracatının ise %70'ini geliştirmekte olan ülkelerde yapıldığı görülmüştür (Şenol, 2009:1).

1.1.2. Üretim Süreçleri

Tekstil teknolojileri, elyaf ve iplikten üretilen genellikle esnek malzemelerin üretim teknolojilerinin yardımı ile şekillendirme ve mamul hale getirmede kullanılan teknolojilere denilmektedir (TÜBİTAK, 2003:5).

Tekstil ve hazır giyim üretimi aşağıdaki gibi özetlenebilir.

Kaynak: Tekstil ve hazır giyim sanayinde üretim süreci (Öngüt, 2007:6).

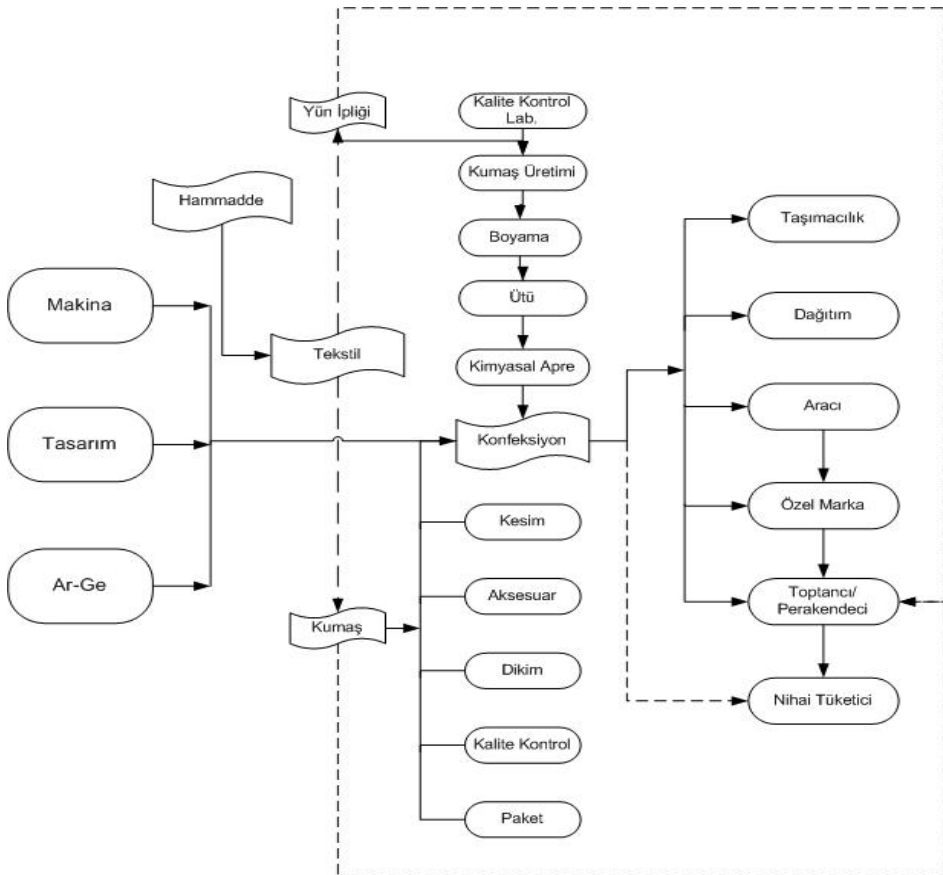
Şekil.1.1.: Tekstil ve Hazır Giyim Sanayinde Üretim Süreci

Bilindiği üzere ham tekstil yüzeyini oluşturan elyaf ve ipliği, hazır giyim eşyasına dönüştürecek aşamalar tekstil ve hazır giyim sektörü kapsamındadır. Tekstil sektörü elyaf eğirme, iplik dokuma, örme, kesim, dikim, boya, apre ve baskı üretim aşamalarıyla oluşmaktadır. Elyaf eğirmeden mamul tekstil yüzeyi oluşturmaya kadar olan aşama tekstil sektörünü, mamul tekstil yüzeyinden (kumaştan) dikilmiş ürün (giyim eşyası) oluşturulana kadar geçirilen aşama hazır giyim sektöründe değerlendirilir. Sektörün kullanım için oluşturduğu ürünler, teknik tekstiller, hazır giyim ve hazır eşya olarak gruplandırılırlar. Giyim eşyası olarak; takım elbise, gömlek, pantolon, çorap, kazak vb. ürünler bulunmaktadır. Ev tekstili olarak ise perde, çarşaf gibi ürünler ve diğer tekstil ürünleri olarak; branda, koruyucu bez, paraşüt, ip, ağ kablo, taşıyıcı tekstil bant, filtre, fren bezi ve keçe gibi ürünler örnek olarak gösterilebilir (Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2012:9).

Üretim aşamaları kendi içinde, emek-yoğun veya sermaye yoğun oluş bakımından büyük farklar bulundurmaktadır. Sermaye-yoğun sektörü olan petrol kimya sanayi içinde kimyasal (suni, sentetik ve insan yapısı) elyaf ve iplik çekimi yer almaktadır. Dördüncü sermaye-yoğun sektörü içinde ise tekstil terbiye

işletmeleri, dokuma, iplik ve örme bulunmaktadır. Emek-yoğun sektörüne ise konfeksiyon en iyi örnek olarak gösterilmektedir (Güleryüz, 2011:5).

Tekstil sektörü için, teknoloji bakımından gelişmiş olan ülkelerin ilgilenmediğini ve sıradan ürünler üreten bir sektör haline geldiğini, daha çok sanayi alanında gelişme aşamasında olan ülkeler için uygun bir sektör olduğu düşünmek çok doğru olmayan tespittir. Sıradan ürünlerin üretilme aşamasının sanayi alanında gelişmiş ülkelere verdiği, kazanımı yüksek moda-marka ürünlerin, tekstil tekniklerinin geliştirilmesinde ve araştırılmasında sanayi gelişmiş ülkelerin tekel olduğu ve bu şekilde kalacakları açıktır.

Kaynak: Tekstil ve hazır giyim sektöründe tedarik zinciri (Eraslan vd, 2008:267).

Şekil.1.2. Tekstil ve Hazır Giyim Sektöründe Tedarik Zinciri

Tekstil sektörü, geniş bir üretim açısına sahiptir. Aynı zamanda hazır giyim sektörünü oluşturan bütün içerisinde de yer almaktadır. Tekstil sektörü elyaftan başlayarak, mamul tekstil yüzeyi olan maddeye kadar geniş bir üretim ağına sahiptir. Dokuma, örme, iplik, terbiye, dokusuz yüzey hazır giyim ve hazır giyim alt dalları sektörünün yan sanayisi olarak düşünülebilir. Tekstil sektörü; inşaattan otomotive, tıptan ağır sanayiye kadar birçok alanda teknik bakımdan ilişkili olduğu görülmektedir (Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2012).

1.1.3. Tekstil ve Hazır Giyim Tüketimini Belirleyen Unsurlar

Klasik iktisatçıların düşüncelerine göre, insan her zaman kendi menfaatlerini gözetir ve insan rasyonel ve ekonomik bir yaratılıştır. Elde ettiği gelir çerçevesinde elde edeceği faydayı hep en üst düzeye çıkarmak için çabalar. İhtiyaçlarını tedarik edebilecek tüm kaynakları belirli ve çoğu zaman rasyonel kullanılmaktadır (Balci, 2002).

Tüketici kararlarını çevresel etkiler, psikolojik unsurlar ve kültür gibi etkileyen faktörler vardır (Levy, 2005:344).

Uzmanların farklı görüşleri olmasına rağmen, genel olarak tüketicinin satın alma davranışı kişisel, sosyo kültürel, ekonomik ve psikolojik faktörlerden etkilenmektedir (Köseoğlu, 2002:98).

Tekstil ve hazır giyim düşünülüğünde, maliyet ve kalite koşulu en önemli etmenler arasında gelmektedir. Piyasa rekabetinde en mühim silahlar, ürünü en uygun maliyetle kaliteli ve seri üretmektir denilebilir. Gündemi yakından takip ederek olan olması muhtemel tüketici tercihi analizleri yaparak üretim sağlamak ise piyasada ayakta kalmanın tek şartıdır.

Farklı yaş dönemleri farklı ihtiyaçlar doğurur. Yaş etkeni hem satın alma davranışını hem satın alınan ürün ya da hizmetin kullanma şeklini etkiler. Özellikle giysi, zevk vb. İhtiyaçlar ve istekler tüketicinin yaşıyla doğrudan alakalıdır (Köseoğlu, 2002:98). Özellikle cinsiyet satın alma kararında olduğu gibi marka ve ürün seçiminde de önemli bir belirleyicidir (Peterson, 2005:349).

Ülkemizin genç nüfusunu ev eğlence teknolojilerini, ileri teknoloji ürünlerini, moda ve giyim sektöründe olan ilgiyi arttırmaktadır (Penpece, 2006:30).

Sosyal sınıflar, alt kültür sınıfları olarak düşünülebilir. Sosyal sınıf ya da sosyal tabakalar karizma, statü de gücün toplum üyelerine hiyerarşik paylaşımını belli eder (Köseoğlu, 2002:107). Sosyal tabakaların Pazar bölünmesinde parametre olarak kullanılıp, kullanılmamasında fikir birliği olmamakla birlikte, farklı ürünlerin satın alınmasında sosyal tabaka etkilidir denilebilir. Örneğin;15-20 yaş grubu aksesuar, ayakkabı, giysi vb. ürünleri tercih ederken, 25-30 yaş grubu yeni iş sahibi olan ve ev kuranlardan oluştuğundan dolayı ev tekstil ürünlerine talep daha yoğun olduğu görülmektedir (Karabacak, 1993:86).

Gelişmiş ülkelerdeki yaşlı nüfus oranının yüksek olmasına bağlı olarak dinlenme, tatil, sağlık, bakım evleri, sigorta gibi hizmet sektörüne ait talepler artmaktadır. Yaşlılar için ürünün manevi değeri muhtemelen toplumun daha genç kesimlerine oranla daha fazladır. Yaşlılar, güvensizlik hissini daha fazla yaşamalarından dolayı, bildikleri markaları kullanma ve tanıdıkları satıcılarla alışveriş yapmada daha ısrarcıdırlar (Köseoğlu, 2002:99).

Gelişen moda ve giyim ürünlerinde süslenme ve sosyal statü gösterme fonksiyonu da eklenmiştir. Günümüz ürünlerinde modaya uygunluk, ürünün markası ve tüketici nezdinde oluşan imajı tüketim üzerinde belirleyici etken olarak görülmektedir (Güleryüz, 2011:7). Ayrıca teknolojik gelişmeler sonucunda çok fonksiyonlu hazır giyim ürünleri de yapılmaktadır. Bu sınıftaki ürünler; giyinme, süslenme, ihtiyacını gidermekle kalmayıp veri depolama, sağlık ve beslenme vs. özelliklere sahip hatta sıcaklık ve ışık gibi değişimlere farklı tepkiler verebilen ürünlerdir (Güleryüz, 2011:7).

Çok çeşitli kullanım alanları bulunan teknik tekstiller ise dekoratif özellikleri yerine daha çok performans özellikleri için tercih edilmektedir (Güleryüz, 2011:7).

1.2. Tekstil ve Hazır Giyim Ticaretinde Uluslararası Kurallar

1.2.1. Gümrük Vergileri ve Diğer Koruma Araçları

Tekstil ve hazır giyim sektörü, dış ticarete konu olan diğer sanayi sektörlerinden farklı olarak belirli kurallara ve sınırlamalara tabi tutulmuştur. İkinci Dünya savaşı sonrası başlayan tekstil ve hazır giyimdeki miktar kısıtlamaları her geçen gün azalsa da sınırlamalar devam etmektedir. 2008'de geçişin tamamıyla bitirilerek tekstil ve hazır giyim ticaretinin Dünya Ticaret

Örgütü (World Trade Organization) genel kurallarına bağlı devam etmesi öngörülmektedir. Kota uygulamalarının kalkması sonrasında gümrük vergileri ve anti dumping benzeri dış ticaret politikası engellemeleri bu sektördeki ticareti etkilemesi beklenmektedir (Güleryüz, 2007).

1.2.1.1. Gümrük Vergileri

Gümrük vergileri, dış ticaret politikası araçlarının en fazla kullanılan ve en eski kalemlerinden birisidir. Vergiler ithal malların ülkeye girişi sırasında devletin görevlendirdiği kurumlarca alınmaktadır. Çeşitli mallara uygulanacak vergi oranlarının belirlendiği ve sunulduğu listeye ise ‘tarife’ denilmektedir. Ülkelerin tarifeler konusunda bağımsız olarak hareket edebilmesi ulusal egemenliğin bir sonucunu ifade ettiği düşünülür. Böylece ülkenin tek taraflı olarak koyduğu tarifeye ‘otonom tarife’ denir. Tarifelerin uluslararası belirlenen anlaşmalarla belirlenmiş olmasındaki ana amaç tarifedeki oranları indirmek veya tamamen bu uygulamayla dış ticaretin tamamen serbestleşmesini sağlamaktır. Devletler iki veya çok yanlı anlaşmalarla tarife oranlarının belirlendiği durumlarda üye olan diğer ülkelerle uygulanan tarifeleri yanlı değiştirme bağımsızlığını kaybetmektedirler. Bu durum Gümrük Birliği ve Serbest Ticaret Anlaşması gibi ekonomik birleşme ve ortak hareket etme özelliğinde de vardır. Gümrük Birliği veya Serbest Ticaret bölgesine katılan ülkelerde birbirine karşı yaptıkları tarifeleri ortadan kaldırırlar. Bu duruma örnek 1996 yılında katıldığımız, Türkiye AB ülkeleri arasındaki Gümrük Birliği anlaşmasının imzalanmasından sonra taraflar arasında imzalanan kurallara göre tarifeler ve kota uygulamaları ortadan kaldırılarak ticari anlamda Serbestleşme yapılmıştır. (Seyidoğlu, 2003).

Tablo 1.1. Tekstil ve Hazır Giyim Ürünleri Gümrük Vergileri

ÜLKE	ORTALAMA VERGİ ORANI (%)
ABD	8,7
AB	7,9
Japonya	6,7
Kanada	11,3
Avusturya	12,8
Rusya	10,8
Ukrayna	6,5
Brezilya	17,7
Meksika	24,5
Güney Kore	10,1
Türkiye	8,1
Bangladeş	25,9
Çin	12,9
Hindistan	28
Endonezya	10,5
Pakistan	21,6

Kaynak : World Trade Report, WTO-DTO, 2005

1.2.1.2. Diğer Koruma Araçları

Ticaret politikası önlemleri kapsamına giren telafi edici önlemler, miktar kısıtlamaları ve dampedinge karşı önlemler, Dünya Ticaret Örgütü kurallarına uyum gösterip kota uygulamalarının kalkması sonrası tekstil ve hazır giyim ticaretinde daha yoğun olarak kullanılması gündeme gelmiştir. Üretici firmaların yaptıkları dampedingli ihracat neticesinde, yerli üreticinin zarar veya zarar tehdidi oluşturacak durumda olduğunda, bu durumda devlet çeşitli önlemler alarak, sübvansiyon vererek tehdidi azaltmaktadır (Güleryüz, 2007)

1.2.2. Uluslararası Ticareti Serbestleştirme Çabaları

İkinci dünya savaşından hemen sonra ticaretin serbestleşmesini savunan 50'ye yakın ülke, bu doğrultuda toplanıp 30 Ekim 1947 tarihinde belirli maddeleri kabul ederek bir anlaşma imzalamışlardır ve anlaşma 10 Ocak 1948 yılında yürürlüğe girmiştir. Günümüzde kısaca GATT (General Agreement on Trade and Tariffs – Ticaret ve Tarifeler Genel Anlaşması) olarak bilinmektedir. Ana amaç

Ülkelerin yaptıkları dış ticaret zerende oluşan ana engelleri ortadan kaldırarak daha rahat ülkelerin ticaret yapmasına böyle bir dünya ekonomik sistemini oluşturmaya yönelik kararlardır (Intotai ve Harald, 1996: 37).

Günümüzde çok yeni olmasına karşın, tekstil ve hazır giyimde sektörün korunması ABD ve Avrupa’da uzun dönemdir uygulanan bir politikadır. Örneğın 1950’lerde Japonya, Hong Kong, Çin, Pakistan, Hindistan’ın ABD’ye yapacakları ihracat ile ilgili kısıtlamalar yaşamışlardır. Sonrasını takip eden yıllarda uzun dönemli Uluslararası Pamuklu Tekstil Ticareti Anlaşması (Long Term Agreement Regarding International Trade in Cotton Textile LTA) GATT kapsamına dahil edilmiştir. LTA sadece imzalandığı şekliyle kalmamış süreçler içerisinde bir çok kez müzakere edilmiştir. 1974 yılında ise oklu Lif Anlaşması (Multi Fiber Agreement. MFA)’na bırakılmıştır. MFA’da ise insan yapımı lifler ve yönü de kapsayan daha fazla alana sahip bir kısıtlamalar içermiştir. MFA, piyasada meydana gelen farklılaşmaların ve aksaklıkların oluşumunu engellemek için ticaretin serbestleşmesini amaçlamıştır. 70’li yıllardaki yapılan analizlerin eksikliğı var olduğu görülmektedir. Aslında bu eksikliğın ana sebebi sayısal ticaret politikası analizleri çok iyi gelişmediğinden, piyasadaki sorunların ve aksaklığın nedenini sağlıklı bir şekilde tespit edilemeyiişidir. Gelişmekte olan ülkelerin yaptıkları ihracat miktarları daha çok ABD ve Avrupa lkelerine doğru bir eğilim göstermiştir. 1981 yılında ABD’ye yapılan ihracatların içerisinde, hazır giyim ve tekstil sektörünü incelediğimizde %80 gibi bir oranın karşılıklı kota anlaşmalarına konu olmuş olduğunu görülmektedir. MFA anlaşmasının süresi 1994 yılında bittiğinde AB, Avusturya, Kanada, Finlandiya, Norveç ve ABD kota uygulamasını devam ettirmekteydi. Kotaların ise dikkat çekici bir özelliğı, gelişmekte olan ülkelerden yapılan ithalat için olmasıdır. MFA 1995 yılında yerini Dünya Ticaret rgt (DT) nn kurulmasıyla, tekstil ve hazır giyim anlaşması (Agreement Of Textiles and Clothing ATC) bırakmıştır. ATC, MFA’nın bir uzantısı gibi değildir. ATC, tekstil ve hazır giyimin uluslararası ekonomik sisteme tam uyumunun sağlanması kadar geçen sürede yardımcı olan bir geçiş anlaşması gibidir. Geçiş aşamasını olarak adlandırdığımız dönem yaklaşık 10 yıl sürmüştür. Kanada, AB ve Norveç MFA döneminde uyguladıkları kota uygulamalarını bu dönemde de sürdürmüşlerdir. Kısıtlama uygulayan ülkelere yapılan tekstil ve hazır giyim ithalatı artış göstermiştir. Gelişmekte olan ülkelerin ise ihracat pazarındaki payları 1995-2002 arası dönemde artış kaydetmiştir. Bu geçiş dönemi MFA

kısıtlamalarını sürdüren 4 ülke için en hassas konularda kısıtlamaları devam ettirmek için uygun bir dönem olmuştur (Nordas, 2004: 13).

Asıl görevi dünyada serbest ticaret sistemine geçmek olan GATT bu amacına ulaşmak için sistemli olarak belirlediği aralıklarda çok yanlı görüşmeler yoluyla gerçekleştirme güdüsü içinde olduğu görülmektedir. 1947 yılında yapılan ilk Cenevre toplantısından; 1994 yılına kadar yapılan son Uruguay toplantısına kadar 8 kez görüşme yapılmıştır (Seyidoğlu, 2013) Türkiye ise GATT a üyeliğini 1950-1951 döneminde Torquay (İngiltere) görüşmelerinde kabul etmiştir. 21.12.1953 tarihli 6202 sayılı yasa ile de GATT'a katılmıştır (Karluk, 2002:268).

GATT'ın dünyada ticareti serbestleştirme adına dünya ülkeleriyle gerçekleştirdiği görüşmeler neticesinde, ülkelerin birbirlerine uyguladıkları gümrük tarifelerinde uygulanacak olan yenilikler başarıyla hayata geçirilmiştir. Sonraki zamanlarda serbest dış ticaretin önüne konulan “tarife dışı kısıtlamalar” başta uzak doğu ve Japonya'nın ihracatını engellediği görülmüştür. Bunun etkisi dünya ticaretine de yansımış ve dünya ticaretinde daraltıcı bir etki yaratmıştır. GATT tarife dışı engelleri ve gümrük vergileri dışında kalan ve dünya ticaretini negatif etkileyen tüm kısıtlayıcı ve engelleyici durumlardır. Tarife dışı engeller denen yeni korumacılık özellikle 1980 sonrası yaşanan teknolojik gelişmeler ışığında ülkelerin karşılaştırmalı üstünlük yapılarındaki değişikliğe bağlanabilir. GATT tarife dışı engelleri dört grupta incelemiştir.

- Miktar Kısıtlamaları
- Gönüllü İhraç Kısıtlamaları
- Tarife Benzeri Önlemler
- Gözetleme ve İzleme Önlemleri

1.2.2.1. Miktar Kısıtlamaları (Kotalar)

Kotalar genellikle ithal yasaklarını ve şartlı ithal izinlerini kapsar. GATT uygulamaya koyduğu kurallar gereği, eğer bir ülkede ödemeler dengesi sorunu ya da döviz sorunu yaşıyorsa; ülke belirli bir süre için ithalatı yasaklayıcı kurullar koyabilmektedir (Karluk, 2002: 268).

1.2.2.2. Gönüllü ihracat Kısıtlamaları

Bir ülkeye yapılan ihracatın, ülkenin ithalatı kısmaya yönelik bir tehdidine karşılık, ihracat yapan ülkelerin ihracatını istenilen seviyede tutmak için aldıkları önlemlerdir. Gönüllü ihracat kısıtlaması 1987’de 135 iken 1990 yılının sonrasında bu rakam 284’e çıkmıştır. Tekstil sektörü ise bu anlamda en çok kısıtlamaya tabi olan mallar arasında olduğu görülmüştür (Karluk, 2002:268).

1.2.2.3. Tarife Benzeri Önlemler

Bu önlemlerin en önemlilerinden ikisi ‘tarife kotaları ve mevsimlik gümrük vergileridir. Tarife benzeri ödemelerin bir diğeri ise gümrük vergisine eşdeğer ithal vergilerdir. Bu ithal vergileri şu şekilde sıralayabiliriz: Damga resmi, ulaştırma altyapıları resmi, belediye hissesi, kaynak kullanımı destekleme fonu gibi uygulamalardır. GATT bu uygulamaları bir hizmet karşılığında yapılması durumunda serbest bırakmıştır (Karluk, 2002:268).

1.2.2.4. Gözetleme ve İzleme Önlemleri

Anti damping (fiyat ve miktar kontrolleri) ile telafi edici vergilerden oluşmaktadır. GATT çerçevesinde uzun yıllar düzenlenmemiş olan uygulama 1980’li yıllarda belirlenen kodlar ile fark giderici vergiler belirli bir sistem çerçevesine girmiştir (Karluk, 2002: 268).

GATT çerçevesinde yapılan görüşmeler şu şekildedir. Cenevre Raund (1947). Annecy Raund (1949). Torquay Raund (1950-1951). Cenevre Raund (1956). Dillion Raund (1960-1962). Kennedy Raund (1964-1967). Tokyo Raund (1973-1979) ve en önemli gelişmelerin kaydedildiği Uruguay Raund (1986-1993).

1.2.2.5. Uruguay Raundu ve Düzenlemeler (1986-1993)

Temel özelliği gümrük vergilerinin azaltılmasının yanı sıra dünya ticaretindeki kural ve disiplinlerin güçlenmesine dayanan ve 1986 yılında başlayıp 1993 yılına kadar devam eden bir süreçten sonra 1995 yılında yürürlüğe giren büyük çaplı müzakerelerin sonucu imzalanan bir anlaşmadır (www.itcb.org). En önemli sonuçlarından bir tanesi Dünya Ticaret Örgütü (WTO) 1.1.1995’te kurulmuş olmasıdır. Öteki anlamda GATT sona ererek ismi WTO olmuştur(Kartat, 2008). Giyim ve tekstil sektörü açısından ÇEA’nın 1995’ten

itibaren on yıl içerisinde bitirilmesine ve bu alanın GATT içerisinde entegre edilmesine karar verildi. Dört dönem içerisinde çok elyafıllar anlaşmasından daha fazla ürün alınması ve aynı zamanda kalan kotaların katlanması gerekmektedir (WTO, 2007).

Tekstil ve hazır giyimdeki kabul edilen anlaşmalar neticesinde sınırlamaların ve kotaların kalkmasının ardından ABD ve Avrupa'daki endüstrilerce ithalat miktarlarında kısıtlama yapılmasına dair büyük kampanyalar yürütölmeye başlanmıştır. Yürütölen kampanyalar ve lobi faaliyetleri neticesinde ABD ve AB, Çin'in Dünya Ticaret Örgütü'ne katılmasına ilişkin yapılan anlaşma protokolündeki hükümler çerçevesinde Çin'de üretilen çeşitli tekstil ve hazır giyim ürünleri ile ilgili olarak eskiden uygulanan sınırlandırmalar ve kotaların konulması ile ilgili Çin'e büyük baskı yapmışlardır. Anlaşmalar çerçevesinde Çin malı bazı tekstil ve hazır giyim ürünlerinin ABD'ye yapılacak olan ihracatına 2009 yılına kadar sınırlandırma konulurken; AB ölkelerine yapılacak ihracatında ise 2008 yılına kadar anlaşma çerçevesinde belirlenen miktarlarda ihracat yapılmasına olanak sağladığı görölmüştür (www.itcb.org).

Tekstil ve hazır giyim anlaşması uygulaması sona erdikten sonra başlayan dünya tekstil ve hazır giyim ticaretindeki temel dinamiklerin ve yapısal değışimlerin süreci halen devam etmektedir. Gelişmiş ölkelerdeki tekstil ve hazır giyim ihracatçıları ve Doğu Asya'daki teknolojik ve sanayileşme anlamında ileri gelişmişlik düzeyine sahip ölkeler ile birlikte Orta Amerika ve Akdeniz bölgesindeki ölkeler, sahip oldukları pazarlarda paylarını kaybettikleri görölmüştür. Çin'in 2005 yılında bazı ticari engeller, kotalar uygulanmasına karşın, tüm temel ihraç pazarlarında ihracat miktarlarında artış gözlenmiştir (WTO, 2007).

Küçük ihracatçı dediğimiz bazı ölkelerinde tekstil ve hazır giyimde ihraç miktarındaki payları Çin ekonomisinden bile daha fazla miktarda artış göstermişlerdir. Gelişmekte olan ölkeler ve az gelişmiş ölkelerin ABD ve AB'ye yaptıkları ihracat miktarında 2006 yılında önemli artışlar kaydedilmiştir (WTO, 2007).

1.2.2.6. Uruguay Raundu Sonrası Dönemde Tekstil ve Hazır Giyim Sektöründe Uygulamalar

GATT uygulamaları ve görüşülüp kabul edilen anlaşmalar neticesinde tekstil sektörü ve hazır giyim sektöründe uygulanan gümrük vergileri ve miktar kısıtlamaları 1995 sonrası takip eden 10 yıl içerisinde tümüyle ortadan kalkması planlanmaktadır. Tekstil ve hazır giyim sektörünün GATT'a uyumu belirli anlaşmalar sonucunda gerçekleşmiştir. İlk aşamada 01.01.1995'te başlamış olan uyum sürecinde anlaşma taraf ülkeleri 1990 yılı toplam ithalat hacimlerinin %16'dan az olmayacak şekilde GATT'a bütünlüğüne edebileceklerdir. İkinci aşamada ise oran toplam ithalat hacminin %17'sinden az olmayacak şekilde gerçekleştirilmesi planlanmaktadır. 2002 Ocak ayında başlayacak olan son aşamada ise 1990 yılı toplam ithalat hacminin %18'inden az olmayacaktır. 1 Ocak 2005 döneminden sonra bahse konu olan hazır giyim ve tekstil ürünlerinin uyumunun tamamen gerçekleşmesi planlanmaktadır. Tüm kotaların kaldırılması gerçekleşecektir (Karluk, 2002:273).

GATT çerçevesinde imzalanan tekstil ve hazır giyim anlaşmasında istenilen ana amaç, bazı gelişmiş ülkelerin sektöre uygulanan mevcut sınırlandırmalar ve kotaların kaldırılmasını amaçlamıştır. Anlaşma sonucunda Ocak 2005 tarihinde bitecek olan on yıllık geçiş aşaması dört aşamada sonuçlanacaktır. Son aşamada uygulamaya konulduktan sonra GATT sistemine dahil olacak olan usuller belirlenmektedir. İlk iki aşamada gerçekleşen kısıtlı sayıda ürünlerin kısıtlamaları kaldırıldığı görülmüştür. En çok beklenen etki üçüncü aşamadan sonra beklenmektedir. Kısıtlamaların çoğunluğuysa son aşamada geçiş döneminin sonuçlanması ve anlaşmanın geçerliğinin bitmesiyle geri çekilecektir (Karluk, 2002:274).

1.3. Dünya Tekstil ve Hazır Giyim Sektörünün Durumu

Ekonomik tarih incelendiğinde tekstil sanayi ve konfeksiyon sanayi en fazla gelir sağlayan ve zenginleşme kaynağı olan sektörlerden birisi olduğu görülmüştür. İngiltere, Kuzey Amerika ve Japonya'da sanayileşmeye erken geçilmesi bu ülkelerin kaderinde önemli rol oynamıştır (Rossen, 2004). Daha sonraki yıllarda ve özellikle 1970 sonrasında tekstil ve hazır giyim ürünleri üretimi ve ihracatının gelişmiş ülkelere, gelişmekte olan ülkelere doğru geçtiği görülmüştür. Bu duruma örnek verilecek olunursa; Japon tekstil ve hazır giyim

üreticilerinin üretim için yaptıkları yatırımları 1970'lerde Asya ülkelerine doğru yaptıkları görülmüştür. Bu durumun etkisinde kalan Hong Kong, Güney Kore ve Tayvan gibi ülkeler tekstil ve konfeksiyon sanayinin ana ihracat kalemi haline gelmesi ile Asya ülkeleri içerisinde yeni sanayileşen ülkeler kategorisinde yer aldıkları görülmüştür (Au ve Chan, 2003).

Bu ülkelerin yanında Asya ülkeleri içerisinde yer alan Bangladeş, Endonezya, Singapur, Papua Yeni Gine gibi az gelişmiş ülkelerde iş gücünün düşük olmasından yararlanarak düşük iş gücü maliyetini bir rekabet gücüne dönüştürerek, küresel pazarlarda yer almaya başlamışlardır (MÜSİAD, 2008).

1980'lerden itibaren hız kazanan küreselleşme eğilimi tekstil ve hazır giyim sanayinde pazar ve ticaret aktivasyonunu hızlandırmıştır. Sektörün toplamda üretim kapasitesinin yarısı son 35 yıl içerisinde gelişmiş ülkelere gelişmekte olan ülkelere doğru bir kayma gerçekleştirdiği izlenmiştir (Ramaswamy ve Gereffi, 2000) Sektörde bu gelişmeler içerisinde Dünya ticaretindeki diğer sektörlerle göre en fazla küreselleşen sektörlerden birisi haline gelmiştir.

Günümüzde konfeksiyon ve tekstil üretimi gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerindeki temel dinamik olduğu söylenmektedir. Ülkelerin aynı zamanda en önemli istihdam kaynağıdır (Gelb, 2007). Sektörde istihdam edilen işçi ve yönetici sayını tahmin edebilmek oldukça zordur. Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Örgütü (UNİDO) verilerine göre 28,5 milyon kişi bu alanda çalışmaktadır. İstihdam edilenlerin 1,4 milyonu hazır giyim sektöründe çalışırken 14,5 milyon kişi tekstil sektöründe istihdam edilmekte olduğu dile getirilmiştir. Bu sektörlerin haricinde perakende ve diğer destekleyici faktörlerle birlikte bu sayı çok daha fazla olmaktadır (MÜSİAD, 2008).

Tekstil ve konfeksiyon ürünleri sanayinde istihdam edilen kişilerin büyük bölümü gelişmekte olan ülkelere olduğu görülmektedir. Bu şekilde oluşmasının ana sebebi ise gelişmekte olan ülkelerin düşük iş gücü maliyetine sahip olması olduğu tahmin edilmektedir. Gelişmiş ülkelerde ise tekstil ve hazır giyim sektöründeki yatırımları üretimden çok tasarım ve moda alanında geliştirdiği ve bunun yaratıcı sanayilerin bir parçası olduğu görülmektedir (Anderson vd, 2003).

Küreselleşme, sektör içerisindeki aşamaları gerçekleştiren alanların birbirlerine olan etkileşimini ve bağımlılıklarını daha fazla geliştirerek yeni bir

aktif yapıda sanayileşme gerçekleştirmiştir. Örneğin bir ürünün ABD’de tasarlanması, kumaşının Güney Kore’den alınması, kesim işlemlerinin Hong Kong’da yapılması, Çin’de üretilerek Fransa’da perakende satılması anlamına gelmektedir. Gelinen noktada ulus devlet sınırlarının varlığı, küresel firmaların stratejilerinin satın alma ya da dağıtım noktasında strateji belirlemede etkili olmadığı görülmektedir (MÜSİAD, 2008).

Çin ve Asya ülkeleri tekstil ve hazır giyim sektöründe etkilerini gün geçtikçe daha da arttırdıkları görülmüştür. Sektör günümüzde büyük çoğunlukla gelişmekte olan ülkelerin kontrolünde ve etkisi altındadır. Yalnız İtalya ve ABD gibi gelişmiş ve sanayileşmesini tamamlayan ülkelere de güçlü durumda oldukları görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin dünya tekstil piyasasındaki oranı ise %75 olarak hesaplanmaktadır (Allwood vd, 2006).

150’yi aşkın ülke dünya ticaretinde tekstil ve hazır giyim üretimi yapmakta ve tedarikçi durumunda oldukları görülmektedir. Sektör dünya ticaretinde ve üretimde önemli kalemlerden birisidir (WTO, 2007). Çin, Tayvan gibi Asya ülkelerinin yanı sıra Türkiye’de dünyanın önemli ihracat yapan ülkelerindedir. Sektörde en önemli ülkeler ve lider konumunda olan ülkeler AB ülkeleridir. Hazır giyimde durum daha farklı gelişmekte, dünya ticaretinde en önemli ülke Çin olarak görülmektedir. Türkiye, Meksika gibi ülkelerini ise sektör içerisindeki payları artmaktadır (MÜSİAD, 2008).

Ticareti kolaylaştırıcı ve hızlandırıcı etkilerden biriside, bölgesel yapılan işbirlikleri olduğu görülmektedir. ABD ve Avrupa’daki perakende mağazalar ve işletmeler bu noktada kendilerine daha yakın olan ve kısa sürede teslim alınabilecek, yaşanan dönemin moda trendi takibini yapabilen, üretim aşamasında daha düşük maliyetli bölgelere yönelmektedirler. Yapılan yönelimin bir parçası olarak Meksika’da sanayileşme ve üretim kapasitesi yükselirken, Uzakdoğu Asya ülkeleri olan Güney Kore ve Tayvan gibi ülkelere pazar paylarında azalma yaşanmıştır. ABD ve Batı Avrupa’nın politikasının aynısını AB’de Türkiye ve Orta Avrupa, Doğu Avrupa ve Kuzey Afrika ülkelerine yöneltmektedir (Owen, 2001).

1.3.1. Dünya Tekstil ve Hazır Giyim Piyasasındaki Gelişmeler

Dünya’da ihracat rakamları son 10 yıl içerisinde önemli gelişmeler kaydederek artış eğiliminde hareket etmiş. 2012 yılında yaklaşık 18 trilyon dolar seviyesinde bir rakama ulaşılmıştır. Dönem dönem yaşanan küresel anlamda ekonomik krizler ve bu krizlerin sonucunda oluşan talep yetersizlikleri dünya ihracat miktarında azalmaya sebep olmaktadır. 2009’da ABD merkezli yaşanan küresel mali kriz bu duruma örnek teşkil etmektedir. 2008’de 16 trilyon dolar olan ihracat rakamı 2009 yılında 12,3 trilyon dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. Krizin etkisinin azalmasından sonra 2010 yılına gelindiğinde 15 trilyon dolar seviyelerinde gerçekleşmiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2014).

2010 yılından sonra bazı AB ülkelerinde baş gösteren borç krizi, hem dünya toplam ihracatını, hem de tekstil ve hazır giyim ihracatını olumsuz etkilediği gözlenmiştir. Borç krizinin etkisi 2011 yılı sonunda hissedilmeye başlanması, Avro bölgesi ekonomik krizi 2012 yılının özellikle ilk çeyreğinde ihracat rakamlarında gerilemeye sebep olduğu görülmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2014).

Dünya piyasası ihracat rakamları incelendiğinde hazır giyim ve tekstil ürünlerinin payında bir azalış görülmektedir. Bunun nedenini diğer ürün gruplarındaki ihracat oranındaki artıştan kaynaklandığı düşünülmektedir. 2012 yılı dünya tekstil ve hazır giyim ihracatı, toplam Dünya ihracatından %4,1 oranında pay almıştır (Kalkınma Bakanlığı, 2014).

Tablo 1.2. Dünya İhracatında Tekstil ve Hazır Giyim Ürünlerinin Yeri (Milyar Dolar)

Yıllar	2001	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Genel İhracat	6.118	10.389	12.043	13.849	15.989	12.327	15.055	17.999	17.981	17.994	18,121
Tekstil ve Hazır Giyim Ürünleri İhracatı	362	511	561	624	651	559	644	759	741	740	738
Pay %	5,9	4,9	4,7	4,5	4,1	4,5	4,3	4,2	4,1	4	4

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, 2014

Tablodaki veriler incelendiğinde yaşanan son 9 yıl içerisinde ihracat verileri iki kriz dönemi hariç sürekli bir artış gösterdiği görülmektedir. Bu iki kriz döneminde ise rakamlar şu şekilde gelişmiştir. 2009 yılında yaşanan küresel mali krizde 16 trilyon dolar seviyesinde olan genel ihracat rakamı 12,3 trilyon dolar seviyesine gerilemiştir. Avro bölgesi kaynaklı borç krizinde ise 2012 yılında 20 milyar dolarlık bir azalış yaşanmıştır (Kalkınma Bakanlığı, 2014).

Dünya tekstil ve hazır giyim ihracat rakamlarında da 2001-2014 süreleri arasında sürekli bir artış eğilimi varken küresel çapta yaşanan kriz dönemlerinde azalışlar görülmüştür. 2008 yılı sonunda yaşanan küresel mali krizde 651,1 milyar dolar seviyesinde gerçekleşen ihracat rakamı, 2009'da 559 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. 2005-2014 döneminde Dünya genel ihracatında artış %74,1 seviyelerinde gerçekleşirken, hazır giyim ve tekstil sektöründe dünya ihracatı %44 oranında artış gerçekleştirmiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2014).

Seneler bazında Dünya tekstil ve hazır giyim ithalatını incelediğimizde ithalat içerisindeki paylarda yine azalış kaydedilmiştir. 2001 yılında genel ithalat içerisindeki payı %5,8 iken 2014 yılında %3,7 seviyelerinde gerçekleşmiştir. İthalat rakamları da, ihracat rakamlarına benzer bir grafik çizmektedir. Dünya tekstil ve hazır giyim ithalatında genel olarak bir artış yaşanırken; genel ithalat içerisindeki payı azalmaktadır. 2009 küresel mali kriz ve Avro bölgesi yaşanan borç krizinden de etkilendiği gözlenmiştir. 2008 yılında tekstil ve hazır giyim ithalatı 610 milyar dolar iken, küresel krizin yaşandığı 2009 yılında ithalat miktarı 531 milyar dolar seviyesine gerilemiştir. Avro bölgesi yaşanan borç krizinde de

704 milyar dolar olan Dünya tekstil ve hazır giyim ithalatı, 2012 yılında 692 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. Genel ithalat oranındaki gelişme 2005-2014 döneminde %71 oranında yükseliş kaydederken, Dünya tekstil ve hazır giyim ithalatı 2005-2014 döneminde %39 oranında gerçekleşerek daha yavaş bir artış göstermiştir.

1.3.2. Dünya Tekstil ve Hazır Giyim Ticaretinde Türkiye'nin Yeri

Dünya tekstil ve hazır giyim ürünleri ihracatı incelendiğinde, Türkiye'nin genel olarak etkili bir ülke olduğunu gözlenebilmektedir. Dünya genel ihracatında 2012 yılı göstergelerinde %0,8 oranında pay alan ülkemizin, tekstil ve hazır giyim ürünleri ihracatında 2012 yılında %3,4 oranında ciddi bir pay aldığı gözlemlenmiştir. Ülkemizin etkinliğinin yüksek olduğu dönemler incelendiğinde dünya tekstil ve hazır giyim ihracatında 2005 yılından itibaren etkinliğini azalttığı görülmektedir. 2001-2005 yılları arasında bu sanayilerdeki ihracatını dünya ithalat hızına yakın bir şekilde tamamlarken artış kaydetmiştir. 2005-2014 arası dönemde artışlar olmuş ama dünya ihracat artış hızının altında kalarak oranında azalışlar görülmektedir.

Tablo 1.3. Dünya Genel İhracatında ve Tekstil ve Hazır Giyim Ürünleri İhracatında Türkiye'nin Yeri (Milyar Dolar)

Yıllar	2001	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Genel İhracat	6.118	10.389	12.042	13.849	15.990	12.327	15.055	18.000	17.981	18.101	18.420
Türkiye	31,3	73,5	85,2	107,3	132	102,1	114	134,9	152,5	158,8	158,2
Tekstil ve Hazır Giyim Ürünleri	362,4	511,8	561,8	624	651,1	559,8	644,5	759,4	741	754	762
Türkiye	10,4	18,9	19,7	22,9	23,1	19,3	21,8	25	25,5	25,2	25,7
Pay %	2,9	3,7	3,5	3,7	3,5	3,5	3,4	3,3	3,4	3,4	3,5

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, 2014

Dünya hazır giyim sektörü ihracatında Türkiye'nin geçmiş senelere oranla etkisinin azaldığı gözlenirse de sektörde Türkiye hala etkin bir oyuncu olma özelliğine sahip olduğu görülmektedir. 2014 yılında Türkiye'nin konfeksiyon Ürünleri ihracat payı %3,4 olarak kaydedilmiştir. Tekstil sektörü ihracatında ise sektörün dünya ihracat içerisindeki payı hazır giyim aksine artış eğilimindedir.

2014 yılı verilerine göre Dünya tekstil ihracatındaki payı %3,1 olarak kaydedilmiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2014).

Tablo 1.4. Dünya Tekstil Ürünleri İhracatında İlk 10 Ülke (Milyar Dolar)

Yıllar	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
TEKSTİL ÜRÜNLERİ	195,6	207,7	225,4	229,1	187,6	233	277,9	261,9	268,4	270,1
1 Çin	30,5	36,3	42,3	48	42,5	56,8	72,3	71,4	71,9	72,6
2 ABD	15,4	16,2	16	16,3	12,5	16,9	21,3	18,7	18,3	17,8
3 Hindistan	5,4	6,5	8	8,8	7,3	12,3	14,5	14,5	14,6	14,9
4 Almanya	13,2	14	14,9	15,1	12	12,9	14,6	13	12,7	12
5 Güney Kore	10,8	10,5	10,9	10,9	9,5	11,6	13,4	12,9	12,1	11,8
6 İtalya	14,4	15	16,2	15,8	11,5	12,6	14,3	12,7	12	11,7
7 Tayvan	10,3	10,4	10,3	9,7	8,4	10,2	11,6	10,8	9,8	9,1
8 Hong Kong	13,5	13,6	13,9	11,9	9,7	11	11	10,3	10,8	11,1
9 Japonya	7,5	7,6	7,9	8,1	6,8	7,9	9,1	8,8	8,8	8,2
10 Türkiye	4,8	5,4	6,4	6,6	5,4	6,4	7,7	7,8	8,1	8,3

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, 2014

Dünya tekstil piyasası ihracatı sıralamasında ilk 10 ülke sıralamasında, 2014 yılı içerisinde Çin'in piyasada en fazla etkin ülke olduğunu gözlemlenmektedir. Çin 2014'de 75 milyar dolar ihracat rakamıyla dünya tekstil ihracatı içerisinde %26,3'lük oranla en önemli ülke olarak kendisini göstermektedir. Sıralamada Çin'e en yakın ülke ABD 22,1 milyar dolarlık ihracat rakamıyla %7 oranıyla 2. Sırada yer almaktadır. Sıralamada ülkemiz 10. Sırada 8,3 milyar dolar rakamıyla %2,8 oranında pay aldığı görülmüştür. Sıralamadaki ülkelerin Avro ekonomik kriz döneminde tüm ülkelerin ihracat rakamlarında azalış görülürken Türkiye'de azalış olmamış ve yaklaşık 120 milyon dolar seviyesinde bir ihracat artışı gerçekleştirmiştir.

Küresel mali kriz ve Avro bölgesi borç krizinden etkilenmiş olan tekstil sektörü ihracatı 2008 yılında 229 milyar dolar seviyesinden 42 milyar dolar azalış göstererek 2009'da 187 milyar dolar seviyesinde bir ihracat rakamı gerçekleştirmiştir. Tekstil ürünleri ihracatında dikkat çekici ülkelere biriside Hindistan'ın piyasada ihracat rakamını en fazla arttıran ülke durumunda olmasıdır. Hindistan 2005'te 5,4 milyar dolarlık bir ihracat gerçekleştirirken 2014 yılına gelindiğinde 16 milyar dolarlık bir ihracat rakamı gerçekleştirdiği görülmüştür.

Tablo 1.5. Dünya Tekstil Ürünleri İthalatında İlk 10 Ülke (Milyar Dolar)

Yıllar	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
TEKSTİL ÜRÜNLERİ	180,8	188,7	204,3	209,6	169,8	208,5	250,5	242,2	245,4	247,2
1 Çin	21,8	23,9	23,3	22,5	19,8	26,9	33,5	26,3	28	29,1
2 ABD	11,4	11,4	11,6	11,1	8,5	10,5	12	12,1	12	12,4
3 Vietnam	3,8	4,4	5,6	6,4	6,1	8,1	10,3	12	14	14,9
4 Almanya	8,7	9,3	10,1	10,2	9,4	10,3	12	10,7	11,4	11,5
5 Hong Kong	13,6	13,8	13,4	12,1	9,7	11	10,8	10,1	10,7	11,2
6 Türkiye	5,8	6,2	8	7,3	6,3	9,1	10,4	8,7	9,2	9,8
7 İtalya	8,5	9,3	10,2	9,7	7	8,8	10,7	8,5	8,9	8,8
8 Endonezya	1,5	1,6	1,9	4,8	3,9	5,8	8,1	7,7	7,6	7,8
9 Bangladeş	2,2	2,5	2,4	4,3	3,7	5,8	7,2	7,5	7,9	7,9
10 Meksika	6,3	6,2	5,8	5,6	4,3	5,4	6,3	6	6,1	6,2

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, 2014

Dünya tekstil piyasası ihracatında olduğu gibi ithalat piyasasında da yine ilk iki sırada Çin ve ABD yer aldığı görülmektedir. İlk sırada gelen Çin 33 milyar dolar ithalat rakamıyla ve %12 oranıyla dünya tekstil ürünleri piyasasında da önemini koruduğu görülmüştür. Türkiye'nin ise 2005 sonrası tekstil ürünleri ithalatında yaklaşık %43 artış gözlenmiştir. Tekstil ürünlerinin ithalatında artış gözlenmesinin ana sebebi hammadde olarak ithalat yapılması olduğu dile getirilmiştir. Son dönemlerde yaşanan pamuk üretiminin azalması, elyaf, iplik, dokuma kumaş gibi hammadde malzeme ve yarı mamul ithalatındaki artışların etkisi yüksektir. Dünya elyaf ithalatında Türkiye, Çin'den sonra 3,2 milyar dolar seviyesiyle 2. Sırada yer alırken; iplik ithalatında da 3,1 milyar dolarlık bir rakamla 3. Sırada yer aldığı gözlenmiştir.

Hong Kong, Japonya, Türkiye gibi ülkelerin hem ithalat miktarındaki rakamlarıyla hem de ihracat miktarlarındaki rakamlarının fazla olması yapılan ithalat rakamlarının daha çok hammadde ithalatı yapıp, ürün ihracatı yaptıklarından dolayı oluşmuştur.

Tablo 1.6. Dünya Hazır Giyim Ürünleri İhracatında İlk 10 Ülke (Milyar Dolar)

Yıllar	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
HAZIR GİYİM ÜRÜNLERİ	304,5	341,3	384,6	407,8	360,3	397,4	466	464,6	466	472,1
1 Çin	76,2	100,7	122,5	130,1	117,3	140,8	165,9	172,3	176,2	181,2
2 Bangladeş	7,1	8,6	9,7	13,9	14,6	17	22,6	23,1	23,7	24,2
3 Hong Kong	26	27,1	27,6	26,8	22,1	23,2	23,5	21,6	22,1	22,7
4 Almanya	13,2	14,7	16,9	19,1	18,7	19,4	22,8	21,2	22,4	22,8
5 İtalya	18,4	19,6	22,6	24,5	19,2	19,4	22,2	21,1	21,5	22
6 Hindistan	10,6	11,4	11,7	12,7	13,6	13,5	17,6	16,9	17,1	17,3
7 Vietnam	4,8	5,8	7,6	9	8,9	10,9	13,7	16,1	16,8	17,8
8 Türkiye	13,4	13,6	15,6	15,3	12,9	14,2	15,7	15,8	16,1	16,3
9 Fransa	8,5	9,3	10,9	11,7	10,1	10	10,9	10,2	10,4	10,9
10 İspanya	4,6	5,4	6	7,9	7,8	7,9	9,4	9,8	9,9	10,1

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, 2014

Dünya hazır giyim ihracat rakamlarına baktığımızda tekstil ürünlerinde olduğu gibi ilk sırada yine Çin görülmektedir. Çin, dünya hazır giyim ihracatında %37,6'lık payla sektörün en önemli tedarikçisi durumundadır. 2005 yılında 76,2 milyar dolar seviyesinde olan ihracat rakamı 2014 yılında 181 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. 2. Sırada ise Bangladeş %4,9'luk pay ile 24,2 milyar dolar olarak gerçekleştirdiği görülmektedir. ABD merkezli başlayan Küresel krizin yaşandığı dönemde hazır giyim ihracat verileri incelendiğinde 2008-2009 arasında 43 milyar dolarlık bir azalma yaşandığı görülmektedir. Avro bölgesi borç krizi döneminde de ihracat rakamlarında azalışlar görülmüştür. Genel ihracat rakamlarında 2 milyar dolar civarında bir azalış gerçekleşmiştir.

2014 yılı dünya hazır giyim ihracatında Türkiye ise 18,7 milyar dolarlık bir ihracat rakamı gerçekleştirerek 8. Sırada yer almıştır. İhracat rakamlarımızdaki yükselişe karşın sektörde rekabet açısından kayıplar yaşanmıştır. 2005-2014 arası dönemde ihracat sıralamasında Türkiye, İtalya ve Hong Kong en az gelişim gösteren ülke olarak dikkat çekmişlerdir. Tekstil ve hazır giyim ihracatında genel olarak gelişmekte olan ülkelerin rakamlarında artış gözlenirken Almanya'da ve İtalya'da bu artıştan paylarını almıştır. Gelişmiş ekonomileri ile dikkat çeken bu ülkeler moda, tasarım ve marka ürünleri sayesinde bu rakamlarda ihracat gerçekleştirmişlerdir. Fransa ve İspanya'da belirli bir ihracat rakamı gerçekleştirmelerine rağmen Almanya ve İtalya kadar piyasada etkin olmadıkları

görülmüştür. Fransa 11,2 milyar dolarlık ihracat gerçekleştirirken İspanya’da 10,3 milyar dolar seviyesinde bir rakam gerçekleştirerek sıralamada yer almışlardır.

Tablo 1.7. Dünya Hazır Giyim Ürünleri İthalatında İlk 10 Ülke (Milyar Dolar)

Yıllar	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
HAZIR GİYİM ÜRÜNLERİ	304,9	331,8	365,3	386,9	350,4	382,3	440,6	436,5	441,2	450,3
1 ABD	83,9	87,5	90,1	87,4	76,7	87,5	94	93,4	94	95,2
2 Almanya	26,4	28,5	31	33,8	34,5	36,6	43	38	41	42,1
3 Japonya	23,4	24,8	25	27	27,5	28,3	34,9	35,9	36	36,4
4 İngiltere	21,9	23,3	25,9	25,6	22,7	24,2	27,2	25,9	26	26,2
5 Fransa	18,5	19,5	22,1	24,4	22	22,7	25,5	22,9	23,1	23,4
6 İtalya	12,5	14,4	26,2	17,8	15,9	16,7	19	16	16,4	16,5
7 Hong Kong	17,7	18,1	18,5	17,9	15,1	16,1	16,5	15,6	15,7	15,9
8 İspanya	9,8	11,5	13,7	16	13,6	14,4	16,8	14,2	15,4	15,2
9 Hollanda	6,6	7,5	8,4	9,5	9	12,2	12,2	10,9	11,2	11,6
10 Kanada	6,3	7,1	8	8,6	7,9	8,7	9,9	9,9	9,9	10,1
28 Türkiye	0,8	1	1,5	2,1	2	2,7	3,2	2,5	2,7	2,8

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, 2014

Dünya hazır giyim ithalatında ise ABD’nin liderliği görülmektedir. ABD 2014 yılında 450,3 milyar dolarlık dünya genel hazır giyim ürünleri ithalatı içerisinde %21,2 pay ile 95,2 milyar dolarlık bir ithalat gerçekleştirmiştir. ABD’den sonra ilk 6 ülkeye baktığımızda hepsinin gelişmiş ülkeler olduğu görülmektedir. İhracatta ilk dört içerisindeki Almanya’nın ithalatta da 2. Sırada yer aldığı görülmektedir. Yaşanan küresel krizde ithalatta ABD’nin en fazla etkilenen ülke olduğu görülmektedir. 2008’de 87,4 milyar dolar olan ithalat rakamı 2009’da 76,7 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. Avro bölgesi yaşanan borç krizi döneminde de AB ülkelerinde Hazır giyim ithalatında da bir azalma görülürken Japonya, hazır giyim ithalatında azalışın aksine artış göstermiştir. İhracat sıralamasında Türkiye 8. sırada yer alırken ithalat rakamlarında dünya sıralamasında 28. sırada olduğu görülmüştür. Türkiye hazır giyim ithalatında 2008 mortgage krizinden çok etkilenmezken. Avro bölgesi krizde daha fazla etkilenmiştir. 2011’de 3,2 milyar dolar olan ithalat rakamı 2012’de 2,5 milyar dolara gerilemiştir.

1.4. Türk Tekstil ve Hazır Giyim Sektörü

1.4.1. Türk Tekstil ve Hazır Giyim Sektörünün Tarihsel Gelişimi

11. y.y. Kaşgarlı Mahmut tarafından yazılan Türkçe sözlükte pamuklu dokumanın eşanlamlısı olarak 'böz' ve 'bez' kullanılmıştır. Günümüze kadar ismi değişmeden gelen; kaba pamuklara 'kırbas', ince pamuklular ise 'dülbent' adları hala kullanılmaktadır (İnalcık, 2008).

Asya'dan gelen Türk, Tatar, Moğol ve diğer toplulukların göç etmesiyle Anadolu ve yakın coğrafyasına yerleşen kavimler bugüne kadar üretim çeşitlerini zamanla geliştirmişlerdir (İnalcık 2008). İran ve Suriye'deki çeşitli dokumalarıyla meşhur bölgeleriyle yapılan ithalat sonucunda yeni modeller zamanla Anadolu'ya aktarılmıştır.

Selçuk ve Osmanlıda en önemli ticaret maddesi ipektir. Anadolu da ki halı, kilim gibi yapıların ihracatını kayıtlardan anlaşılmaktadır. Misal, 14. yy. da ki belgelere bakıldığında Bursa da birçok tezgah kurulmuştur. Osmanlı'da sanayi tekstil üzerine kurulmuştur. O dönemlerde ege bölgesinde Denizli, iç Anadolu bölgesinde de Tokat ve çevresi yörelerde dokuma sektöründe ön plandadır. İpekli ürünler konusunda ise Bursa ön plana çıkmaktadır. 1915 senesinde sanayi işletmelerinin hemen hemen hepsinde dokuma tesisi yer almaktaydı.264 sanayi işyerlerinden; 22 devlet sanayisinin tesisinden 18 i ,28 anonim şirketten 10 u ,214 özel sektör tesisinden 45 i olmak üzere toplamda 73 sanayi faaliyet göstermektedir (Sanayi Genel Müdürlüğü, 2000)

Anadolu, Dünyanın en eski yerleşim birimi olmasından dolayı tekstil ve hazır giyim üretimi 3000 yıllık bir tarihe dayanır. Sanayi devrimi yaşanana kadar Hindistan'dan sonra en önemli ticaret merkezi haline gelen Anadolu, Avrupa ülkelerinin kalitesi yüksek ve ücretli malları piyasaya sürmesiyle rekabet yarışında güç kaybetmiştir (İnalcık, 2008:32).

Türkiye'nin tekstil ve sanayisinin öncü sektörlerinden biri haline gelmesinin sebebi Osmanlı dönemine uzanmasıdır. Sanayi, yüksek kar ve üretim ile ülke ekonomisini lider konumuna yükseltmiştir. Türkiye'de tarımdan sonra en çok öneme sahip olan sanayi dalı, tekstil ve hazır giyimdir. İhracatın %15'ini oluşturmaktadır. GSYİH'a katkısı %11 oranındadır. Ülke sanayisinin %14'ünü tekstil ve hazır giyim oluşturmaktadır (İTKİB, 2008).

Türkiye'nin geleneksel tekstil üretimi ile birlikte Türk tekstil ve hazır giyim sanayisi gelişmiştir. Öncelikli sanayi olarak, Sanayi yatırımı ve ilk Kalkınma Planı'nda tekstil sektörü bulunmaktadır. İlk olarak ekonomik büyüme çabaları ve kalkınma planları, pamuk üretimine bağlı olarak küçük tekstil atölyelerinde başlamıştır (Owen ve Pamuk, 1999). Birinci Türkiye İktisat Kongresi'nde ilk olarak Türkiye'de pamuk ve iplik dokumacılığı desteklenmiştir. Fakat o dönemdeki yetersizlikten dolayı sektörde yalnızca pamuk ihracatı ve tekstil ürünleri ithalatı yapılabilmektedir (Çeşmecioğlu ve Çakar, 1999:4).

Cumhuriyetin ilk yıllarında ülke ithalatının % 40'ını tekstil ürünlerinin oluşturması, 1930'lu yıllardan itibaren başlayan planlı kalkınma anlayışında tekstili öncelikli bir sektör haline getirmiştir. Bu dönemde, sınıai kalkınma için ayrılan yatırım bütçesinin yaklaşık yarısının tekstil yatırımlarında kullanıldığı görülmektedir. 1933 yılında kurulan Sümerbank, aynı doğrultuda atılmış önemli bir adımdır (Altıparmak, 2002:38). Sümerbank'ın kurulması hem tekstil sektörünün, hem de özel sektörün gelişimine katkı sağlamıştır. Türkiye'nin dünyada ve kendi bulunduğu coğrafyada önemli bir pamuk üreticisi ve ihracatçısı olması sonucuyla kalkınma da pamuk ve pamuk ürünleri temelli olduğu görülmektedir (Owen ve Pamuk, 1999).

Bu nedenle bu sektör, devletçilik politikasının uygulandığı o dönemde Sümerbank'la beraber Türkiye'de kurulan en köklü ve en büyük endüstrilerden biri haline gelmiştir. Ancak 2.Dünya Savaşı koşulları tekstil sanayi yatırımlarının büyük ölçüde durmasına sebep olmuştur (Altıparmak, 2002:32).

Özel sektör öncülüğünde Türkiye'de 1950'li yıllarda yürütülen sanayileşme, 1963'ten sonra beş yıllık Kalkınma Planları etrafında ithal-ikameci bir sanayileşme politikasıyla sürdürülmüştür. Özellikle 1951'de Türkiye Sanayi Bankası'nın kurulmasıyla tekstil sektörüne krediler sağlanacak gelişim hızlandırılmış ve bu sektör 1960'ların sonralarına doğru ülkenin tüketiminin tamamını karşılar hale gelmiştir. 1960'lardaki sanayileşme hareketine ek olarak, 1970'lerde tekstil sanayisinin gelişmiş olan ülkelerden gelişmekte olan ülkelere kayması süreci, teknolojiyle beraber bilgi birikimi ve teknik oluşmasını sağlamıştır (Aras, 2006:4).

Tekstil sektörü, 1970 ve 1980'lerden sonra sağlanan teşviklerle beraber ihracatımızın ödemeler dengesini finanse eden en önemli sektör haline gelmiştir.

Böylece 1980'lerde ihracattaki büyük atılımın asıl kaynağını oluşturmuştur. Tekstil sektöründe 1980'lerde yaşanan üretim artışının nedeninin hazır giyim ihracatındaki artış olduğu görülmektedir. 1989 yılında toplam ihracat içindeki %37'lik payı ile sektör Avrupa'nın en önemli tedarikçisiyken, yeniden yapılanmayla 1990'larda ülkenin en büyük endüstrisi haline geldiği görülmektedir (Aras, 2006:4).

Türk ekonomisinde yaşanan 1980'li ve sonraki dönemlerde yaşanan değişim, ekonominin yeniden yapılanması ve küresel anlamda kurulan ekonomik ilişkilerle dünyaya açılma süreci, tekstil ve hazır giyim sektöründe de etkisini göstermektedir. Bu dönemdeki gelişmeler 1990'lı yıllarda tekstil ve hazır giyim sektörünün Türkiye'nin en önemli ve gelişim gösteren sektörü olmasını sağladığı görülmektedir. 90'lı yıllara bakıldığında tekstil ve hazır giyim sanayinin büyüme hızının, Türkiye ekonomisinin ortalama büyüme hızından daha fazla olduğu görülmektedir. Avrupa ülkelerinin sektör için uyguladıkları kotalarına rağmen, üretim sektöründeki düşük maliyet, vasıflı işgücü ve Türk firmalarının sektörde oluşturdukları esneklikleriyle, Türk tekstil ve hazır giyim sanayi Avrupa'nın en büyük ithalat ortağı olduğu görülmektedir. (MÜSİAD, 2008:38).

Türkiye'nin 1996 da Gümrük Birliği'ne dâhil olması, AB düzenlemelerine uyumu da beraberinde getirmiştir. Bu gelişme sektörde yatırımları ve ihracatı artırmış, istihdam ve büyüme beklentilerini geliştirmiştir. (MÜSİAD, 2008).

2003-2009 döneminde tekstil ve hazır giyim üretim endeksi bütün yıllar azalmıştır. 2009 yılında dış ticaret fazlası veren sektörler sıralamasında ilk sırada yer almasına karşın, yine aynı dönemde sektörün kapasite kullanımında azalışlar gözlenmiştir. Azalışların etkisi istihdam üzerinde de negatif etki yaratmış olduğu gözlenmiştir (Küçük kiremitçi ve Dığ, 2008:5).

1980'lerden itibaren dünya genelinde gelişmekte olan ülkelerin tekstilde ve hazır giyim üretiminde ilerleme kaydettikleri gözlenmiştir. İstihdam potansiyelleri ve güç kazanan üretim faktörleri sayesinde, gelişmekte olan ülkeler bu sektörü etkin olarak kullanmaktadır. Türkiye'de de 1980'lerden sonra tekstil ve hazır giyim sektöründeki yaşanan büyümeler bu duruma örnek gösterilebilir. Nitekim 1980-2000 yılları arasında sektördeki sanayileşme oranı, %20,5'lik büyüme rakamı ile tekstil sektörünü, en fazla gelişme gösteren sektör ve ihracatçı konumuna getirmiş olduğu görülmüştür (TGSD, 2008).

Türkiye'nin coğrafi konumu, bir ticari faaliyet açısından düşünüldüğünde, taşıma maliyetlerinin düşük olmasını ve teslimat sürelerinin de önemli ticaret yollarına olan yakınlığı sebebiyle kısalmasını sağlayarak büyük bir rekabet üstünlüğü avantajını elinde bulundurmaktadır. Özellikle hazır giyim sektöründeki gelişmeler sayesinde sektörün, Türkiye ihracatında yarattığı hareket ve ekonomiye katkısı, hazır giyim sektörünü Türkiye'nin "lokomotif sektörü" durumuna getirmiştir. (MÜSİAD, 2008:39).

Yaşanılan bu gelişmeler ışığında 1990'lardan sonrasında özellikle Rusya'ya ve Doğu Avrupa ülkelerine yapılan tekstil ve hazır giyim ihracatı artmış göstermiş olduğu görülmektedir. Bu ülkelere yapılan ihracat sonrasında bavul ticareti adı verilen bir dönem başlamıştır. Seneler itibariyle bu yola yapılan ihracat miktarlarında ciddi artışlar olduğu gözlenmektedir. 1996 yılında bavul ticareti neticesinde 8,8 milyar dolar seviyesinde ticaret gerçekleştiği görülmektedir (Tan 2001). Öte yandan, 1990'ların ortalarından itibaren Çek Cumhuriyeti ve Macaristan gibi ülkelere Almanya'ya yapılan ihracat Türk üreticiler açısından olumsuz etki yaratmaya başlamıştır. 1999 yılında Türkiye, ihracatında 30 yıl sonraki ilk düşüşle karşılaşmıştır. Bu düşüşte deprem, ekonomik sorunlar, ekonomik çalkantı ve döviz kurlarında dalgalanmanın etkisi büyük olmuştur (Tan, 2001).

Bu döneme damga vuran bir diğer gelişme ise, 2008 yılında başlayan ve 2009 yılında derinleşerek dünya ekonomisindeki dengeleri olumsuz etkileyen ABD kaynaklı küresel mali kriz olmuştur. Bu kriz sonrası, dünya tarihinde uzun süredir etkili olan devletin ekonomiye müdahalesinin en aza indirildiği serbest piyasa ekonomisi sorgulanmaya başlanmış ve devletin düzenleyici rolü yeniden gündeme gelmiştir (Kalkınma Bakanlığı 2014).

Tablo 1.8. Türk Tekstil ve Hazır Giyim Sanayinde Önemli Gelişmeler

Yıl	Önemli Gelişmeler
1933	Sümerbank'ın Kurulması
1960	İthal İkameci Sanayileşmenin Başlaması
1970	Sektörünün Gelişmiş Ülkelerden Gelişmekte Olan Ülkelere Kayması
1980	İhracata dayalı büyüme stratejisi
1981	Tekstil üretiminin farklı bölgelerde başlaması
1984	AB'nin miktar kısıtlaması uygulaması
1985	Özel sektör yatırımlarında artış
1990	En hızlı büyüme gösteren sektör Senelik %12.2
1994	Ekonomik kriz
1995	Sümerbank'ın özelleştirilmesi
1995	Tekstil ve hazır giyim anlaşması (ATC)
1996	Gümrük birliği anlaşması
1999	Sanayinin toplam ihracat içerisinde en fazla paya sahip olması
2000	Ekonomik kriz
2001	Sektördeki kar marjının azalması
2005	Dünya hazır giyim tutarının 930 milyar \$'ı aşması
2006	İhracat miktarımızın 1 milyar \$' ı geçmesi
2007	İhracat hacminin kapasite kullanım oranı olarak en üst seviyeye ulaşması
2012	Tekstil ihracatının 3 milyar \$'ı geçmesi

Kaynak: İTKİB, TGSD, ve TCI

1.4.2. Türk Tekstil ve Hazır Giyim Sektörünün Üretim ve Kapasite Kullanım Oranları

Türk tekstili üretim ve ihracatta öncülük göstermektedir. Sektör, önemli derecede hammadde ve işgücüne sahiptir. Üretim açısından değerlendirirsek, tekstil sanayi diğer sanayi sektörlerine göre az sermayeyle çok iş gücü barındırdığı için üretim faktörleri açısından Türkiye'nin yapısına da uygundur (Küçükyavuz, 1997:1).

Türk hazır giyim ve tekstil sektörünün ekonomiye sağladığı katma değer ve gösterdiği performans, ekonominin önemli rekabet avantajlarından birisi olmaktadır (Atılğan, 2001:15).

Tekstil ve hazır giyim sektörü birlikte bir bütün olarak değerlendirildiğinde, sektör Türkiye'nin ihracatında en önemli kalemler arasındadır. İmalat ve istihdam açısından da değerlendirildiğinde, sektör işgücü ve hammadde anlamında ülkede önemli bir yere sahiptir. Yatırımlar, dışa açıklık ve makro-ekonomik büyüklükler açısından ekonomiye sağladığı dinamiklik, güven anlamında Türkiye'de ilk sırada bulunan sektördür. Türkiye sanayileşme alanında yaptığı yenilikler sayesinde genç sayılabilecek makine gücüne ve Avrupa'daki en büyük hammadde üretimine sahiptir. Çin'in ardından gelen Türkiye tekstil makineleri yönünden en büyük yatırımcıdır. Türkiye tekstil makineleri yönünden son yıllarda çok gelişme gösterememiş fakat halen ithalatçı konumunu korumaktadır. Hemen hemen her türlü iplik tiplerini üretebilmektedir ve özellikle pamuk temelli üretimlerde teknolojisini oldukça yüksek kullanmakta ve iyi bir yapılanmaya sahiptir (MÜSİAD, 2008:39).

Türkiye, dokuma sanayisinde de Avrupa ülkeleri ve ABD'nin sanayi sektörü ve iş gücü faktörlerinden da genç ve aktif bir yapıya sahiptir. Ülkemizde kumaş üretimi daha çok pamuk ile yapılmaktadır. Pamuk sanayi iki firma tipine sahiptir. Bunlar, bütünleşmiş tesislere sahip her aşamada yeri olan büyük ölçekli firmalarla küçük ölçekli firmalardır. Büyük firmalar sektörde daha çok hazır giyim ve ev tekstili ürünleri üretimde yer alırken küçük ölçekli firmalar ise daha çok ürünü son kullanılır hale getirme aşamasında görevlendirilmişlerdir (Sevim ve Emek, 2006).

Türk hazır giyim ve tekstil üretiminde 50.000'in üzerinde firma bulunmaktayken bu firmaların %95'i aile şirketleri kapsamında, %25'i aktif ihracat yapmaktadır. Küçük ve orta ölçekli firmalar genellikle hazır giyimle uğraşmaktayken büyük ölçekli firmalar teknolojiyi yoğun ilgilenmektedirler. İlk 500 Türk işletmesinin %20'si tekstil sanayinde uğraş göstermektedir (TGSD, 2008).

Üretim ve ihracatın büyük bir kısmını markasız ürünler oluşturmaktadır. Bu imalatçılar markasız ürünlerini perakende zincirlerine satmak için üçüncü kişilere gerek duymaktadır. Bunlara ek olarak tekstil ve hazır giyim sanayinde imalatçı olmayan fakat tekstil sanayine tamamen bağlı toptancılar ve perakendeciler bulunmaktadır (DPT, 2004).

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası tarafından Aralık ayında açıklanan verilere göre, tekstil üretiminde kullanılan hammadde oranı 2011 yılının Aralık ayında %76 iken 2012 yılının Aralık ayında %79'a yükselmiştir. Hazır giyim üretiminde kullanılan hammadde oranı 2011 yılının Aralık ayında %77 iken 2012 yılının Aralık ayında %78'e yükseldiği görülmüştür (Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2012:9).

2006-2012 yılları arası tekstil ve hazır giyim sanayilerine ait üretim faktörleri incelendiğinde, özellikle küresel mali krizin yaşandığı 2008 yılıyla beraber üretimde azalışlar görülmektedir. Diğer yandan toplam imalat sanayi üretiminde artış görülmektedir. Bunun nedeni, ihracata yönelik üretim yapmakla meşgul tekstil ve hazır giyim sanayilerinin, uluslararası ticarete kotaların kaldırılması ile artan rekabet ve 2008 yılında başlamış olup halen etkisi süren küresel mali kriz ve bu krize bağlı uluslararası piyasalarda görülen talep azalışı ile beraber üretimlerin azalışı gösterilmektedir. Bunların dışında ülkemizin alım gücünün artması, uluslararası piyasalardaki firmaların ülkemize olan ilgisinin artması, hammadde ihtiyacının doğması gibi farklı nedenler son yıllarda ithalatın hızlı artışına sebep olmuş, tekstil ve hazır giyim sanayinde üretimin gerilemesine neden olduğu görülmüştür (Kalkınma Bakanlığı, 2014).

1.4.3. Türk Tekstil ve Hazır Giyim Sektörünün İşyeri Sayısı ve İstihdamı

2010 yılı Çalışma ve sosyal güvenlik bakanlığı verilerine göre 10.030.810 zorunlu sigortalı çalışanın 2.876.529'u imalat sanayinde kayıtlıdır. Tekstil ve hazır giyim sektöründe istihdam edilmekte olan kişi sayıları şöyle sıralanmaktadır: 14.624 işyerinde 356.477 kişi tekstil ürünleri imalatında yer alırken; 28.411 işyeri içerisinde 390.140 kişi hazır giyim ürünleri imalatında yer almaktadır. Kayıt dışı iş gücünde düşünülüp dikkate alındığında, tüm sektör içerisinde tekstil ve hazır giyim sektörlerinde yaklaşık %12 civarında bir istihdam sağlandığı görülmektedir. 1.500.000 kişi hazır giyim sanayinde, 450.000 kişi tekstil sanayinde (kayıtlı-kayıtsız çalışanlar dâhil) olmak üzere yaklaşık 2 milyon kişinin bu sektörlerde istihdam edildiği düşünülmektedir. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı verilerine göre sektörde en fazla işgücü imkânı sağlayan sektör olarak (50-249 çalışanı olan) orta ölçekli işyerlerinde sağlandığı görülmektedir. Hazır giyim sektöründe sağlanan istihdam ise (50 çalışanın altında olan) küçük ölçekli işyerlerinde daha aktif olduğu görülmüştür (Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2012:9).

1.4.4. Türk Tekstil ve Hazır Giyim Sektörünün Üretim Endeksi ve Cirosu

2008-2009 yıllarında üretimde olan düşüşe rağmen 2010 yılında iyi ölçüde bir toparlanma görülmektedir. 2009 yılından sonra sektörlerin cirolarında ciddi bir artış söz konusudur. Bunun en önemli nedenlerinde biri de Dolar ve Avro'nun TL karşısında değer kazanmasıdır (Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2012:11).

1.4.5. Türk Tekstil ve Hazır Giyim Sektörünün İhracatındaki Gelişmeler

Ülkemizde üretim alanındaki en önemli faktörler dış ticaret fazlası eksiğiyle tekstil ve hazır giyim sektörleri karşımıza çıkmaktadır. Sektör de kullanılan temel hammadde miktarını karşılayan yerli üretim sağlanamadığından, ihtiyacı karşılamak için yapılan hammadde ithalatı dış ticaret açığına sebep olduğu görülmektedir (Uyanık ve Oğulata, 2013:65).

Türkiye'nin küreselleşme sürecini belirleyen en önemli faktör ekonomimizin son 25 yılında büyük etki gösteren tekstil ve hazır giyim sektörüdür. İhracattaki tekstil hammaddesinin yerini yüksek gelir getirisi olan hazır giyim ve konfeksiyonun almasıyla yapı daha da sağlamlaştırılmıştır. Yatırımların büyüklüğü ve işlerin kapasitesi nedeniyle tekstil ve hazır giyim sektörleri stratejik önem arz eder hale geldiği görülmüştür (MÜSİAD, 2008:42).

AB ülkelerine en fazla hazır giyim ihracatı yapan ülke Çin'dir ve hemen arkasından Türkiye gelmektedir. Bu nedenle ülkemiz için bu kadar önemli olan bir sektörün tüm ekonomik siyasi ve sosyal dengelerin bozulmaması için ihmal edilmemesi gerekmektedir (MÜSİAD, 2008:43)

Türkiye coğrafi açıdan sağladığı hızlı ve ekonomik ulaşım sayesinde Avrupa birliği ülkelerine Çin'in ardından en fazla tekstil ve hazır giyim ihracatı yapan ülke olarak görülmektedir. Büyük bir ticari faaliyet avantajını elinde bulunduran ülkemizin, böyle bir sektörü ihmal etmesi, sektörde yapılan ihracat rakamlarının gerilemesi, sınırlı bir sermayeyi elinde bulundurabilen ülkemizin tüm ekonomik planları aksatacağı düşünülmektedir (MÜSİAD, 2008: 43).

Genel ihracatımızda hazır giyim sektörünün payı 2003 yılından günümüze bir düşüş eğilimi gösterdiği görülmektedir. 2005 yılında %25,7 olan sektörün payının 2007 yılında %21,4'ün altına düşmesi bunun en büyük kanıtıdır (MÜSİAD, 2008:43).

1996-2000 arası dönemde ülkemizde yaşanan ekonomik krizin etkisiyle hazır giyim ihracatımız %9'luk küçük bir artış göstermiştir. Bu artış 2007-2008 yılları arasında ise %100'den fazla artış göstermiştir. 2007 yılında ihracatımız 16 milyar dolar seviyesinde olduğu görülmüştür ve bir önceki yıla göre %14,8'lik bir artış olduğu görülmektedir. 2006 yılındaki veriler referans alındığında dünya tekstil ihracatındaki %3,5'lik payı ile Türkiye sekizinci büyük ihracatçı durumundadır. Tekstil alanındaki ihracat artışına bağlı olarak yerli üretim tarafından karşılanamayan hammaddenin ithalatı da sürekli artış gösterdiği görülmüştür. Böylece Türkiye'nin dünya tekstil ithalatında yedinci sırada olduğu görülmektedir (MÜSİAD, 2008:43).

İthalat-ihracat dengesine baktığımızda dış ticaret fazlası en çok olan sektör, tekstil ve hazır giyim sektörüdür. (ÇİTES) çalışmalarında oluşturulan ihracatla meydana getirilen katma değer sıralaması da bunu göstermektedir. Birinci sırada 10,6 milyar dolar ile hazır giyim sektörü, 6,1 milyar dolar ile üçüncü sırada ise tekstil sektörü bulunur. Türkiye genel ihracatı 2012 yılında 152,5 milyar dolara ulaşmış ve bu sektörlerin ürünleri bu miktarda önemli pay sahibi olduğu görülmüştür. Sadece 2008 ve 2009 gibi küresel krizin etkisindeki yıllarda gerileme gösteren bu sanayilerdeki ihracat miktarı yıllar içinde sürekli artış göstermiştir. Bir başka açıdan ülkemizin genel ihracatında başka sektörler göreceli pay artışı sergilerken tekstil ve hazır giyim sektörlerinin payı gerileme eğilimindedir. Türkiye ihracatında 1996'da %37,4 oranında pay alırken 2012'de genel ihracatta %16,7 oranında pay almıştır (Kalkınma Bakanlığı, 2013)

Tablo 1.9. Genel İhracatta Tekstil ve Hazır Giyim Ürünlerinin Yeri (Milyar Dolar)

Yıllar	Toplam İhracat*	Tekstil Halı ve Hazır Giyim İhracatı*	Toplam İhracat İçerisindeki Pay %
1980	2.910	777	26,7
1985	7.958	2.087	26,2
1990	12.959	4.322	33,4
1995	21.637	8.828	38,4
2000	27.201	10.050	36,9
2001	31.063	10.202	32,8
2002	36.205	11.931	32,9
2003	47.880	14.839	30,9
2004	64.010	17.215	26,9
2005	73.444	18.272	24,8
2006	85.774	19.128	22,3
2007	105.925	22.600	21,3
2008	132.027	22.530	17,5
2009	101.629	18.812	18,5
2010	113.883	21.172	18,5
2011	134.906	24.095	17,8
2012	151.860	23.937	15,7
2013	151.626	25.747	16,9
2014	157.622	27.631	17,5

Kaynak: TİM İTKİB verileri, * Milyar Dolar

2005-2012 yılları arasındaki dönemde, genel ihracat %107,6 oranında yükselirken, tekstil ve hazır giyim ürünleri ihracatı %34,9 oranında yükseliş kaydetmiştir.

Genel ihracatımızda hazır giyimin payı 2003 yılında %20,2 düzeyindeyken, 2007 yılında bu oran %12,6'ya düştüğü görülmüştür. Tekstil ve hazır giyim ihracatı toplam ihracatın 2005 yılında %25,7'sini, 2007 yılında da %21,4'ünü oluşturduğundan sektörün genel ihracat içindeki payının düşüş eğilimi içinde bulunduğunu söylemek mümkündür.

Hazır giyim ihracatımız, yıllara göre sektör içinde ve ülke genelinde yaşanan ekonomik sıkıntılar nedeniyle dalgalanmalar göstermiştir. Öncelikle

1996-2000 yılları arası, hazır giyim ihracatının %9 gibi düşük bir düzeyde arttığı dönemdir. Takip eden yıllarda 2000-2007 arası, ihracatta büyük bir artış olmuş ve bu artış %100'ü geçmiştir. Bundan sonraki dönemde 2007 yılından itibaren yapılan 16 milyar dolarlık ihracat ile bir önceki yıla göre %14,8'lik artış gösterdiği görülmüştür.

Rekabet ortamının artması ve koşulların sürekli değişiklik göstermesi, son bir kaç yıl içerisinde uluslararası pazarlarda ağır bir etki göstermiştir. Dünya çapındaki hazır giyim sektöründeki dengesizlikler, petrol fiyatlarının belli bir oranda seyretmemesi ve bir anda artması, geniş çaplı bir ticaret alanı olan AB ülkelerinin ekonomilerindeki istikrarsızlık gibi çeşitli olumsuzluklar dikkate alındığında, hazır giyim sektörünün 2007 yılındaki performansının gayet olumlu olduğu gözlemlenmiştir.

Bu olumsuzluklar karşısında sektör, 2007'deki olumlu duruşunu sergileyememiş ve sektör piyasası etkilenmiştir. Hatta bu olumsuzluklar geniş çapta yaşanmış, sadece ticaret sektörünü değil, ülke genelindeki ihracat rakamlarında da azalmaya sebep olmuştur. Bunun en büyük kanıtı krizin yaşandığı 2007 döneminde ihracat oranı %21,5 iken 2009'a gelindiğinde %18,5'e düşmesidir.

Hazır giyim sektöründe ihracat düzenli bir artış gösterirken genel ihracat içerisinde bu oran aynı pozisyonunu koruyamamış, azalma yönünde eğilim göstermiştir. Belirtilen bu oranlar 2000 yılında %36, 2005 yılında 24%, 2010 yılında %18,5 ve son olarak 2014 yılında ise en düşük seviyeye yani 17,4%'e düştüğü görülmüştür.

1.4.5.1. Tekstil ve Hazır Giyim İhracatı Yapılan Ülkeler

Türkiye'nin tekstil ve hazır giyim ihracatında dünya ülkelerinin sektördeki pazarların payı ve sektördeki gelişmeleri önem taşımaktadır. Türk hazır giyim sektörü ihracat yaparak bir büyüme ve gelişme göstermiş olduğu görülmektedir. Avrupa Birliği ülkeleri ile Rusya Federasyonu, pazarın en önemli iki ismi olduğu görülmektedir. Diğer pazarlarda ihracat sıralamalarında bu iki önemli pazarların arkasından gelmektedir. Avrupa Birliği pazarı sektörde ana pazar olarak tüm gelişmeleri yönlendirdiği görülmektedir. Hazır giyim sektörünün ihracat pazarlarında 2007 - 2014 yılları arasında yaşanan gelişmeler şöyledir:

Tablo 1.10. Ülke Bazında Hazır Giyim İhracatı (Milyar Dolar)

YILLAR	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
TOPLAM	16.059	15.722	13.297	14.644	16.150	16.088	17.359	18.743
Fransa	1.091	1.150	1.052	1.192	1.285	1.036	1.121	1.124
Hollanda	1.064	1.042	655	723	876	852	910	956
Almanya	3.799	3.797	3.290	3.623	3.971	3.449	3.706	3.912
İtalya	802	864	702	731	851	721	712	699
İngiltere	2.681	2.131	1.838	2.066	2.077	2.213	2.165	2.488
İspanya	1.008	1.027	1.005	1.166	1.407	1.433	1.490	1.634
Rusya Federasyonu	275	305	177	280	319	380	413	351
ABD	811	552	353	420	442	450	445	464
İsrail	110	125	111	134	158	167	195	227
Romanya	134	180	121	199	162	182	274	501

Kaynak: TİM ve İTKİB verileri

Tablo 1.11. Ülke Bazında Tekstil ve Hammadde İhracatı (Milyar Dolar)

YILLAR	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
TOPLAM	6.551	6.807	5.514	6.524	7.944	7.849	8.387	8.887
Fransa	189	171	144	152	182	149	147	147
Hollanda	120	118	108	125	156	138	159	179
Almanya	390	385	338	389	470	411	449	451
İtalya	657	641	538	628	811	690	837	881
İngiltere	254	233	182	233	308	299	321	365
İspanya	225	192	141	177	226	219	226	257
Rusya Federasyonu	653	817	572	825	1.015	1.134	1.016	762
ABD	218	219	156	215	277	284	309	368
İsrail	85	80	55	70	85	88	95	95
Romanya	381	327	255	278	294	282	329	333

Kaynak: TİM ve İTKİB verileri

Türkiye konfeksiyon ihracatında ticaret yaptığı ülke pazarları ve pazarlardaki gelişmeler önem taşımaktadır. Bu pazarlardan AB ülkeleri en büyüğü ve önemlisi olarak görülmektedir. İhracat yapılan diğer ülkelere ise oranları arttığı gözlenmektedir. Hazır giyim ve tekstil ihracatı temel alındığında Türkiye'nin en fazla ihracatı olan AB ülkeleri ana Pazar olarak sektördeki gelişmeleri şekillendirmiştir. 2000 – 2014 yılları arasında yaşanan tekstil ve hazır giyim sektöründeki gelişmelere bakılacak olduğunda 2001 ile 2006 yılı arasında AB ülkelerine yapılan ihracat miktarı yaklaşık iki katına çıktığı görülmektedir.

Yapılan ihracat tutarı 10,4 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. En büyük pazar olan AB pazarının payı %67 seviyesinden %74 seviyesinde gerçekleştiği görülmüştür.

AB pazarı gelişim gösterirken ABD ye yapılan ihracat tutarları seneler içerisinde daha da azalmaya başlamıştır. 2000 yılında 1,3 milyar dolar seviyesinde ihracat miktarı gerçekleşmişken 2006 yılına gelindiğinde 1 milyar dolar seviyesine gerilediği görülmüştür. Pazar içerisindeki payı ise %16,5 den %7,3 e gerilemiştir. 2014 yılına gelindiğinde ise ABD ye yapılan tekstil ürünleri ve hazır giyim ihracatı daha da azalarak 790 milyon dolar seviyesinde gerçekleşmiş, pazar içerisindeki oranı ise %3,6 seviyesine kadar düştüğü görülmüştür.

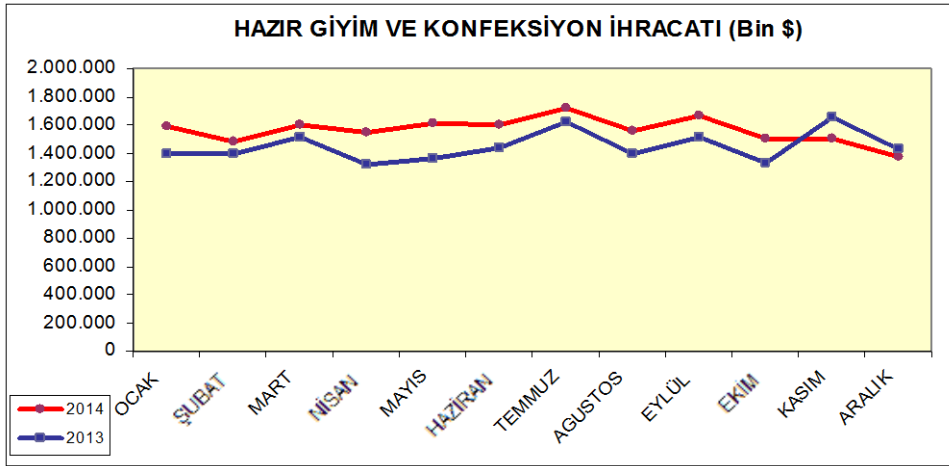
ABD dışında kalan diğer pazarlardaki ihracat miktarımızda çoğunlukla artış gözlenmiştir. Yalnız bu artışlar çok güçlü seviyelerde değildir. Toplam ihracat içerisindeki paylarına bakıldığında %3'lük bir artış göstermişlerdir. Avustralya, Japonya, Kanada gibi diğer zengin OECD ülkelerine yapılan ihracat miktarı da çok kısıtlı kalmaktadır. Komşu ve çevre ülkelere ise yapılan ihracat miktarı 2007 sonrasında artış göstermiştir. Irak, Bulgaristan ve Yunanistan'a yapılan ihracat miktarlarında da artışlar gözlenmiştir. Suriye'deki yaşanan siyasi istikrarsızlık ve iç savaş, komşuya yapılan ihracat miktarımızı önemli ölçüde etkilemiştir. 2009 – 2011 yılları arasında yapılan tekstil ve hazır giyim ihracat miktarı 234 milyon dolar seviyesine kadar çıkmış ve çıkan iç savaş sonrasında ülkeye yapılan ihracat bitme noktasına geldiği görülmüştür.

Irak 2010 yılında Türkiye'nin en fazla ihracat yaptığı 5. ülke olarak gözlenmiştir. 2011 yılı itibarıyla Irak, Türkiye'nin en çok ihracat yaptığı ülkeler sıralamasında Almanya'dan sonra 2. sıraya yükselmiştir. Un Trademap kaynağına göre 2010 yılı için 26,2 milyar dolar olarak hesaplanmaktadır. Türkiye'den yapılan ithalat ise %26 artmış ve 6 milyar dolara yükselmiştir. Hazır giyim ve tekstil ihracatı ise 265 milyon dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. (Berksoy, 2012).

Romanya'ya yapılan ihracat ise 2000 – 2011 arası durağan bir artış seyrederken 2012 – 2013 arasında %50 oranında bir artış göstermiş, 2013 – 2014 yılları arasında ise yaklaşık iki katına çıkarak 500 milyon dolar seviyesinde bir ihracat gerçekleşmiştir.

Hazır giyim ihracatımızın 2014 yılı sonu değerlendirmesi yapıldığında ülkelere göre dağılımını incelediğimizde elimizde şöyle bir durum görülmektedir.

Almanya %20,8, İngiltere %13, İspanya %5,7, Fransa %6, Hollanda %5, oranlarıyla ilk sıralarda yer almaktadır. Yapılan ihracat miktarıyla AB hala en önemli pazar olma özelliğini devam ettirdiği görülmektedir. Bölgeye yakınlık, yetenekli işgücü, ürün kalitesi, moda takibi ve marka olma özelliğine verilen önem AB ülkelerini Türkiye'nin geleneksel en büyük pazarı haline getirmiştir (MÜSİAD, 2008: 57). Hazır giyim ve ihracatı incelendiğinde ihraç edilen her 5 üründen 3 ürünün AB pazarında alıcı bulunduğu söylenebilir.

Kaynak: TİM verileri

Şekil 1.3. Hazır Giyim ve Konfeksiyon İhracatı

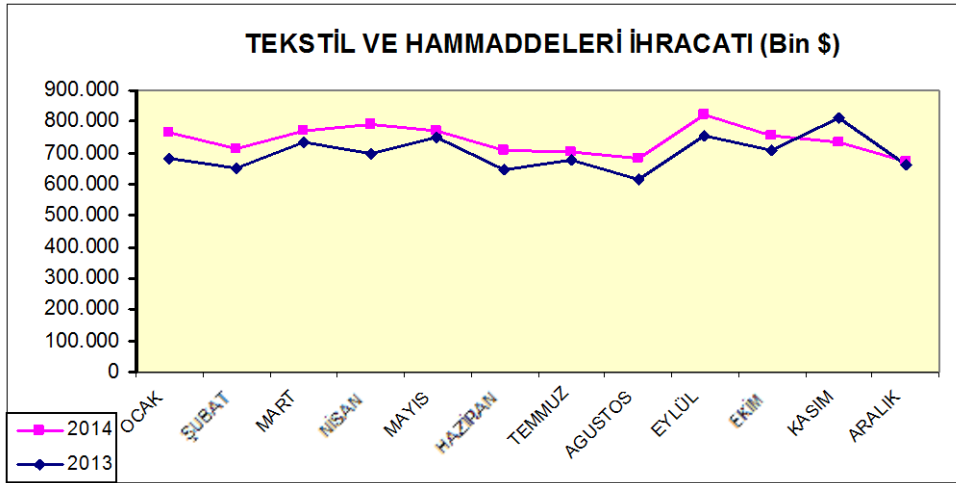
2009 sonrasında hazır giyim ihracatında Türkiye, ihracat yaptığı ülke gruplarında 2007 ye bakarak değerlendirildiğinde %6,7 ile %130 arasında farklılaşan yüzdelerle artış göstermiştir. Yalnız OECD ülkelerine yapılan ihracat istisnai olarak azalış göstermiştir. Bu durumun ana sebebi ABD'ye yapılan ihracat miktarının azalmasından etkilenerek %12 oranında azalmıştır.

Farklı pazarlara açılma çabasının ve miktar artırma çalışmalarının sürdürülmesine rağmen, Avrupa ülkeleri halen önemli konumdadır. Bu durum sebeplerinden biriside birliğe yeni katılan ülkelerinde pazar olmasından dolayı gerçekleşmiştir (MÜSİAD, 2008:51).

Avrupa ve ABD de yaşanan küresel ekonomik kriz 2007 – 2010 arasında sektörü önemli ölçüde etkilemiştir. 22.600 milyar dolardan 2010 da 18.810 milyar dolara gerilemiştir. Bu azalış tekstil ve hazır giyim ihracatımızda da %16,7

oranında azalmaya sebep olmuştur. 2010 sonrasında tekrar düzelmeye başlamış 2011 de 24.90 milyar dolar seviyesinde hazır giyim ve tekstil ihracatı gerçekleşmiştir.

Rusya ve eski Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ülkeleri de hazır giyim ve tekstil sektöründeki en önemli pazarlardan birisidir. Ülke sektör için yapılan ihracat sıralamasında 11. sırada yer almaktadır. Son zamanlarda Rusya, hazır giyim ve konfeksiyon yerine tekstil ve hammadde ihracatı miktarında artış göstermiştir. Yapılan tekstil ve hammadde ihracatının % 13 ü 1,016 milyar dolarla Rusya pazarına ihraç edilmektedir. 2014 sonlarına yakın zamanda yaşanan devalüasyon Rusya'ya olan ihracatı olumsuz yönde etkilediği görülmüştür. Son çeyrekte 200 milyon dolara yakın bir miktar ihracat miktarımız azaldığı görülmüştür.

Kaynak: TİM verileri

Şekil 1.4. Tekstil ve Hammaddeleri İhracatı

2005–2014 döneminde Türkiye’de sektör 27,6 milyar dolar ihracat yapmıştır. Yapılan ihracatın önemli bir kısmı hazır giyim oluşturmaktadır. 8,8 milyar dolarını tekstil sağlarken 16 milyar doları hazır giyim ve konfeksiyon sektörünün rakamı oluşturmuştur. 2005–2012 arası dönemde dikkat çeken bir önemli gelişmede ihracat artış hızında görülmüştür. Hazır giyim ihracatı % 17,4 oranında yükseliş kaydederken tekstil ve hammadde ihracatı % 61 gibi önemli artış eğilimi sergilemiştir.

1.4.5.2. İhracatımızın Ürün Gruplarına Göre Dağılımı

Türkiye 2012 yılında tekstil sektörü içerisinde 2,6 milyar dolar dokuma kumaş ihracatı yaptığı görülmüştür. Sektörün en önemli grubu dokuma kumaşlardır denilebilir. Ürün grupları anlamında en önemli 2. grup olan iplik grubunda durum % 21 oranında 1,6 milyar dolar seviyesindedir. 3. sıradaki örme kumaşlarda % 20 ile 1,5 milyar dolar değerinde ihracat gerçekleşmiştir. Elyaf ise hammadde ihracatında en küçük grubu oluşturduğu söylenilebilir %8,8 oranıyla 0,7 milyar dolar ihracata sahiptir.

Tablo 1.12. Ürün Grupları Bazında Tekstil Sektörü Ürünleri İhracatı (Milyar Dolar)

	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Tekstil ürünleri	2,5	4,8	5,4	6,4	6,6	5,4	6,4	7,7	7,7	8,3	8,8
Dokuma Kumaş	1	1,9	2	2,4	2,5	2,1	2,2	2,6	2,6	2,7	2,9
Örme Kumaş	0,2	0,6	0,8	1	1,1	1	1,3	1,5	1,6	1,8	1,9
İplik	0,7	1	1,1	1,2	1,2	1	1,3	1,6	1,6	1,7	1,9
Elyaf	0,2	0,4	0,5	0,6	0,5	0,4	0,4	0,4	0,7	0,6	0,7

Kaynak: TİM verileri, Kalkınma Bakanlığı

Hazır giyim sektöründe olduğu gibi tekstil sektöründe de yine en büyük ihracat payı % 43 ile AB ülkeleridir. 2014 yılında 3,7 milyar dolar değerinde tekstil ürünleri ihracatı gerçekleşmiştir. Daha sonra Rusya 762 milyon dolarla ikinci sırayı alırken sırasıyla ABD, İran ve Mısır 328,3 milyon dolar değerinde gerçekleştirilen tekstil ürünleri ihracatıyla, sektörün en önemli pazarları konumunda gösterilir.

Tablo 1.13. Ürün Grupları Bazında hazır giyim sektörü Ürünleri İhracatı (Milyar Dolar)

	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Hazır Giyim Ürünleri	7,3	13,4	13,6	15,6	15,3	12,9	14,2	15,6	15,8	16,4	16,9
Örme Hazır Giyim	3,7	6,6	6,9	8	7,8	6,9	7,7	8,4	8,4	8,6	8,6
Dokumu Hazır Giyim	2,5	4,9	4,7	5,4	5,3	4,3	4,6	5,1	5,4	5,6	5,8
Hazır Eşya	1	2	1,9	2,1	2,1	1,6	1,8	2,1	1,9	2,3	2,4

Kaynak: TİM verileri ve Kalkınma Bakanlığı

Hazır giyim sektörü incelendiğinde sektör içerisindeki ürün gruplarından en fazla ihracat payına sahip olan %54 ile örme hazır giyim grubudur denilebilir. 2014 yılında 9,7 milyar dolar ile en fazla ihracat grubu içerisinde yer almaktadır. Ürün grupları bazında sektörün ikinci sırasında % 35 ile dokuma hazır giyim grubu gelmektedir. 6,2 milyar dolar ihracat rakamına sahiptir. Üçüncü sırada ise %11 oranıyla hazır eşyalar grubu gelmektedir. Üçüncü grup olan hazır eşyalar grubu 2014 yılı ihracat rakamı ise 2,6 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 2005 – 2014 dönemi arasında ürün grubu bazında en önemli artış hızını %28 oranıyla örme hazır giyim grubu kaydetmiştir.

1.4.6. Türk Tekstil ve Hazır Giyim Sektörünün İthalatındaki Gelişmeler

Genel ithalat verilerimiz göz önüne alındığında 2000 yılında 54 milyar dolar seviyesinde gerçekleşirken, seneler itibariyle ithalat miktarımız dönem dönem azalsa da hep artış yönünde bir eğilim göstermiştir. Gerek hammadde ithalatı gerek enerji ihtiyacından kaynaklanan ithalat miktarı, bu olaylardan dolayı miktarını arttırmaktadır. 2008 yılına kadar artış %372 oranında ciddi bir artış göstererek 201 milyar dolar seviyesinde bir miktar gerçekleşmiştir.

Tablo 1.14. Tekstil ve Hazır giyim İthalat Rakamları

Yıl	Toplam İthalat	Tekstil Halı ve Hazır Giyim İthalatı	Genel İthalat İçerisindeki Pay %
1996	43.626	3.012	6,9
2000	54.502	3.425	6,2
2005	116.774	6.754	5,7
2006	139.576	7.245	5,1
2007	170.630	9.655	5,6
2008	201.963	9.418	4,6
2009	140.928	8.317	5,9
2010	185.554	11.783	6,3
2011	240.841	13.551	5,6
2012	236.545	11.176	4,7
2013	251.650	12.272	4,8
2014	242.224	12.024	4,9

Kaynak: TİM verileri ve Kalkınma Bakanlığı

Tekstil ve hazır giyim ithalatı da toplam ithalat miktarına paralel bir seyir izlemiştir. 2000 yılında 3,425 milyar dolar seviyesinde gerçekleşen ithalat

miktarımız, 2008 yılında %98 artarak 9,41 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. 2009 yılında toplam ithalattaki azalmadan etkilenecek azalsa da izleyen senelerde yine sürekli artışlar yaşanmıştır. 2014 yılında ise sektördeki ithalat miktarı 12,024 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir.

1.4.6.1. Tekstil ve Hazır Giyim İthalatı Yapılan Ülkeler

Hazır giyim ithalatında sektörün en büyük tedarikçisi Çin'dir. Çin yıllar içerisinde hazır giyim ithalatında çok önemli artışlar gerçekleştirmiştir. Toplam hazır giyim ithalatı içerisindeki payı %34,2 olan yüzde payıyla Çin, 2014 yılında ülkemize 1,076 milyar dolar değerinde hazır giyim ve konfeksiyon ithalatı yapmıştır.

Tablo 1.15. Hazır Giyim Ürünleri İthalatı (milyon dolar)

	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
TOPLAM	256.4	751.1	1.040	1.520	2.122	2.021	2.704	3.165	2.502	2.960	3.142
İtalya	57,3	90,3	120,9	149,5	174	112,3	125,2	152	139,2	141	142
İspanya	22,1	26,9	26,1	39,8	48,1	44,3	50	61,5	55,6	55,8	54,2
Almanya	20,2	30	37,1	37,1	45,4	32,3	36,6	41	35,1	38,2	36,8
Diğer AB Ülkeleri	71,4	125,3	156	185,3	198,3	144	148,5	194	193,3	187	192,5
Çin	33	156,4	169,4	244,9	351,3	581	943,9	1172	861	944	1,076
Bangladeş	1,5	40,4	80,8	160,1	341,3	417,6	652,8	691,9	541,1	565	573
Hindistan	5,7	48,3	80,9	110,9	164,1	135,9	159,2	180,2	105,2	132	136
Mısır	0,1	2,2	4,5	12,1	30,2	32,8	48,3	72,2	91,8	101	106
Diğer Ülkeler	45,1	231,2	364,3	581,1	769,4	520,8	539,8	600,6	480,2	510	583

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı ve TİM verileri

İthalatçı ülkelerden en önemli konumda olan ikinci ülke Bangladeş'tir. 2012 yılında 541,1 milyon dolar seviyesinde hazır giyim ithalatı gerçekleştiren Bangladeş, hazır giyim ve konfeksiyon sektörü içerisindeki yüzde oranı %21,6 dolayında gerçekleşmiştir.

Tablo 1.16. Ürün Grupları Bazında Tekstil sektörü Ürünleri İthalatı (Milyar Dolar)

	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Tekstil ürünleri	3,2	5,8	6,2	8	7,3	6,3	9,1	10,4	8,7	9,1	8,8
Dokuma Kumaş	0,9	1,8	1,8	2	1,9	1,7	2,2	2,5	1,9	2,2	1,8
Örme Kumaş	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,4	0,6	0,4	0,4	0,5
İplik	0,8	1,5	1,7	2,5	2,2	1,8	2,7	3	2,9	2,6	2,9
Elyaf	1,1	1,6	1,8	2,4	2,1	1,9	2,9	3,3	2,7	3	2,7

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı ve TİM verileri

Diğer ithalatçı ülkeler sırasıyla değerlendirildiğinde AB ülkeleri, Hindistan ve Mısır, yaptıkları ithalat rakamlarıyla önemli olduklarını göstermişlerdir. Hazır giyim ithalatında en büyük paya sahip olan Asya kaplı Çin, yıllar içerisinde de ülkemize ciddi anlamda ithalatında artışlar gösterdiği görülmüştür. 2000 sonrası dönemde de ülkemize yapılan ithalatlarda önemli oranda artışlar gerçekleştiren ülkeler olmuştur. Bangladeş, Hindistan ve Mısır, bu ülkelerin başında geldiği analiz edilmektedir. Öte yandan AB ülkelerinden yapılan hazır giyim ürünleri ithalatının yükseldiği gözlenmiş ama saydığımız diğer Asya ülkelerinin aksine, daha yavaş oranda arttığı gözlenmiştir.

Sektörel bazda incelendiğinde Türkiye'nin tekstil sektörü mamulleri ithalatında AB ülkeleri en büyük ithalat yapılan ülkeler olmuştur. AB ülkeleri 2014 yılında 2,1 milyar dolar düzeyinde ithalat gerçekleştirmiştir. Yüzde olarak değerlendirildiğinde tekstil sektörü ithalatı içerisinde %22,2'lik bir orana sahip olduğu görülmektedir.

Hazır giyim sektöründe olduğu gibi tekstil sektörü ürünlerinde de en önemli paya sahip bir diğer ülke Çin'dir. 2 milyar dolar seviyesinde %20,1'lik yüzde oranıyla ithalat değerlerinde ciddi bir yer kaplamaktadır.

Tekstil sektöründe ithalat sıralamasında AB ülkeleri ve Çin'den sonra önemli diğer ülkelerde sırasıyla ABD, Endonezya ve Hindistan olduğu gözlenmiştir. Bu ülkelerin ithalat içerisindeki ortalama oranları sırasıyla %8,6 %7,5 %7,4 şeklinde gerçekleşmiştir.

Tablo 1.17. Tekstil Sektörü Ürünleri İthalatı (milyon dolar)

	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
TOPLAM	2.769	3.151	5.833	6.222	8.039	7.301	9.079	10.386	8.674	9.145	9.899
İtalya	330.5	666.2	664.5	727.1	666.7	480.1	502.3	585.4	553.2	526.4	510.3
Almanya	313.1	380.7	416.4	470.3	430.9	348.8	415.1	462.9	436.9	473.6	467.3
Yunanistan	157.7	187.5	234.0	144.8	168.2	266.4	358.5	128.4	273.0	234.6	252.6
Diğer AB Ülkeleri	516,8	787,6	779	857,2	828,9	75,9	766,8	837	808,7	914	965
Çin	183.7	596.7	863.6	1391	1378	979,4	1485	2031	1703	1.943	2.063
ABD	312.7	591.7	565.4	880.8	686	572,7	876,3	1382	726,2	864.3	750.2
Endonezya	65	252	300,6	386,1	370,3	364,7	547,9	652,2	636,4	616,4	645,6
Hindistan	154,3	280,7	312,6	703,3	542,9	411,9	707,9	737,9	630,4	680,7	664,6
Diğer Ülkeler	1.117	2.090	2.086	2.479	2.229	2.171	3.419	3.570	2.906	3.155	3.064

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı ve TİM verileri

Tekstil sektörünün en büyük tedarikçilerinden birisi olan AB ülkelerinin 2005-2014 arası ithalat oranları incelendiğinde ithalat artış hızının çok sınırlı düzeyde kaldığı görülmektedir. Yapılan ithalat oranı sadece %2,5 oranında artmıştır. AB ülkelerinden yapılan ithalat miktarının gerileme miktarı özellikle 2009 yılında görülen yaklaşık %14,6 oranındaki azalmasıyla 2005-2014 arası dönemin ithalat oranı ortalamasının %2,4 olarak gerçekleşmesine sebep olduğu görülmüştür.

Sektördeki en büyük tedarikçilerden ikincisi olan Çin'den yapılan tekstil ürünleri ithalatı incelendiğinde yüksek oranda bir artış eğiliminde olduğu gözlenmiştir. 2005-2014 arası dönemde Çin ithalat oranı %186,1 oranında artış kaydedildiği gözlenmiştir. ABD, Endonezya ve Hindistan'dan yapılan tekstil ürünleri ithalatında artışlar olduğu görülmüştür.

1.4.6.2. Tekstil ve Hazır Giyim Sektörünün İthalatının Ürün Gruplarına Göre Dağılımı

Hazır giyim ve konfeksiyon sektöründe piyasada etkinliği sürdürmek uluslararası piyasalarda rekabet edebilecek durumda olmak adına, yerli hammadde üretiminin yanında yurt dışından ithal edilmiş iplik, kumaş, elyaf gibi tekstil maddeleri de kullanılmakta ve bu sayede dünya piyasalarında ihracat yapılabilmektedir. Yapılan ithalat bu noktada ya tekstil v hazır eşyalar için ya da

hazır giyim ve konfeksiyon sanayi için hammadde ve aramalı niteliğindedir. Bu sebeple ihracat performansında ithalatın etkisi olmaktadır (MÜSİAD, 2008: 47).

Ekonomi Bakanlığı'nın verdiği TÜİK kaynaklı bilgilere göre Türkiye'nin ithal ettiği 8.6 milyar dolarlık rakamdan 3,1 milyar dolar elyaf, 2,9 milyar dolar iplik, 1,9 milyar dolar dokuma kumaş hammadde ve yarı mamul olarak ithal edilmiştir. 2013 de yapılan ithalat miktarına göre azalış kaydedilmiştir (MÜSİAD, 2008:47).

Tablo 1.18. Ürün Grupları Bazında Tekstil Sektörü Ürünleri İhracatı (Milyar Dolar)

	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Tekstil ürünleri	2,5	4,8	5,4	6,4	6,6	5,4	6,4	7,7	7,7	8,3	8,8
Dokuma Kumaş	1	1,9	2	2,4	2,5	2,1	2,2	2,6	2,6	2,7	2,9
Örme Kumaş	0,2	0,6	0,8	1	1,1	1	1,3	1,5	1,6	1,8	1,9
İplik	0,7	1	1,1	1,2	1,2	1	1,3	1,6	1,6	1,7	1,9
Elyaf	0,2	0,4	0,5	0,6	0,5	0,4	0,4	0,4	0,7	0,6	0,7

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı ve TİM verileri

Sektörel bazda incelendiğinde Türkiye'nin tekstil sektörü mamulleri ithalatında AB ülkeleri en büyük ithalat yapılan ülkeler olmuştur. AB ülkeleri 2014 yılında, 21 milyar dolar düzeyinde ithalat gerçekleşmiştir. Yüzde olarak değerlendirildiğinde tekstil sektörünün ithalat içerisindeki payı %22,2 oranına sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 1.19. Ürün Grupları Bazında Hazır Giyim Sektörü Ürünleri İhracatı (Milyar Dolar)

	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Hazır Giyim Ürünleri	7,3	13,4	13,6	15,6	15,3	12,9	14,2	15,6	15,8	16,4	16,9
Örme Hazır Giyim	3,7	6,6	6,9	8	7,8	6,9	7,7	8,4	8,4	8,6	8,6
Dokuma Hazır Giyim	2,5	4,9	4,7	5,4	5,3	4,3	4,6	5,1	5,4	5,6	5,8
Hazır Eşya	1	2	1,9	2,1	2,1	1,6	1,8	2,1	1,9	2,3	2,4

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı ve TİM verileri

Türkiye konfeksiyon ve hazır giyim ithalatında en yüksek oran %53,8 ile dokuma hazır giyim ürünü yer almaktadır. Sektör içerisindeki ürün grubunda ithalat miktarı ise 2,6 milyar dolar seviyesindedir. Hazır giyim ithalatında ikinci sırada ise %34,6'lık pay ile örme hazır giyim ürünleri yer almaktadır. 2014 yılında 0,9 milyar dolar seviyesinde örme hazır giyim ürünlerinden ithalat yapılmıştır. Hazır eşyalar ürün grubunda ise durum şöyledir. %11,5 oranında pay almış ve ithalat tutarı 0,1 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir.

Hazır giyim ithalatı 2006 sonrası dönemde ciddi şekilde yükselme göstermiştir. 2006 yılında 1 milyar dolar olan ithalat 2008 yılında 2,1 milyar dolar seviyesinde artış yaşamıştır. Sektörde en fazla ithalat tutarı 2011 yılında 3,2 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. Ürün grupları anlamında değerlendirildiğinde 2011 de en fazla ihracat 1,9 milyar dolar ile dokuma hazır giyim grubunda gözlenmiştir. Bu miktar 2009 hazır giyim sektörü ithalatına denk durumda bir rakamdır.

2. REEL EFEKTİF DÖVİZ KURU

2.1. Döviz Kuru ve Tanımı

Döviz kurunun en genel anlamda ifadesi, bir ülkenin milli parasının başka bir ülkenin parası cinsinden karşılıdığı değerine denilmektedir.

Döviz kuru daha geniş bir anlamda ifadesi ise; dış ödemelerde kullanılabilecek her türlü ticari değeri olan araçlar, döviz ismiyle bahsedilmektedir. Bu araçlar kısaca şöyledir; Poliçe, hazine bonusu, çek, emre yazılı senet ve tahvillerdir. Türkiye’de yürürlükte olan kambiyo rejiminde efektif, nakit (emre hazır) yabancı para anlamına gelir. Poliçe, çek, senet, emre yazılı senet, hazine bonusu efektif kapsamına girmemektedir. Bir turistin ülke içerisinde döviz bozdurmak istemesi efektif alımında bulunması demektir. Belirli bir mal ticareti yapan ülke içerisindeki ihracatçının, henüz TL’ye çevirmediği dövizlerde efektif hesap olarak değerlendirilmemektedir (Bağrıaçık, 2002:7).

Uluslararası anlamda ödemeler yapılabilmesi için ülkelerin birbirleriyle para transferi yaparak gerçekleştirilmesi sonucunda yapılabilir. Bu ödemeleri gerçekleştirmek bir zorunluluktur. Paraların birbiri arasında değişimi esnasında hangi oran üzerinden yapılacağıın belirlenmesi gerekir. Paraların bu değişim oranına saymaca döviz kuru denilmektedir (Ordu, 2013:3).

Ülkeler arasında oluşan fiyat seviyelerinin birbirine oranlayarak, arada oluşan fiyat ve maliyet karşılaştırmalarının yapılmasına kur sayesinde ulaşılabilmektedir. Döviz kuru hakkında herhangi bir bilgiye sahip olunmadan ülkeler, birbirinde üretimi olan mal veya hizmetlerin fiyat ve maliyetleri hakkında yorum yapamamakta ve eksik bilgi sahibi olmaktadırlar. Kur sayesinde bu yabancılık ve bilgi eksikliği de ortadan kalkmış olmaktadır. Bu sayede ülkeler öğrendikleri bilgilerle daha gerçekçi analizler yapabilmektedirler (Oksay, 2001:6).

Döviz kuru incelenirken nominal döviz kuru ve reel döviz kuru olarak iki ana başlık çerçevesinde değerlendirilir.

2.1.1. Nominal Döviz Kuru

Yabancı ülke ulusal parasının, ulusal para birimi değerinden hesaplandığı değere nominal döviz kuru (Nominal Exchange Rate) denilmektedir. Bir birim

yabancı ülke parası alabilmek için kendi ulusal (milli) paramızdan ne kadar miktar ödememiz gereken miktarı ifade etmektedir. İki paranın arasında belirlenen fiyatları oranı olmasından dolayı, nominal döviz kuru parasal bir anlam olarak ortaya çıkmaktadır (Özkan, 2003:5).

2.1.2. Reel Döviz Kuru

İki ülke mallarının oluşturduğu belirlenen görelî fiyatlara denilmektedir. Ayrıca nominal döviz kuruyla yurtdışında oluşan fiyat ve yurtiçinde oluşan fiyat miktarları arasındaki oranların çarpımına da reel efektif döviz kuru (Real Exchange Rate) denilmektedir. Reel döviz kuru, ulusal paranın yabancı paralar karşısında satın alma gücüne göre düzeltilmiş değerine denilmektedir (Ordu, 2013:4).

En temel ayrımı şöyle gösterilmektedir; Nominal döviz kuru iki ülke parasının karşılıklı değerini ifade ederken, reel döviz kuru ise iki ülkenin malların karşılıklı görelî değerlerini ifade edilmektedir (Karluk, 2002:322).

Reel döviz kuru hesaplaması için

$$R=EP^*/P$$

R: Reel Döviz Kuru

E: Nominal Döviz Kuru

P: Nominal Döviz Kuru

P*: Yabancı Döviz Kuru

Döviz piyasasında yabancı paralar işlem görmektedir. Bir yabancı paranın alacağı değer bir başka yabancı para değeri tarafından belirlenmektedir. Bundan dolayı para ticaretinin en önemli fonksiyonu, uluslararası yatırım ve ticareti kolaylaştırmak, yapılan ticaretler neticesinde gelir elde edebilmektir. Bu şekilde oluşan piyasalar iki farklı piyasadan oluşmaktadır: Birinci piyasa şekli, alıcı ve satıcıların işlemi karşılıklı ve birbirlerini görerek yaptıkları piyasalardır. İkinci piyasa şekli ise; belirli bir alanda kurulmuş, işlemler yapılırken alıcı ve satıcıların birbirlerini görmedikleri piyasalardır. Döviz piyasaları bu grupta ikincil piyasa grubunda yer almaktadır. Bu piyasada alıcı ve satıcı arasında doğrudan bir ilişki

bulunmamaktadır. Bu noktada satıcılar döviz, aracı kurumlara satmakta, alıcılar ise ihtiyaçları doğrultusunda aracı kurumlardan almaktadır. Döviz piyasasını ayrıca teslim vadesi ve yapılanma biçimi gibi kıstaslara göre de sınıflandırmak mümkündür. Bahse konu olan piyasalar iki türdür. Bu piyasalar olayın olduğu mekâna bağlı organize borsalar ve tezgâh üstü borsalar şeklindedir. Organize piyasalar, belirli bir yasaya bağlı organize ve daha profesyonel organize olmuş ve alt yapısı olan işlemlerin belli bir mekânda çok sayıda katılımcının bulunduğu ve birden fazla fiyat ya da çoklu fiyat sisteminin kullanıldığı piyasalardır. Tezgâh üstü piyasalar ise alıcı ve satıcıların direk temas halinde oldukları, fiziksel bir ortamda işlem yaptıkları, belirli bir sistemli altyapısı olmayan ve profesyonellikten uzak, birbirlerine telefon ve otomatik alım-satım sistemleriyle bağlı oldukları, yapılan her işlemin der seferinde farklı alanlarda yapıldığı piyasalardır (Karan, 2007).

2.2. Döviz Kurunun Oluşumu

Döviz kuru oluşumu tam manasıyla anlayabilmek için önce döviz talebini incelemek ve daha sonra döviz arzını detaylarıyla ve özellikleriyle inceleyip açıklamak gerekir. Bu noktada döviz kurunu anlamak için döviz arz ve talebini ayrı bir şekilde izah etmek gerekmektedir.

2.2.1. Döviz Talebi

Döviz talebi; bir ülkenin başka ülkelerle yaptığı ticaret sonucunda yapacağı ödeme için yabancı ülke parasına olan taleptir. Bu noktada talebi etkileyen bazı sebepler oluşmaktadır bu sebepleri de şu şekilde sıralayabiliriz.

- Başka ülkelere yapılacak olan borç ödemeleri
- Farklı ülkelere yapılacak olan yatırım harcaması miktarları
- Başka ülkelere yapılacak olan ithalat

Döviz talebi, özellikle ülkelerin dönem içerisindeki yapmış oldukları ithalatlara ödeme zamanı gelmesi sebebiyle başka ülkelere ve uluslararası kurumlara olan borç ödemelerine bağlıdır. Döviz talebi ile döviz arzı ters orantılıdır. Döviz talebine bakıldığında, döviz talebi azalan eğimli yani sol üstten sağ alt yönünde bir eğri çizmiştir. Döviz kurunda yaşanan bir düşmede döviz talebi

talep miktarında artış gözlenmektedir. Döviz kuruna olan talebin fiyat(kur) yükselmesinden sonra azalmasının nedeni olarak ithalatla açıklanabilir. Döviz kuru yükseldikçe ithal malların fiyatları yükseleceğinden, daha az ithal mal satın almak isteneceğinden, talep edilen miktar azalmaktadır (Dinler, 2000:492).

2.2.2. Döviz Arzı

Döviz arzı, bir ülkenin diğer ülkelerden olan alacaklarından büyük ölçüde etkilenir. Ülkeden yapılan ihracat miktarı arttıkça ülkeden mal çıkışı olur. Buna bağlı olarak ülkede yabancılardan olan alacak hakkı artar. Yapılan bu tür tüm hizmet gelirleri, yabancı turistlerin harcamaları, dışarıdan gelen hibe yardım ve krediler, yatırım kredileri ve transferler ülkede döviz arzını arttırır. Döviz arzı kısaca herhangi bir şekilde elde edilen ve ulusal paraya dönüştürülebilir için döviz piyasasına arz edilen yabancı paralardır. Ülkenin döviz kuru yükselirse buna bağlı olarak döviz arzı da artar. Çünkü yüksek kur ülkeden alacakların daha fazla ulusal para elde etmesine yol açar. Döviz arz eğrisi döviz kuruyla doğru orantılı bir şekilde artar ve eğri pozitif eğimlidir. Eğri normal arz eğrisinden farksız bir şekilde orijin noktasından, sağ alttan sol üst yukarıya doğru çıkar. Arz eğrisini etkileyen şeyler şunlardır (Karluk, 2002).

- Ülkenin ihracatına olan mal arzının fiyat esnekliği
- Ülkenin ihracatına rakip yabancı mal arzının fiyat esnekliği
- İhraç edilen malların arzının fiyat esnekliği
- Ülkede ihraç edilen mallara olan iç talebin esnekliği

2.3. Döviz Kuru Çeşitleri

Yapılan çalışmalarda ve çeşitli incelemelerde döviz kuru çeşitleri genel itibariyle şöyle sıralanmaktadır.

- Alış-satış kuru
- Kur marjı
- Çapraz kur

- Spot kur
- Forward kur

2.3.1. Döviz Alış-Satış Kuru

Döviz kuru üzerinden işlem yapılan kurumların döviz ya da efektif alıp satarken buldukları ülkenin, kendi milli parası cinsinden belirlenen fiyatlarına, belirlenen satış tutarına denilmektedir. Döviz alım satımı yapan aracı kurumlar ellerinde buldukları döviz ya da efektifi yüksek fiyattan satım yapmak isteyecektir. Bu sayede daha fazla gelir elde etmek istemektedirler. Alım yaparken de satın alma durumunda olan aracı kurumlar düşük fiyattan döviz ya da efektif almak istemektedirler (Seyidoğlu, 2013:376).

2.3.2. Kur Marjı

Kur marjı döviz alışı ve döviz satışı arasındaki farka denir. Kur marjının piyasadaki diğer fiyatlarla karşılaştırılabilmesi için yıllık veya yüzde olarak ifade edilmektedir.

Kur marjı döviz piyasasında farklılık göstermektedir. Genel olarak piyasada çok fazla işlem gören alınıp ve satılan piyasalarda, alım- satım kurları arasındaki marj düşük olduğu görölmektedir. Buna karşın piyasada işlem hacmi az olan dövizlerde ise daha yüksektir. İşlem hacmi arttıkça marjın azalması doğaldır. Yüksek olmasını sebebi tüm işlemlerde yapılan sabit giderler hemen hemen aynıdır. Diğer yandan, döviz piyasalarında görölen istikrarsızlık yaşandığı durumda, kurlarda aşırı artış ve azalışlar yaşandığı dönemde marjlar artar. Bu artışın sebebi şu şekilde açıklanabilir. Bana aldığı ve sattığı dövizin kurlarda yarattığı net pozisyon değişmesini, karşı bir işlemle karşılayabileceğinden (dengeleyeceğinden) emin olmadığından dolayı alış ve satış kur marjında bir artış göstermiştir. Açık veya fazla pozisyon olması bir risk yüklenmesi demektir. İstikrarsızlık bekleyişlerinin ortaya çıkması bile bu konuda yeterli bir riskin bulunması anlamına gelebilmektedir (Seyidoğlu, 2013:376).

2.3.3. Çapraz Kur

Dünyanın değişik ölkelerinde döviz ticareti yapan bankalar ve diğer döviz ticaretinde bulunan kurumlar döviz kurlarının belirlenmesinde genel itibariyle

Amerikan doları ile kendi ülke paralarındaki değişim oranını esas alırlar. Başka bir ifadeyle, dolar dünyadaki döviz piyasalarında başka ülkelerin paralarının değerlerinin belirlenmesinde en büyük dayanak olarak kullanılmaktadır (Seyidoğlu, 2013:377).

Yurtiçindeki piyasalarda içerisinde yerli para bulundurmada yapılan gösterimler çapraz kur olarak tanımlanmaktadır. Uluslararası piyasalarda ise Amerikan dolarını içerisinde bulundurmayan kurlar, çapraz kur olarak tanımlanmaktadır. Genel manada uluslar arası para piyasalarında kurlar, Amerikan dolarına bağlı belirlenmektedir. Bu bilgiler analiz edilerek diğer ülke paralarının dolara bağlı fiyatları bilinebiliyorsa; herhangi iki ülkenin milli paralarının birbirlerinin paralarına oranı ve değişim değerleri de daha kolay belirlenebilir. Bu işlemlere de çapraz kur hesaplaması adı verilmektedir (Çufadar, 2010:11).

Hemen her ülkede döviz ticaretiyle uğraşan bankalar ve diğer mali kurumlar dövizdeki fiyatları belirlerken ABD doları ile kendi ulusal paraları arasındaki değişim oranını esas alırlar. ABD doları dünya para piyasasında belirleyici bir durumdur. Dolar diğer ülke paralarının fiyatlarının belirlenmesinde en temel bir dönüşüm aracıdır. Bu sebeple dünyada çoğu ülkede de kurların genellikle dolarla belirlenmesi diğer ülke paralarındaki kur hesaplamalarında büyük kolaylık sağlar. Yabancı ülkenin çoğunda döviz piyasasındaki kurlar, Amerikan doları ile ülke milli parasının arasındaki değişim oranı otomatik olarak hesaplanır. Mesela İstanbul Tahtakale’de belirli bir dönemde dolar kuru 1\$=15.000 TL iken o tarihte Almanya Frankfurt piyasasında dolar kurunun değerı 1\$=2 DM olduğu kabul edilirse markla Türk Lirası kurunun değerı kolaylıkla bulunabilir. Bu değerde 1 DM=7.500 TL olarak bulunur. Bu şekilde doların diğer ülke paralarının belirlenmesinde hesaplanmasına çapraz kur (Cross Rates) yöntemi denir. (Koçak, 2006:10).

2.3.4. Spot Kur

Spot kurdaki özellik anlaşmanın iki tarafla yapılmasıdır. Bir döviz ticaretinin alış ve satış şartlarının telefon veya teleks aracılığıyla belirlenerek sonuca ulaşmasının uygulandığu bir hesap işlemidir. Spot kur işlemlerinde dövizlerin iki tarafın hesaplarına girişı volör tarihlerinin bu anlaşmanın yapıldığu tarihten iki iş günü sonrasındadır. Dövizin fiyatı ise anlaşmanın yapıldığu tarihteki kurdur. Volörün iki iş günü sonrasını takip etmesi taraflara ödeme kolaylığı

sağlamak içindir. Spot kur işlemlerdeki bu uygulamanın asıl amacı tarafların birbirleriyle yaptıkları işlemler için sattığı döviz, diğer tarafında ulusal parayı karşı tarafa devretmeye hazır duruma getirilmesinde kolaylık sağlamaktadır (Çufadar, 2010:11).

2.3.5. Forward Kur

Daha sonraki bir tarihte yapılacak bir işlem için, belli bir fiyattan alım satım yapmak için önceden belirlenen döviz fiyatına denilmektedir (Seyidoğlu, 1997). Forward kurlar genel itibariyle cari işlem gören fiyatlarla karşılaştırmalı olarak gösterilir. Eğer işleme konu olan yabancı paranın değeri, ulusal paraya göre piyasada cari piyasadadan daha yüksek ise döviz değerlenmiş demektir. Bu kazanılan gelire forward kazancı (geliri) denir. Aynı olay tersi durumda yani forward piyasa değeri spot piyasa değerinden daha düşük ise döviz piyasasında iskontoya uğramıştır. Bu olayda forward iskontosu denir. Paranın değeri artış göstermiş demektir (Muratov, 2008:25).

2.4. Kur Riski Kavramı ve Riskleri

Kur riski; döviz kurundaki hareketlerin sonucunda meydana gelen kur artışı olursa karı, kurda azalma olursa zararı ifade eder. Döviz pozisyonunun açık olması durumunda ve kurda farklılaşma (dalgalanma) oluyorsa bu kur farkından dolayı, kar elde edilebilir ya da zarara uğranılabilir. Döviz kuru riski (Foreign Exchange Risk) ileri bir tarihte döviz fiyatlarındaki artış ya da azalışlara bağlı olarak, döviz yatırım yapmış bir yatırımcının veya döviz ile ticari bir anlaşma sonucu borç ödemesi yapacak olan kişilerin, döviz fiyatlarındaki artış ya da azalışlarından dolayı zarara uğrama ihtimalini anlatmaktadır. Şöyle anlatılabilir. İthalat yapan bir firmanın, almak için sipariş ettiği ürünlerin ileri bir tarihte teslimatının gerçekleşeceği ve bu süre zarfında döviz kurlarında bir artış yaşandığından dolayı, ithalatçı firma aldığı malların maliyetinde bir fiyat artışıyla karşı karşıya kalmış olabilecektir. ulusal para cinsinden değerlendirildiğinde paranın artış gösterdiği gözlenecektir. Bu olayda ithalat yapan firma açısından risk unsuru teşkil etmektedir. İhracatçı firma ise, ticaretin yapıldığı veya malın karşı tarafa gönderilmesinden sonra ödemenin üç sonra yapılacağına yönelik bir anlaşma yapıldığı düşünülürse bu zaman içerisinde döviz kurunda ortaya çıkacak bir azalma, yabancı paranın ulusal para karşısında değer kaybetmesinden dolayı

ihracatçının alacağı para, ulusal para cinsinden azalış gösterecektir. Bu da ihracatçı açısından sorun teşkil edecektir (Koçak, 2006:11).

Çok uluslu şirketler için ise durum daha farklıdır. Yabancı bir ülkede faaliyet gösteren bir firmanın net aktif ve pasif değeri, parasal anlamda bu değerler, yatırım için bulunan ülkede değerlendirilmeye bırakıldığında, kur riskinden etkilenebilir ya da bağlı olunan yabancı ülkenin parasal gelir akımı yine kur riskinden negatif anlamda etkilenebilir. Ekonomik anlamda düşünüldüğünde kur riski döviz piyasalarında yaşanan hareketlenmelerin etkisine bağlı olarak, yurt dışına gerçekleştirilen yatırımın veya bir işlemin etkilendiği kar veya zarar olarak tanımlanabilmektedir (Özavnik, 1994:71-72).

Bazı değerlendirme unsurları, firmaların kur riski etkilerinden bağımsız olduğunu ve bu noktada kur riskinin ölçülmeye çalışılmasının anlamsız olduğunu söylemektedirler. Bu düşünceye göre döviz kurunun konunun dışında olmasında ki sebebi, Satın Alma Gücü Paritesine (SAGP) göre, kurdaki hareketlenmelerin fiyatlardaki hareketlilikle birbirine uyması gerekmektedir. Örneğin ofis malzemeleri ticareti yapan ve ithalatçı durumda olan bir firma, eğer ulusal parası döviz karşısında değer kaybederse firmanın ithalatı gerçekleştirebilmesi için daha fazla döviz ihtiyacı olacaktır. SAGP ye göre ulusal paranın değer kaybetmesi, ülkenin enflasyonunu artırma eğilimi içerisinde olacaktır. Yerel firmalar ithalat gerçekleştirmeseler de enflasyondaki artışın etkisiyle maliyetleri yükselecektir. İthalat gerçekleştiren firmaysa döviz kurundaki artıştan etkilenmiş olsa da yükselen üretim maliyetlerinden etkilenmeyecektir. Bu etkilerden dolayı döviz kur riskinin konu dışı olması sonucuna varılabilir düşüncesi söylenebilmektedir (Çapçioğlu, 2001:21).

SAGP teorisinin en önemli açıklaması; uzun dönemde SAGP teorisinin güncelliğini devam ettiriyor ise reel döviz kurlarında bir hareketlenmenin söz konusu olmayacağıdır. SAGP teorisinin bir önemli özelliği de döviz kurunun yabancı ülkelerdeki enflasyon ile yurtiçi enflasyon oranları arasındaki farka göre hesaplanarak belirlenmesini uygun görmektedir. Bu teoriye satın alma gücü paritesi teorisinin göreceli tanımını denmektedir. Mutlak anlamda ise; satın alma gücü paritesi, döviz kurlarına dönüştürülmüş fiyat düzeylerinin ülkeler arasında aynı olmasını gerektirmektedir (Özer, 1992 : 33);(Doğanlar ve Özen, 2000:112).

Sabit kur sistemine geçilen dönemlerde periyodik olarak yaşanan devalüasyonlar olmasına rağmen, kurlardaki değişmelerin, potansiyel etkilerine fazla önemsenmemiştir. Dalgalı döviz kuru sistemine kabul edildikten sonra, 1970'li yılların ilk yarısına kadar olan dönemde kur riskine verilen önemin arttığı gözlenir. Yatırımcı firmaların çoğunda, parasal yönetimin, döviz kuru riskine verdiği önem, algılanan kar veya zarar etkisini doğrudan etkilediği görülmüştür. Günümüzde de döviz kuru riskinin temel belirleyicisi, beklenen kar veya zarar etkisidir. Zamanla bu etkinin algılanması veya değerlendirilmesi bir takım değişikliklere uğradığı görülmektedir (Uysal, 1997:7-8).

Döviz kurlarını tahmin ederken tam olarak doğru belirlemek mümkün değildir. Yalnız dalgalanma etkilerinin ölçülmesi mümkün olabilmektedir. Şirketler dalgalanmalardan büyük oranda etkileniyorsa bu etkilerden kurtulmak için derecen dirilmiştir. Bu etkiler şu şekildedir (Koçak, 2006:12-13).

- İşlem etkisi
- Ekonomik etki
- Çevrim etkisi

2.4.1. İşlem Etkisi ve Riskleri

Kurlarda oluşan farklılıklar işlem etkisi için çok uluslu şirketler için kritik bir öneme sahiptir. Etkinin ölçülmesinde 2 önemli aşama vardır. İlk aşama işlem görecekt olan dövizlerin tüm alacak ve vereceklerin belirlenmesi, ikinci aşamada ise tüm işlemlerin toplam etkilenebilirliğinin hesaplanmasıdır (Çapçıoğlu, 2001:23-24).

Uysal işlem etkilerinden şöyle bahsetmiştir. “İşlem riski yabancı para cinsinden işlemlerin gerçekleştirilmesi sonucu ortaya çıkan kar veya zararları ifade eder. Bu tür işlemler; fiyatları döviz bazında olan mal veya alınması, henüz işlem görmemiş döviz forward sözleşmesine taraf olunması ve döviz bazında aktif alınması veya pasif kaleme alınması şeklinde sınıflandırılabilir.” (Uysal, 1997:15-16).

Yabancı para cinsinden yapılan anlaşmalardan doğan kar veya zarar durumuna işlem riski denir. Genel olarak risk yabancı para cinsinden yapılan mal

ve hizmetin vadeli alım satımında bir forward işleminde olur. Anlaşma sonucu ortaya çıkan fiyat ile ödeme süresine kadar olan sürede ortaya çıkacak kuradaki değişimler ya da şirketin bilançosunu değerlendirmede kullandığı para cinsi dışındaki paralar üzerinden yaptığı cari işlemler sonucunda oluşan nakit kaybıdır (Koçak, 2006:12-13).

Özavnik bir örnekte şöyle açıklamıştır. “Bir Amerikan firması Belçika’ya 60 gün süreyle 700 000 BF miktarında mal sattığını varsayalım, eğer $1\$=38BF$ ise bu ihracatçı vade sonunda 20 000\$ almayı ummaktadır. Eğer Amerikalı satıcı 20.000\$ farklı bir miktar alırsa işlem riski söz konusu olur. Örneğin ödemenin yaptığı gün cari kur $1\$=8 BF$ ise satıcı 1.579 dolar daha az alacaktır. Kurun birim fiyatının 33 \$ olması halinde ise 21.212 dolar hesaplanır. Beklenenin aksine 1.212 dolar daha fazla alacaktır. İşlem riski tamamen kurlarda oluşacak değişim sonucu karı veya zararı içermektedir.” (Özavnik, 1994:80).

2.4.2. Ekonomik Etki ve Riskleri

Döviz kurlarının ekonomik etkisi ise bir şirketin gelecekteki nakit akışlarının nominal değerlerinin kurda oluşan farklılaşmalardan etkilenme oranına denilir. Ekonomik etkinin tablosu aşağıdaki gibidir.

Tablo 2.1. Firmanın Nakit Akışlarının Maruz Kalacağı Ekonomik Etkinin, Uluslararası Ticarete Yaygın Bazı İşlemlerin Etkileri

Firmanın Yerel Kurla Olan Alacaklarını Etkileyen İşlemleri	Yerel Kurun Değer Kazanmasının İşlemlere Etkisi	Yerel Kurun Değer Kaybetmesinin İşlemlere Etkisi
Yerel Satışlar (Yerel Piyasalardaki Yabancı rekabetine göre)	Düşer	Yükselir
Firmanın Yerel Kura Bağlı İhracatları	Düşer	Yükselir
Firmanın Yabancı Kura Bağlı İhracatları	Düşer	Yükselir
Yabancı Yatırımlardan Elde Edilen Faiz Geliri	Düşer	Yükselir
Firmanın Yerel Kurla Olan Ödemelerini Etkileyen İşlemleri		
Firmanın Yerel Kurla Girdileri	Değişmez	Değişmez
Firmanın Yabancı Kurla Girdileri	Düşer	Yükselir
Yabancı Kurla Faiz Ödemeleri	Düşer	Yükselir

Kaynak: Çapçioğlu, 2001:3

Kurlarda beklenen bir değişme ekonomik risk dâhilinde tanımlanamaz. Nedeni yatırımcıların, yöneticilerin faaliyet sonuçları ve piyasada oluşturdukları değerlendirmelerinde bu bilgiyi takip etmişlerdir (Uysal, 1997:23).

Ekonomik etki; döviz kurundaki değişmelerinin etkisiyle ortaya çıkan gelir-gider dengesini, birikmiş borç veya alacaklarındaki etkinin yönünü ifade etmektedir. Yani ekonomik etki, döviz kurunda meydana gelen değişimlerin, şirketin, gelecekteki nakit akımları üzerindeki etkisini açıklamaktadır. Kur değişimleri gelir akımlarının bu günkü reel değerini değiştirmekle, şirketin değerini de etkilemiş olmaktadır (Seyidoğlu, 1999:149).

Sadece ülke iç piyasanda faaliyet gösteren bir firma olsa bile, parası devalüasyona uğramış, farklı bir ülke yatırımcısının yoğun bir ithalat rekabetine maruz kalması durumunda, firma ekonomik anlamda ortaya çıkacak farklılaşmadan etkilenecek ve ekonomik risk ile karşılaşacaktır. Çoğunlukla parasal alanda yaşanan risklerin, daha belirgin örneklerinin gündemde olduğu zamanlarda ekonomik risk görmezden gelinmektedir. Bir paradan başka bir paraya

geçişte alınan risk ile ekonomik riskin uzun bir vadeyi kapsayabileceği ve sonsuz kalabileceği beklenebilmektedir (Özavnik, 1994:83).

2.5. Döviz Kurlarının Belirlenmesi Konusundaki Teorik Yaklaşımlar

Döviz kurlarının farklılaşmasının belirlenmesi konusunda bazı teknik yaklaşımlarla açıklanmaya çalışılmaktadır. Sırasıyla bu teorik yaklaşımlar şöyledir.

- Satın Alma Gücü Paritesi
- Parasal Döviz Kuru Yaklaşımı
- Aktif Döviz Kuru Yaklaşımı
- Portföy Yaklaşımı
- Etkin Piyasa Hipotezi

2.5.1. Satın Alma Gücü Paritesi

Bu pariteye göre fiyatlar genel seviyendeki yaşanan değişimler ile döviz kuru fiyatlarındaki yaşanan değişimler arasında uyum bulunmaktadır. Satın Alma Gücü Paritesi bir fiyat oluşumunu kabul eder yani dünyadaki malların tümü belirlenmiş ve aynı döviz kuru ile ölçüldüğünde dünyanın her yerinde o mal aynı fiyattan işlem görür. Mesela ada ülkesi İngiltere’de belirli bir dönem için enflasyon miktarı %10 seviyesinde ise ve dolar karşısında ulusal paralarında aynı oranda deşersizleşirse, dönem başında 2 brim X malı 1 birim Y malına eşit ve oran dönem sonuna gelindiğinde de aynı kalıyorsa. Ulusal paranın olağan değer değişimi, döviz kuru değişimini karşılamaktaysa, ABD’li X malı ihracatçısı açısından ve İngiliz Y malı ihracatçısı açısından değişen bir durum söz konusu değildir (Yıldırım, 2003:43).

Seyidoğlu SAGP şöyle demiştir. “SAGP nedensel bir ilişki biçiminde değil tersine ekonominin uzun dönemli istikrar durumunda karşılanması gereken bir denge koşuludur. Döviz kurları ile fiyatlar arasında uzun dönemli bir ilişki kurulmamış olsa bile, ekonomide SAGP yönünde bir eğilimin bulunduğu durumlarda bu teknik özel işletmeler ve kamu yöneticileri açısından çok önemli bir araç rolü oynayabilir” (Seyidoğlu, 2003:125).

Satın alma gücü paritesini açıklarken paritenin en katı kuramlara sahip olan, mutlak satın alma gücü paritesi şöyle demiştir: Tek fiyat belirleme yasasının, piyasadaki tüm ürünleri kapsadığını söylemektedir. Bahse konu olan düşünce, ilk olarak 1918 yılında T. Gustov Cassel tarafından literatüre aktarılmıştır. Mutlak satın alma gücü paritesi yaklaşımı, tek fiyat uygulamasının döviz kurları belirlenmesinde uygulanmaya konulması niteliğindedir. Bu düşünce şöyle açıklanmıştır. Aynı miktar nakit para ile ifade edildiğinde belirli bir mal sepetinin dünyanın her yerinde aynı maddi değere sahip olması gerekmektedir (Söders'ten ve Reed'den aktaran Öztürk, 2010:162).

Yaşanılan süreçte gerçek piyasalardaki işleyişin karışık ve çok fonksiyonlu olmasından dolayı mutlak satın alma gücü paritesi yerine nispi satın alma gücü paritesi incelenmektedir. Nispi satın alma gücü paritesinde ise belirli bir yıl başlangıç kabul edilecektir. Kurların kabul edilen yıl sonrasında nasıl işlemler gördüğüne bakılmayacak, nasıl ve hangi yönde hareket ettiğine dikkat edilmeyecektir (Ordu, 2013:8).

Pariteye göre fiyatlar tam istihdamın sağlandığı bir ekonomide, döviz arzı ve döviz talebi ile ödemeler dengesi aşamalarından geçmeden döviz kurlarını etkiler. Ayrıca parite, gelir düzeyin, üretim kapasitesini, ürün kalitesini, teknolojik gelişmeleri, faktör büyümelerini, zevk ve tercihler gibi gerçek yapısal değişimleri önemsiz görmektedir (Gibson, 1996:54).

2.5.2. Parasal Döviz Kuru Yaklaşımı

Parasal döviz kuru yaklaşımı, kurların artış eğiliminde para ve bono gibi ulusal para veya yabancı para ve likit varlıkların şu anki nominal değeri ve gelecekteki beklentilerin, arz ve talebe bağlı olarak belirlenecek bir fiyat mekanizması olarak tanımlanılmaktadır. Parasal model kuramları, paranın ulusal ve yabancı piyasalardaki değişmelerin döviz fiyatlarındaki etkilerini dolaylı veya doğrudan mı etkilediğini göstermeye çalışır (Ağcaer, 2003:17).

Yaklaşımın ana amacı dış ekonomik dengeyi sağlama sistemini açıklamaya yöneliktir. Yalnız bu arada döviz kurlarının oluşumuna da yeni bir açıklama getiriyor. Bir maldaki fiyat değişiminin o mala olan talep ve arzına bağlı olduğunu savunan sistemin aynısını ulusal paraların fiyatı demek olan döviz

kurlarına ve bu paraların arz talebine göre belirlendiğini savunuyor (Seyioğlu, 2013:446).

Parasalcı yaklaşım üç önemli noktaya işaret ettiği bilinir. Bunlar şöyle ki.

- Ödemeler dengesi problemleri parasal problemlerdir. Bu sorunlar davranışları kapsayan bir sistem içerisinde değerlendirilmektedir.
- Para akımı değişken değil, stok bir değişkendir.
- Para, yurt içinde yaşanan kredi genişlemesi ve dış kaynaklı elde edilmesine rağmen ikinci olan mal ve varlıkların, yurt içindeki paranın uluslararası değişimi ödemeler dengesini etkiler.

2.5.3. Aktif Döviz Kuru Yaklaşımı

Döviz kurunun fiyat değerini belirleyen önemli etkenlerden biriside, gelecek dönemde döviz kurunun hangi miktarda artış ya da azalış göstereceğine yönelik beklentilerdir. Mesela döviz kurunda yaşanacak bir artış beklentisi insanların döviz talebine neden olacaktır. Bu talep artışının neticesinde ise kur artış göstermiş olacaktır. Ters durum söz konusu olduğundaysa, insanlar bu kez döviz kurunda yaşanacak bir düşüş beklentisi oluşursa döviz talebi azalacak ve kurun da düşüşünde etkili olacaktır (Bostan ve Özdemir, 2011:200).

2.5.4. Portföy Yaklaşımı

Portföy yaklaşımı; döviz kurlarında yaşanan günlük fiyat dalgalanmalarının, yabancı paralar ile hisselerin fiyatını, arz ve talepte yaşanan değişmelerle açıklamaya çalışan farklı bir yaklaşımını ifade eder. Bu yaklaşımda, sermaye sahibi, portföyünü belirlerken parasını çeşitli hisseler ve hesaplar arasında belirli bir risk düzeyinde kazanmayı amaçladığı gelir düzeyini, maksimum düzeye çıkaracak şekilde fonlarını dağıtmasıdır (Öztürk ve Bayraktar, 2010:171).

Modelde, dünya üzerindeki tüm finans varlıkları aynı kabul edilmekte ve incelemeler bir bütün olarak yapılmaktadır. Kurlarda yaşanan gelişmeler de varlık piyasalarında gerçekleşen işlemlerin döviz piyasasına bağlı piyasalardan etkilenerек geçmesiyle şekillendiği düşünülmektedir. Firmalar ve para sahiplerinin

bu piyasalarda işlem yaparken temel amacı, ellerindeki portföylerin sağladıkları getiriyi en üst düzeye çıkarmaktır (Akça, 2007:97-98).

Ulusal ve yabancı paraların ikamelerinin tam olmadıkları kabul edilir. Likidite riski, vergi uygulamaları, siyasi risk, dönüşüm riski ve buna benzer karşılaşılabilecek riskler sebebiyle ‘döviz kuru riski’ dikkate alınarak bu düşünce ortaya atılmıştır. Milli ve yabancı paraların getirileri ve risk yapısı farklılık gösterdiği için yatırımcıların bu risklerden kaçınması veya daha fazla kazanç sağlamak amacıyla risk oranı daha yüksek piyasalarda işlem yapmaları mümkündür (Gönüllü, 2011:38).

2.5.5. Etkin Piyasa Hipotezi

Etkin piyasa hipotezi; piyasadaki hisse senedi ve menkul kıymet fiyatlarının piyasada oluşan tüm bilgileri etkisiz dağıtması ve piyasalarda oluşan bilgi ve işlem maliyetinin olmadığını kabul eden bir hipotezdir. Teoriye göre yatırımcılar, piyasada oluşan bilgiye hemen ve maliyet ödemeksizin sahip olabilmektedir (Yıldırım, 2003:44).

Bu piyasanın işlenirliğinin geçerliliği birçok varsayıma bağlıdır. Bu varsayımlar, piyasanın işleyişi ve piyasada işlem yapan yatırımcının sergilediği tutuma bağlıdır. Bu varsayımlar ise şu şekildedir (Taner ve Kayalıdere, 2002:2).

- Yatırımcının asıl istediği, zenginliğini en etkin biçimde kullanmak
- Yatırımcı, risk ve gelir sistemine bağlı seçimler yapar
- Yatırımcının risk ve gelir beklentileri homojendir
- Bilgi serbestçe elde edilir (Taner ve Kayalıdere, 2002:2).

2.6. Döviz Kuru Sistemleri

Döviz fiyatlarının ya da diğer anlamda kurlarda oluşacak fiyat beklentilerinin açıklanmasına yönelik kullanılan bütün sistemlere ‘döviz kuru sistemleri’ adı verilmektedir. Döviz kurlarını açıklayan teoride, iki temel açıklayıcı döviz kuru sisteminden bahsedilmektedir. Bu sistemler: Sabit kur sistemi ve serbest (esnek) kur sistemidir. Bu iki temel teori gibi görünse de bu teoriler içerisine girmiş çok sayıda ara sistem vardır. Bu sistemler içerisinde en

önemlilerinde biri ise; esneklik kazandırılmış sabit döviz kuru sistemidir. Sabit döviz kurunda döviz fiyatı sabit tutulurken, serbest kur sisteminde fiyat, piyasa tarafından arz ve talebe bağlı şekilde belirlenir (Karluk, 2002:361).

1944 yılında uygulamaya konulan altın para sistemi (Bretton Woods) ile döviz kurunda istikrar amaçlanmıştır. Kur değişimleri olan fakat uyarlanabilir bir döviz kuru sistemi kabul edilmiştir. 1971’de sistem, doların altına çevrilebilirliğinin kaldırılmasıyla ortadan kalkmıştır. IMF 1976 yılında farklı bir sistem geliştirerek uzun süreli sabit kurları kabul etmeyerek ‘gözetimli dalgalanma’ sistemini geliştirmiştir. Yaşanılan zaman içinde belirlenmiş tüm döviz kuru sistemlerinin asıl amacı, ödemeler dengesini belirli bir zaman dengede tutan kurları belirlemek olmuştur (Karluk, 2002:361).

Literatürde son zamanlarda yeni bir eşik aşılmış, döviz kuru rejimlerinin ayrılmasında ‘de facto de jure’ ayrımları ortaya çıkmıştır. ‘De jure’ yapılan sınıflandırmaların ülkelerin resmi olarak bildirdikleri kur rejimlerini ifade ederken ‘de facto’ sınıflandırmanın fiili olarak gerçekleşen kur rejimini anlatmaktadır (Özşahin, 2011:3).

2.6.1. Sabit Kur Sistemi

Parasız, sabit kur sistemini tanımlarken şöyle söylemiştir. “Sabit kur sistemi; bir merkez bankasının değerini korumak amacıyla işlem yapacağı bir merkezi değeri açıkladığı döviz kuru sistemi” olarak tanımlanmaktadır (Parasız,1993:410).

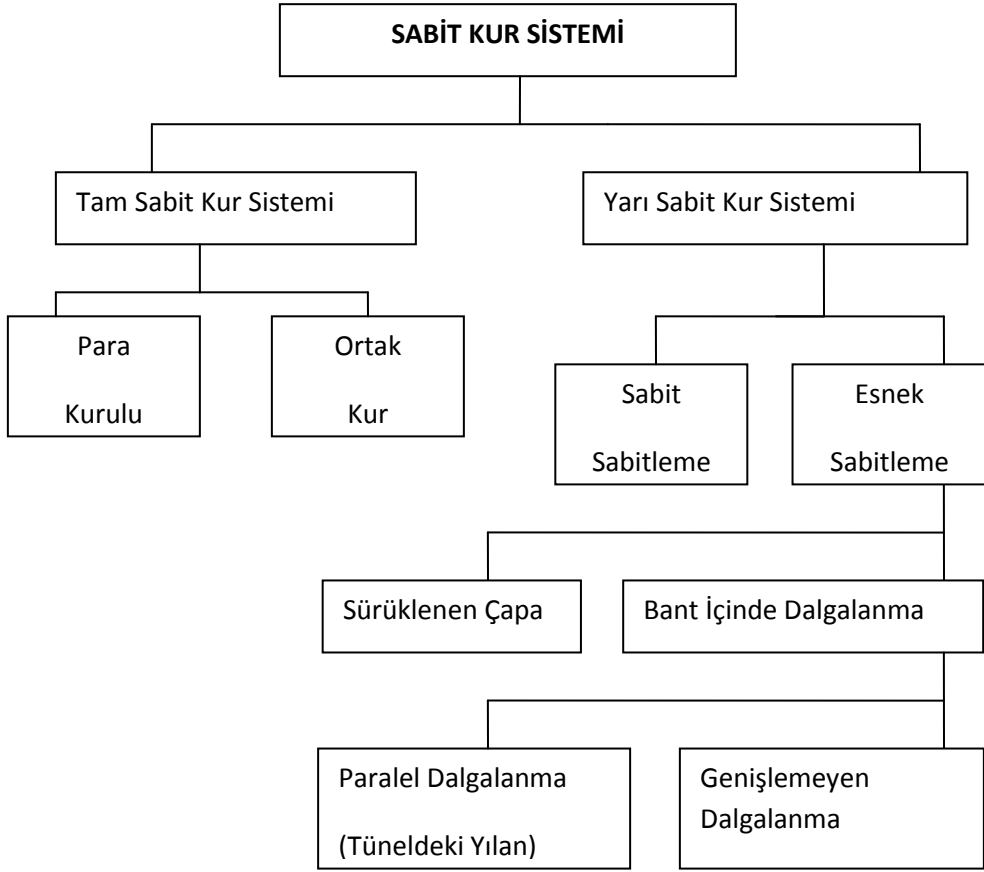
Sabit kur sisteminde, ulusal paraların yabancı ülke ulusal paralarına değişim oranları, farklı paralar cinsinden fiyatları resmi otoriteler tarafından belirlenir. Ayrıca ödemeler dengesi hesaplamalarındaki borç ödemelerinde bu fiyatlar veri olarak gösterilir. Döviz fiyatında dövize olan talep veya döviz arzı, döviz kuru üzerinde etkili olmamaktadır (Oksay, 2001:10).

Sistemde para yöneticileri, kurlara doğrudan müdahale etmektedirler. Yapılan müdahaleler neticesinde fiyatlar sabit kalmaktadır. Müdahaleler daha önce belirlenmiş kurlara göre yapılmaktadır. Otoriteler yapılan müdahaleleri, kendi içerisinde yaptığı karar alma mekanizmasını birtakım göstergeler doğrultusunda o zaman için uygulamanın iyi olduğunu düşünerek gerçekleştirir. Önceden belirlenmiş kurallar çerçevesine bağlı olarak yapılan bu müdahaleler, ülke

ekonomisinin de rahatlamasına ve hareket alanında genişlemesine neden olur. Yönlendirilebilen kurlar ile yönlendirilemeyen kurların oluşturduğu risk, olumsuzluk ve belirsizlikler de ortadan kalkabilmektedir (Özdemir ve Şahinbeyoğlu, 2000:2).

Günümüzdeki ekonomik sistemlerde sabit kur rejimi sistemi ile bir ülkenin kendi parasını belirli bir pariteyle yabancı paralara karşı sabitlendiği için sabitleme, kurun belirli bir süre aynı değerde tutulmasını sağlar. Söz konusu ekonomide enflasyon oranındaki rakam seviyesi yüksekse, uygulanan sabitleme, belirli bir zaman sonra ülke parasının değeri kaybetmesine ve ithalat artışının da yükselmesine sebep olacaktır. Bu ise ödemeler dengesinin ülke ekonomisini negatif yönde etkileyeceğinden dolayı yüksek oranlı bir devalüasyon kaçınılmaz olur (Karluk, 2002).

Sabit döviz kuru sisteminin iki temel başlığı vardır. Başka bir ifadeyle kur, iki sistem çevresinde toplanmıştır. Bunlar; ‘tam sabitleme (Hard Peg)’ ve ‘yarı Sabitleme (Soft Peg)’ olarak adlandırılır. Bunlardan tam sabitleme, ‘para kurulu (currency board)’ ve ‘ortak para birimine geçiş (Euro gibi)’ olmak üzere ikiye ayrılır. Yarı sabit kur ise ‘sabit sabitleme’ ve ‘esnek sabitleme’ gibi ikiye ayrılmış, bunlardan esnek sabitleme de ‘sürüklenen çapa’ ve ‘bant içinde dalgalanan’ çapa olarak ayrılmıştır (Karluk, 2002:365).

Kaynak: Karluk, 2002: 366

Şekil 2.1. Sabit Kur Sistemi

Sabit döviz kuru sisteminin iki temel başlığı vardır. Başka bir ifadeyle kur, iki sistem çevresinde toplanmıştır. Bunlar; ‘tam sabitleme (Hard Peg)’ ve ‘yarı Sabitleme (Soft Peg)’ olarak adlandırılır. Bunlardan tam sabitleme, ‘para kurulu (currency board)’ ve ‘ortak para birimine geçiş (Euro gibi)’ olmak üzere ikiye ayrılır. Yarı sabit kur ise ‘sabit sabitleme’ ve ‘esnek sabitleme’ gibi ikiye ayrılmış, bunlardan esnek sabitleme de ‘sürüklenen çapa’ ve ‘bant içinde dalgalanan’ çapa olarak ayrılmıştır (Karluk, 2002:365).

Döviz talebi artışı neticesinde döviz kurlarında bir artış meydana gelir. Merkez Bankası piyasaya döviz sürerek kuru düşme eğilimine yönlerecek baskı yaratır. Ya da döviz kurlarında gelişen ciddi bir düşüş olduğu zaman,

Merkez Bankası tanzim alım ve satımı yaparak yeniden denge noktasına gelme yönünde politika yapar. Merkez Bankası'nın bu düzenlemeleri ve dengeyi sağlayabilmesi için başta da belirtildiği gibi elinde döviz rezervinin bulunması gerekir. Sık sık ödemeler dengesinde açık verilmesi Merkez Bankası'nın elindeki döviz rezervini azaltır ve müdahale yapabilmesini engeller (Yıldırım ve Parasız, 1994:79).

2.6.1.1. Sabit Kur Sisteminin Avantajları ve Dezavantajları

Sabit kur politikasının en temel yararı, ülke içerisindeki ve dışındaki yatırımcılara kolaylık sağlayan döviz kuruna ilişkin bilgiler sağlandığı için döviz kuru ani azalış ve artış riskini ortadan kaldırır. Azalan belirsizlik sadece yabancı yatırımcının değil, aynı zamanda yerli yatırımcının da uluslararası piyasalara girişini kolaylaştırır. Yurtiçi uygulanan faizlerde indirim sağlanır. Diğer bir önemli avantajı da yurtdışında oluşan borçlanmadan doğan risk primini azaltır. Ms (para arzında) yaşanacak beklenmedik değişimlere, sabit kur sistemiyle döviz kurunda bir tehdit oluşturmaz (Gök, 2006:132).

Sabit kur sisteminin döviz kurlarını uzun süreli ve değişmez olarak sabitlemesi, piyasadaki algının da bunu kabullenmesi sonucunda spekülasyon olayları ortadan kalkmış olur (Soloman, 2004:50).

Sabit kur politikası, diğer kur politikalarına göre daha disiplinli bir politikadır. Sadece para politikasında değil, maliye politikası üzerinde de etkisi büyüktür. Gevşek ve dikkat edilmeden uygulanan bir maliye politikası, rezerv kaynakların yok olmasına sebep olmaktadır. Sabit kur sisteminin terk edilmesine neden olur. Enflasyon ve ekonomik istikrarın belirli bir seviyede tutulmasına sabit kur yardımcı olur. Pariteden sapmamak ve istikrarı korumak için hükümetler, para ve maliye politikalarını kontrol etmek isteyeceklerdir (Erdoğan, 2007:6).

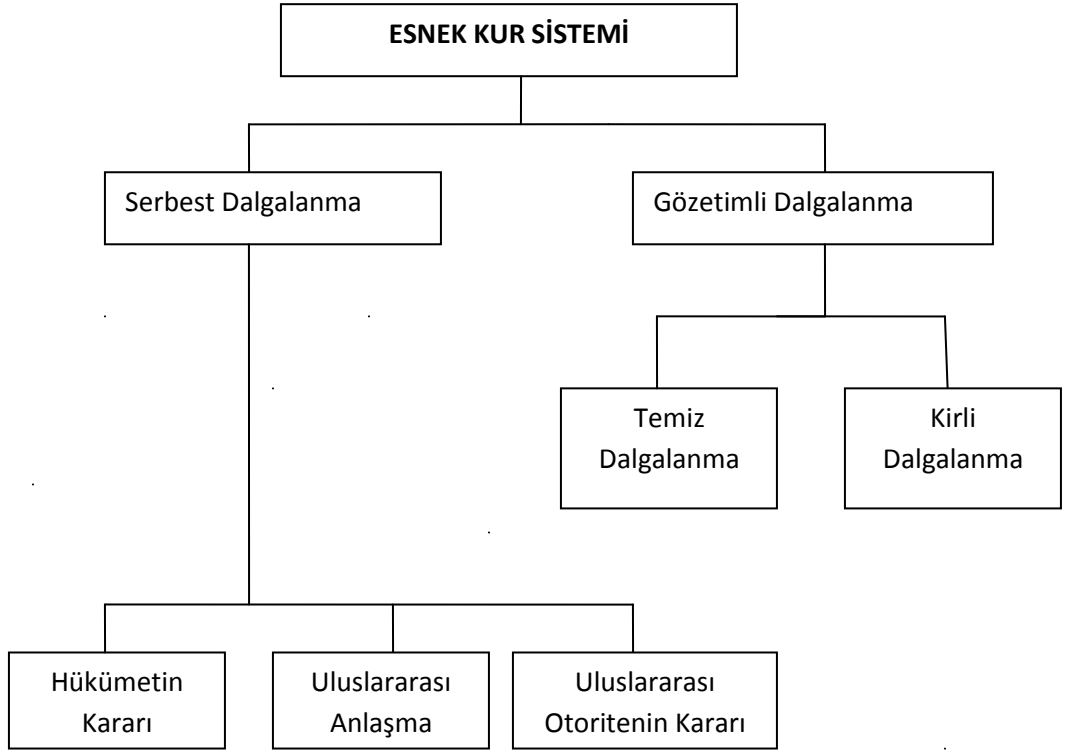
Sabit döviz kurunun kontrol mekanizması, esnekleşmeye başlarsa spekülasyon olaylarına sebep olabilmektedir. Örneğin; döviz kurunda değerlenme, cari değerlerde ve ödemeler dengesinde sorunlar, dış borçların artış göstergesi, mali sistemde sorunlar, ekonomik büyümede düşüş eğilimi ve yüksek reel faizlerin oluşması gibi ekonomiyi rahatsız edici sorunlar oluşturabilir (Ertekin, 2003:11).

Sabit kur sisteminin uygulanmaya başlamasıyla piyasada kurun uzun süre bu şekilde devam edeceğine dair beklentiler oluşur. Pozitif beklentilerin

neticesinde ekonomik değişkenlerde meydana gelen bir aksama ile birlikte kurların sabit tutulamayacağı duruma gelmesi, piyasada ekonomik açıdan bir krize sebep olabilir. Olası bir ekonomik krizle birlikte yaşanacak devaülasyon ile ekonomide büyük değişmeler yaşanılması muhtemeldir. Değişmelerin yukarı yönlü olması, faiz rakamlarındaki artışlar veya yüksek enflasyon rakamları, ekonomiyi önemli ölçüde sarsacaktır. Ekonominin çok daha hassas bir tutum sergilemesi durumunda ise sabitleme çalışmalarının sonucunda meydana gelecek reel kesimde ya da finans kesiminde kırılanlıklar oluşmaktadır. Enflasyon artışının olduğu ve süreklilik arz eden durumlarda, ulusal para değerinin artması sonucu ihracat oranında azalış, ithalat miktarlarında ise artış yaşanacaktır. Bu durum, dış ekonomik denge üzerinde olumsuz etkiye neden olacaktır (Darıcı, 2006).

2.6.2. Dalgalı (Esnek) Kur Sistemi

Sabit kur sisteminin tam aksi politikalar güden döviz kurudur. (freely fluctuating exchange rates) Bu kur sistemine ayrıca; esnek, dalgalanan, yüzen kur sistemi de denilmektedir. Ghicago Okulu iktisatçılarının savunduğu ve benimsediği kur politikasıdır. M. Friedman , E. Sohmen, L. Yeager'in temsil ettiği söylenebilir. Kur sisteminin en belirgin özelliği, ulusal paranın değerinin tamamen piyasaya bırakılmış olmasıdır. Piyasada işleyen arz ve talep dengesi sistemi belirlemektedir. Piyasa günlük olarak belirlenir. Döviz kuruna doğrudan bir kamu müdahalesi söz konusu değildir (Karluk, 2002). Kura göre, bir dış açık meydana geldiğinde döviz kuru yükselecektir. Aksi durumda ise kurun düşmesi gözlenecektir. Oluşan gerçek bir dengesizlik bu sayede engellenmiş olacaktır (Güran, 1987:83).

Kaynak: Karluk, 2002: 372

Şekil 2.2. Esnek Kur Sistemi

Sistemde, ekonominin dış dengesi, döviz kurlarındaki değişmelere bağlıdır. Yaşanan bir döviz arz ve talebindeki değişmeler, döviz kurlarında hemen hissedilmektedir. Bu kur sistemi aynı zamanda değişken faiz oranlarını da etkilemektedir. Faiz oranlarının hesaplamasında yalnızca ülke milli parasının değil, uluslararası para hareketleri ilişkilerinin de önemi vardır. Kur sisteminin, serbest piyasa ekonomisi modelinin döviz piyasasına aktarılmış hali olduğu söylenebilir. Dış ticaret yapan uluslararası firmalar, para otoriteleri, yabancı sermayedarlar, kamu politikası uygulayıcıları bu politikaya pek sıcak bakmamışlardır (Arslan, 2005:75).

2.6.2.1. Dalgalı Döviz Kurunun Avantajları ile Dezavantajları

Kurun en güzel yanı, arz ve talep koşullarına bağlı hareket etmelerinden ötürü piyasa koşullarına çok çabuk uyum sağlamalarıdır. Bu sayede, piyasada oluşacak, bir ülkenin parasının fazlalığından ya da eksikliğinden kaynaklanan

sorun ortadan kalkar. Kurlar, kolay bir sistem çerçevesindeki düzenlemeler altında, bir şekilde idare edilebilir. Kur politikasının başka bir avantajlı yönü ise; uygun politikayı gerçekleştirmenin basit olmasıdır. Ayrıca en az masraflı kur politikasıdır (İyibozkurt, 1995:301).

Dalgalı döviz kurunun bir diğer avantajı, ülke ekonomisini dış etkilerden kısmi olarak da olsa ayırmasıdır. Enflasyonist ya da deflasyonist etki yaratacak kur politikalarını gütmek zorunda kalacak olan hükümetlerin bu uygulamalara gitmesine gerek olmadan ödemeler dengesini sağlama imkânı tanınmasıdır. Bu kur sistemini belirleyen ülkeler, yurtiçi dengeleri sağlamaya daha kolay bir şekilde ulaşırken, dalgalı kur politikasını uygulamayan ülkeler, bunu yaparken ellerinde uygulayacakları politikalar daha kısıtlıdır (İyibozkurt, 1995:301).

Dalgalı kur sisteminde para politikası uygulamalarının diğer kur politikalarına göre etkinliğinin daha fazla olduğu söylenebilir. Mesela dış ticaret dengesini pozitif yönde etkileyebilmek için uygulanan anti-enflasyonist bir politika, ulusal paranın değerinin artmasıyla sonuçlanır. Buna bağlı olarak; ithalatı arttırarak, ihracatı azaltarak yurtiçinde oluşan enflasyonist baskı azalacaktır (Parasız, 2009:612).

Döviz olan rezerv ihtiyacı en az seviyededir. Ülkelerin bu politikalar sayesinde ellerinde olan kaynaklarını, dış rezervlere bağlama gibi bir zorunlulukları yoktur. Rezerv ihtiyacı, sadece döviz arz talebi arasında oluşabilecek kısa süreli aksaklıkların giderilmesi için kullanılır (Akça, 2007: 60).

Esnek kur politikasının yarattığı olumsuz durumlar da söz konusudur. Bu durumlar şöyle sıralanabilir:

- İthal enflasyon: Piyasa serbest kurallara bağlı hareket ettiğinden, yurt dışında yaşanan bir ekonomik dalgalanma ya da enflasyonist baskı, ülkemize ithal edilir.
- Ticari ve finansal işlemler azalabilir: risk algısı, serbest kurda spekülasyon açık olduğundan daha fazla olabilir inancı artacaktır. Risk primleri ve beklentilerde bu yönde etkilenmesi muhtemel olduğundan, ticari ve finansal işlemler azalacaktır.

- Kur riskine bağlı tahribat: kurun ani artış ve azalışlarında ticari işlemler yapan banka ve firmalar, bu olaydan zarar görürler.

Daha önce de belirtildiği gibi, dalgalı kur sisteminin en önemli sakıncalarından biri de dış ticareti ve ülke içerisinde olması istenen yatırımları desteklememesidir. Firmalar, kurun serbest olmasından dolayı, var olan riskin daha da arttığını düşünmektedirler. Speküleye açık olmasından dolayı, ekonomide yaşanan bir stagflasyon durumunda, siyasi huzursuzlukların baş göstereceği ve sıcak para hareketlenmelerin yaşanacağı, sermayedarların ülke içerisindeki faiz amaçlı paralarını çekeceği ya da kaçacağı söz konusudur. Bu durum, ülke parasının değer kaybetmeye başlaması ve gelecekte bir devalüasyon olabileceği beklentisine itmektedir. Ülke milli parasının değer kaybetmesine neden olabilmektedir (www.gantep.edu.tr).

2.6.3. Karma Kur Sistemleri

Karma kur sistemleri incelenirken farklı çalışmalarda, farklı başlıklarda çalışılmıştır. En temel şekilde inceleme şu başlıklar altında sıralanabilir:

- Yönetimli Dalgalanma,
- Parasal Birlikteler,
- Dolarizasyon
- Geniş Marjlı Parite,
- Sürünen Parite
- Para Kurulu.

2.6.3.1. Yönetimli Dalgalanma

Yönetimli dalgalanma sistemlerinde döviz kurlarına müdahale, parasal otorite tarafından önceden belirlenmiş kurallara göre uygulanmamıştır. Müdahale, para yöneticilerinin belirlediği, kendi karar alma mekanizmasının piyasada incelenen ve analiz edilen birtakım ekonomik göstergeler ışığında yaşanan dönem için en iyi olduğu düşündüğü programı çalıştırarak gerçekleştirmektedir. Ekonominin hareket alanı daha geniş olmaktadır. Serbest dalgalanan döviz kuru

sisteminin sebep olduğu bazı belirsizlikler ve riskler de azalmaktadır. Döviz kurlarındaki dalgalanmaların yönetimli bir şekilde gerçekleştiği ekonomik piyasaya yapılan müdahalelerin neticesinde, kazanılması beklenen bazı ekonomik yararlar diğer piyasadaki ülkelerin ekonomilerinde olumsuz etki yaratıyorsa, yapılan bu sisteme ‘kirli dalgalanma’ denilmektedir (Koçak, 2006:19).

2.6.3.2. Parasal Birlikler

Parasal birliklerde ana amaç bu birliğe katılan tüm ülkelerin, ülke piyasalarındaki döviz kurlarının birliğe bağlı olan tüm ülkelerle ortak hareket etmesidir. Parasal birliğe bağlı olan ülkelerin para hareketlerine konu olan tüm kısıtlamaların kaldırılmasını gerçekleştirir. Birliğe bağlı ülkelerin kendi ulusal paralarının konvertibilitesinin kolay olmasını istemektedir. Sisteme olan güvenin ve sistemin aksamayacağına olan güvencenin sağlanmış olmasını isterler. Ulusal paraların birbirlerine çevrilirken her türlü masrafını ve banka ücretlerinin ortadan kalkmasını ifade eder. Ortak paranın varlığı ekonomik anlamda uygulanacak olan politikalarının merkezleşmesinin de göstergesidir (Yakut, 1997:14).

Ortak para alanı oluştururken ilk olarak akla gelecek olan unsur. Para politikalarını uygulayacak olan bir para yönetimi otoritesinin oluşturulmasıdır. Oluşturulacak olan yapı herhangi bir hükümetin ya da kurumun etkisi altında olamamalıdır. Uygulayacakları politikaları bağımsız olarak belirlemelidir. Önemli bir nokta, bağımsızlığın teminat altına alınırken oluşacak açıkları emisyon yaparak kapatma isteğini de sınırlamalıdır (Arat, 2003:7).

Oluşturulan para birliğinin avantajları şu şekilde söylenebilir. Piyasada oluşan döviz işlem maliyetleri azalacaktır. Faiz giderlerinde azalma görülecektir. Döviz kurlarında yaşanan döviz kur riski en aza inecektir. Para basmaya bağlı elde edilen getirim paylaşılacaktır. Yabancı ülkelerin uyguladıkları para politikası benimsenmek zorunda olunmayacaktır. Parasal birliğin iki önemli dezavantajı vardır. Uygulanmak istenen bir bağımsız para politikası birliğe bağlı olunduğu için uygulama alanı bulamayacaktır. Ülke içerisindeki durumu dengelemek için ‘rekabetçi kur ayarlaması’ denilen uygulamaya gidilemeyecektir (Akça, 2007:69-70).

2.6.3.3. Sürünen Pariteler

Sürünen parite sisteminin uygulama amacı; oluşacak olan döviz kurlarındaki belirsizliği azaltmak, enflasyon oranlarında düşürme yönünde politikalar belirlemektir. Kur belirli bir süre sonra üzerinde hissedilecek baskılara karşı merkez bankasının piyasaya müdahale etme gereksimini azaltarak müdahalelere gerek duymadan uygulanan bir politika gütmeye amacındadır (Özel, 2004: 4).

Sürünen paritede kur daha önceden hesaplanarak ilan edilen yüzde oranında, belirli zaman aralıklarıyla denge olarak belirlenen döviz kuruna kadar değiştirilmektedir. Kuru ayarlamak isteyen ülke ekonomi politikaları yapacakları değişikliklerin aralığını, miktarını ve dalgalanma oranındaki genişleme miktarına uygulamaya başlamadan önce karar vermek durumundadırlar. Ekonomide reel şoklar yaşayan ve değişiklik gösteren enflasyon oranları olan daha çok gelişmekte olan ülkelerin uygulamasına iyi olabileceği düşünülen parite, şöyle bir avantaj sunmaktadır. İstikrarı bozucu spekülasyon olaylarının olma oranı daha azdır. Yarı sabit kur sistemiyle de anılan sürünen parite, para politikasının kur sistemini engelleyecek şekilde kullanmaz (Çuhadar, 2010:21-22).

2.6.3.4. Geniş Marjlı Parite

Kur daha önceden hesaplanarak belirlenen ve aralık konulan, kararlı bir aralıkta belirli bir limit içerisinde dalgalanmaya bırakılmıştır. Limitlerde alt ya da rakamlarda oynama ve azalma hissedildiğinde Merkez Bankası tarafından piyasaya doğrudan müdahale edilmektedir. Müdahaleler ise esas alınan sabit değer olarak seçilmiş göstergelere göre yapılmaktadır. Alternatif ayarlama ise, ödemeler dengesine bakılarak ayarlanmaktadır. Geniş marjlı parite uygulaması daha çok sistemin enflasyon oranı farkının yüksek olduğu durumlarda uygulanır. Kur sisteminde sabit olarak belirlenmiş bir kur politikası uygulaması bulunmamaktadır. Kur değeri ortalaması verilen göstergelere ve değişen değerlere göre ayarlanmaktadır (Yanar, 2008:77).

2.6.3.5. Para Kurulu

Ulusal paranın daha önceden belirlenmiş olan yabancı paraya karşı sabit bir döviz kuru üzerinden konvertibilitesini sağlayan kurum olarak söylenebilir. Sistemin kur üzerinden sabitletiği paraya 'rezerv para' denir. Para kurulunda tam

değişim kavramı, yerli paranın uygulamaya konulacak olan sabit kur üzerinden herhangi bir sınırlamaya tabi olmaksızın dönüştürülmesi esası yer alır. Kurulun bir önemli özelliği para değişimini garanti ederken, bankalardaki mevduat hesaplarında bulunan paraların dönüşmesine garanti vermemektedir. Uygulamada iki farklı para kurulu vardır. Ortodoks para kurulu paranın kesin karşılığının olduğu ve ihtiyari para politikasının uygulamasının zor olduğu sistemdir. Esnek para kurulları olarak adlandırılan kurda ise Merkez Bankası bazı para politikalarını uygulama imkânı bulabilmektedir. Son borç verici kurum olarak bilinir. Para politikasının az da olsa uygulama imkanı bulduğu sistemdir (Arat, 2003:19-20).

Para kurulu uygulamasının geçerli olabilmesi için bazı kurallarında piyasada olması gerekir. Kurulun oluşmasında en önemli şart, döviz kuru uygulamasının olmasıdır. Ayrıca kur, tüm dönüşüm dediğimiz konvertibiliteye uyum sağlaması, hiçbir sınırlamaya tabi tutulmadan belirlenen bir kur üzerinden talep edilmesi durumunda rezerv paraya dönüştürülmesini gerektirir. Enflasyon oranının yüksek olduğu ülkelerde enflasyon oluşması sonucunda artan para talebinin karşılanması için Merkez Bankası emisyonla (para basma) gitmek zorundadır. Emisyon neticesinde senyoraj geliri elde etmektedirler (Köroğlu, 2004:9-12).

Para kurulunda emisyon yapacak olan kuruma sadece yabancı para girişi karşılığı basma yetkisi tanınmaktadır. Merkez Bankası bu durumda son kredi makamı olma özelliğini ve parasal düzenlemeler yapma özelliğini kaybetmektedir. Uygulamanın zorluğu çok ciddi boyutlardadır. Yalnız uygulama sayesinde para ve maliye politikalarına olan güven artacaktır. Döviz kurunda istikrar kazanması görülecektir. Faiz oranlarının ortak olması neticesinde de finansal derinlik artacaktır (Özdemir ve Şahinbeyoğlu, 2006:6).

2.6.3.6. Dolarizasyon (Para İkaməsi)

Dolarizasyon iki farklı kısımda açıklanabilmektedir. Bu iki kısım şu şekilde isimlendirilmiştir. Tam dolarizasyon ve kısmi dolarizasyon sistemleridir. Tam dolarizasyon; ülkenin kendi milli parasını tümüyle terk etmesini ifade etmektedir. Başka bir ülkenin yabancı parasına geçip o parayı resmi olarak kullanmasıdır. Bu uygulamayı yapan çok fazla ülke yoktur. Panama ve Ekvador örnek olarak gösterilebilir. Kısmi dolarizasyon ise yüksek enflasyona maruz kalan ülkelerin, yüksek enflasyon durumundan çıkmak için paralarındaki yaşanacak

değer kayıplarını absorbe etmek için, kendi finansal varlıkları yerine yabancı finansal varlıkları tercih etmeleridir (Akçay, 1997:63).

Para ikamesinin olumlu tarafı, döviz kuru riskini ortadan kaldırmasıdır. Para bu şekilde tehdit unsuru olan süpekülatif saldırılardan korunmuş olur. En büyük dezavantajı ise ülkedeki uluslar arası rezerv mevduatlarını dolarizasyonda kullanmasından dolayı mevduatlardan elde edilecek faiz kaybıdır (Atılğan, 2011:44).

2.7. Türkiye’de Uygulanan Döviz kuru Rejimleri

Türkiye 1980 öncesi dönemlerde, mevcut hükümetin ekonomi ile ilgili yetkililerinin yönlendirmeleriyle, değişen ekonomik koşullara göre TL’nin değerinin belirlendiği ve sistem çerçevesinde ayarlandığı sabit kur rejimini uygulamıştır. Dikkat çeken önemli bir özellik ise istikrar politikasını uygularken en önemli araç olarak devalüasyon kullanılmasıdır. 80 öncesi dönemde birçok kez döviz kuruna karşı Türk Lirası devalüe edilmiştir. 1946,1958,1970,1977,1978 ve 1979 yıllarında 6 kez devalüasyon uygulaması yapılmıştır. 24 Ocak 1980 tarihinden sonra ise farklı istikrar tedbirlerini almaya itmiş; ve TL gerçek değerini bulması için esnek döviz kuru politikasına geçiş yapılmıştır (Ertekin, 2001:187-188).

Türkiye’de 1988 yılında mali piyasaların aldığı bir kararla döviz kurlarının fiyatları piyasa şartlarında serbest belirlenmeye başlamıştır. 3 Mart 1990 tarihi itibarıyla ise tam konvertibilite sistemi kabul edilmiş ve döviz alış satışı gerçekleştirilen kurumlar, merkez bankası kurundan bağımsız hareket edebilme serbestliğine sahip olmuştur (Altınkemer, 1990:3). 1995-1999 seneleri arasında ise kurlar piyasada belirlenmiş; ancak politika yapıcı kurumların müdahaleleriyle birlikte seyretmiştir. Kurların müdahalelerle birlikte yürüttüğü döneme ise IMF: Yönetilen Dalgalanma adını vermiştir.

Türkiye 9 Aralık 1999 tarihinde IMF ile yaptığı stand by anlaşması neticesinde, ülkenin en önemli ekonomik problemlerinden birisi olan, kronik ve yüksek enflasyon oranını düşürmek amacıyla, döviz kuru fiyatının önceden belirlenip piyasalara açıklanacağını bildirmiştir. 2000 yılı sonrası iki farklı kur politikasının uygulanacağını bildirmiştir. Bu iki belirlenen politikanın ilki “enflasyon hedefine yönelik kur sepeti” diğer belirlenen politika ise “kademeli

olarak genişleyen band” olarak belirlenmiştir (ISO, 2000:95). Sistemde belirlenen politikaların piyasada beklenen etkiyi oluşturmaları için uyulması gereken en önemli şartın; maliye politikalarıyla gelirler politikalarının birbiriyle uyumlu bir süreç izlemesi gerekmektedir. 2000 yılı sonrası dönemde yaşanan ekonomik sorunlar ve ekonomide uygulanması beklenen yapısal politika değişikliklerinin uygulamaya konulamaması, sistemin başarılı olmamasına sebep olmuştur. Politikalardan beklenen etkinin alınamaması sonucuyla, Türkiye 2001 yılı itibariyle dalgalı kur rejimi uygulamasına geçiş yapmıştır.

3. DÖVİZ KURU DEĞİŞMELERİNİ TEKSTİL VE HAZIR GİYİM TİCARETİ ÜZERİNE EKONOMETRİK ANALİZLER

3.1. Kavramsal Çerçeve

İthalat ve ihracat verileri mevsimsellikten arındırılmıştır. Serilerin grafikleri ek bölümünde gösterilmiştir. Bölümde ayrıca modellerin durağanlığından bahsedilerek sonrasında ADF, Philips-Peraon Birim Kök Testi, Kwiatkowski-Philips-Schmidt-Shin(KPSS) Testi ve Nedensellik Analizi, Eş bütünleşme testi, Uzun dönem analizi, Kısa dönem analizi ve Değişen varyans modellerinin metodolojisi verilecektir.

3.2. Literatür Özeti

Ay ve Özşahin'in (2007) yılında yapmış olduğu çalışmalarda 'J Eğrisi Hipotezi Testi: Türkiye Ekonomisinde Reel Döviz Kuru ve Dış Ticaret Denge İlişkisi'' çalışmasında döviz kurunda oluşturulan devalüasyon etkisinin 1995M1-2007M6 dönemleri arasında Türkiye ekonomisini analiz etmiştir. Yapılan analiz sonucunda ihracat ve ithalat fiyat endekslerinin en önemli değişkenlerinden birisi olarak reel efektif döviz kuru olduğu sonucuna varmıştır.

Kızıldere vd (2014) 'Dış Ticaretin Döviz Kuruna Duyarlılığı: Türkiye Üzerine Bir İnceleme' isimli çalışmasında Türkiye'nin dış ticaretini etkileyen faktörleri ve döviz kurunun dış ticaret dengesi üzerine etkileri incelenmiş olup 1980-2010 yılları arasında zaman serileri kullanılmıştır. Yapılan analiz sonucunda reel döviz kurları hariç diğer değişkenlerde istatistiki bakımdan anlamlı ve istenilen katsayı sonuçları elde edilmiştir. Sonuç olarak, Türkiye'nin ihraç etmek için ithal eden bir yapıya dönüştüğü görülmüştür.

Arize vd (2008) yılında oluşturdukları çalışmalarda Latin Amerika ülkelerinin döviz kuru oynaklığının dış ticaret üzerine etkileri araştırılmıştır. Bu çalışmada 1973-2004 dönemi arası 8 Latin Amerika ülkesinin ithalat miktarında reel döviz kurunun etkisi incelenmiştir. Kısa dönem analizi: hata düzeltme modelleri kullanılarak uygulama yapılan bu analizde döviz kurunda meydana gelen artışlar hem ihracat talebinde hem de piyasa kaynaklarının tahsisinde olumsuz etkilerinin olduğu ortaya çıkmıştır.

Ergan ve Taşar (2014) çalışmalarında ‘Döviz Kuru Verimlilik ve İhracat Nedensellik Analizi’ yapmıştır. Çalışmada döviz kurunun verimlilik üzerine etkisi incelenmeye çalışılmıştır. Bu noktada 1992-2009 yılları arasında 6 aylık veriler kullanılarak döviz kuru, ihracat ve verimlilik arasında nedensellik analizi yapılarak nedensellik incelenmiştir. Yapılan incelemede kurun verimlilik üzerine etkisinin olduğunu analiz etmiştir.

Göçer ve Elmas (2013) çalışmalarında ‘Genişletilmiş Marshall-Lerner Koşulu Çerçevesinde Reel Döviz Kuru Değişmelerinin Türkiye’nin Dış Ticaret Performansı Etkileri: Çoklu Yapısal Kırılmalı Zaman Serisi Analizi’ incelenmiş olup efektif döviz kuru ile dış ticaret arasındaki ilişki incelenmiştir. 1989Q1-2012Q2 dönemi için çoklu yapısal kırılmalı birim kök testi ile çoklu yapısal kırılmalı eş bütünlüşme analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Ortaya çıkan çalışma sonucunda tüm mal gruplarında genişletilmiş Marshall-Lerner koşulu geçerli olduğu sonucuna varılmıştır.

Aluftekin vd. (2009) ‘Küresel Krizden Çıkışta Kümenlenme Modeli: Tekstil ve Hazır Giyim Sektörü Örneği’ adlı çalışmasında ülkemiz açısından son derece önemli olan tekstil ve hazır giyim sektörünün rekabet edebilmesi, farklı etkilerden kaynaklanan olumsuz durumları atlatabilmesi için sektör incelenmiş. İthalat ve ihracat durumundan bahsedilmiş ve sonra ‘Kümenlenme’ modelinin Türkiye tekstil ve hazır giyim sektörünün uygulanmaya başlanmasının avantajlarından bahsedilmiştir.

Doğanlar (2002) gelişmekte olan 5 Asya ülkesinin verilerinin kullandığı çalışmasında döviz kuru belirsizliğinin Endonezya, Türkiye, Güney Kore, Pakistan’da ihracatçıların belirsizlikten etkilenerek iç pazara yöneldiği gözlemlenmiştir.

Vergil (2002) ‘Türkiye’nin ABD ve AB’ye Olan İhracatları ile Döviz Kuru Değişkenliği’ çalışmalarında 1990-2000 dönemi arası verilerini kullanarak analiz gerçekleştirmiştir. Yapılan çalışmada döviz kuru değişkenliğinin ihracatı olumsuz etkilediği sonucuna varmıştır.

Aktaş (2010) ‘Türkiye’de Döviz Kuru Hareketlerinin Dış Ticaret Dengesi Analizi’ isimli çalışmasında ise Aktaş, reel kurdaki herhangi bir değişimin dış ticaret dengesi üzerine anlamlı bir etki yapmadığını ortaya koymuştur.

Aristotelus (2001) ‘Döviz Kuru Hareketlerinin Ticaret Dengesi Üzerine Etkisi’ adlı çalışmasında 12 gelişmiş ekonominin, döviz kuru belirsizliğinin ihracat miktarları üzerine anlamlı bir negatif ilişki olduğu sonucuna varmışlardır.

MÜSİAD (2008) ‘Tekstil ve Hazır Giyim Sektörünün Dönüşüm Stratejileri ve Yeni Yol Haritası’ adlı çalışmasında sektörün karşılaştığı sorunla üzerine değerlendirmeler yapılmıştır. Kur riski haricinde finans sisteminden kaynaklanan problemlerden, teşvik politikalarından ve Çin tehdidinden bahsedilmiştir. Müdahalenin gerekliliğinden bahsedilmiştir.

Yücel (2010) ‘Uluslararası Ticaretin Serbestleşmesi Sürecinde Türk Tekstil ve Hazır Giyim Sektörünün Rekabet Gücü ve Çin Tehdidi’ adlı çalışmasında sektör adına raporlar ve gelişim süreci hakkında değerlendirmelerde bulunmuştur. Ticaret anlaşmasının sona ermesinden sonra sektörde düşüşler yaşandığından bahsedilmiştir. Öneri olarak EXİMBANK’ın kredi limitlerinin artırılması gerektiğini savunmuştur. KOBİ lere destek uygulamasından bahsetmiştir.

Öz (2011) ‘Reel Döviz Kuru ve Dış Ticaret’ ilişkisini incelemiş olup reel döviz kurunun dış ticaret üzerindeki en önemli etkilerden biri olduğunu söylemiştir. Döviz kurundaki bir azalış sonucunda, yerli paranın değer kazanması durumunda ihracat miktarında düşüş, ithalatta artış gözlenir. Sonuç olarak ise ödemeler dengesi dış ticaret açığının artması muhtemeldir. Reel döviz kuru ile ithalat arasında negatif, ihracat arasında pozitif yönlü ilişki gözlenmiştir.

Yamak ve Korkmaz (2005) tarafından yapılan çalışmada ‘Döviz Kuru ve Dış Ticaret Dengesi’ İncelenmiştir. Çalışmada reel kurda meydana gelen değişimlerin Türkiye’nin dış ticaret dengesinde meydana gelen etkileri arttırmaya çalışılmıştır. 1995Q1-2004Q4 dönemleri arasını barındıran veri seti kullanılmıştır. Çalışma sonucunda uzun dönem ilişki bulunamamış, kısa dönemde ise ilişki sermaye malları tarafından belirlenmektedir.

Yapılan çalışmaları incelediğimizde döviz kuru değişimi etkisinin ihracat ve ithalatın en önemli açıklayıcısı olduğu yönünde çalışmalar vardır. Ay ve Özşahin yaptığı çalışmalarda bu konu üzerinde ekonometrik analiz yaparak açıklamaya çalışmışlardır. Kızıldere ise 2014 yılında yaptığı çalışmada döviz kuru değişiminin dış ticareti etkileyici bir sebep olduğunu söylemiş ancak bu etkiden

çok daha büyük etkilere sahip açıklayıcılık anlamında daha güçlü nedenlerin olduğunu değerlendirmiştir.

3.3. Amprik Analiz

Çalışmada döviz kurundaki değişmelerin tekstil ve hazır giyim sektörü ithalat ve ihracat miktarını nasıl etkilediğini incelemek için 2003M01-2014M12 dönemine ait ithalat, ihracat ve döviz kuru serilerinden yararlanılmıştır. Veriler Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM) ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) elektronik veri dağıtım sisteminden (EVDS) alınmıştır. Analiz edilen verilere ait detaylı bilgiler Tablo3.1. de verilmiştir.

Tablo 3.1. Veriler

<i>Değişken</i>	<i>Kısaltması</i>	<i>Birimi</i>	<i>Kullanım Biçimi</i>
Türkiye'nin Tekstil ve Hazır Giyim İthalatı	TM	Milyon Dolar	Logaritmik
Türkiye'nin Tekstil ve Hazır Giyim İhracatı	TX	Milyon Dolar	Logaritmik
Reel Efektif Döviz Kuru	REER	REER	Logaritmik

İthalat, ihracat ve döviz kuru verileri, hareketli ortalamalar tekniğiyle mevsimsel etkilerden arındırılmıştır.

3.3.1. Modeller

Çalışmadaki amaç; döviz kurundaki farklılaşmaların, tekstil ve hazır giyim ihracatı ve ithalatındaki etkilerini tespit etmek ve tekstil sektöründe ihracatın ithalata bağımlılık düzeyini ortaya koymak olduğu için, analizler tekstil ve hazır giyim ihracat ve ithalat verileri üzerinden yapılmıştır. Teoride ihracat, reel efektif döviz kuru ve karşı ülkenin milli gelirine (Y^F) bağlı olarak açıklanırken;

$$TX = TX (REER, Y^F) \quad (3.1)$$

İthalat ise ev sahibi ülkenin milli gelirine (Y^D) bağlı açıklanır. (Ertek, 2004: 359-360).

$$TM = TM (REER, Y^D) \quad (3.2)$$

Bu çalışmada da benzer eşitlikler kullanılmak istenmiş ancak diğer ülkelere ait aylık veya üç aylık milli gelir serilerine ulaşmada yaşanan güçlük nedeniyle, milli gelir değişkeni analizden çıkarılmıştır. Böylece analizlerde tekstil ihracatı ve tekstil ithalatı bağımlı değişken olarak kullanılırken, ilgili ülke sepetine ait reel efektif döviz kuru, açıklayıcı değişken olarak kullanılmıştır. TCMB, reel efektif döviz kurunu, ABD ve diğer ülkelerde kullanılan sistematige uygun olarak aşağıdaki formüle göre hesaplamaktadır (Saygılı, Saygılı ve Yılmaz, 2010: 17):

$$REER = \sum_{i=1}^N w_i * \left[\frac{P_{TUR}}{P_i * e_{TUR,i}} \right] \quad (3.3)$$

Burada w_i ; i . ülkenin Türkiye'nin dış ticaretindeki ağırlığını, P_{TUR} ; Türkiye'de fiyatlar genel düzeyini (TUFGE, 2003=100), P_i ; i . ülkede fiyatlar genel düzeyini, $e_{TUR,i}$; 1TL karşılığında i . ülke parasından ne kadar alınabildiğini göstermektedir. REER azaldığında, Türkiye'nin ilgili ülke sepeti karşısında dış ticaret rekabet gücünün arttığını göstermektedir. Bu durumda Türkiye'nin ihracatının artması, ithalatının ise azalması beklenmektedir. Tersine REER arttığında ise ihracat azalır, ithalat artar. Bu çalışmada kullanılan modeller aşağıda gösterilmiştir:

Model 1:

$$TX_t = \beta_0 + \beta_1 REER_t + u_t \quad (3.4)$$

Model 2:

$$TM_t = \alpha_0 + \alpha_1 REER_t + \vartheta_t \quad (3.5)$$

Model 3:

$$TX_t = \gamma_0 + \gamma_1 TCM_t + \varepsilon_t \quad (3.6)$$

Model 4:

$$TM_t = \delta_0 + \delta_1 TCX_t + \epsilon_t \quad (3.7)$$

Bu modellerin tahmin edilmesinde kullanılan yöntemler aşağıda açıklanmıştır.

3.3.2. Yöntem

Bu çalışmada önce serilerin durağanlığı; Augmented Dickey-Fuller (1979) (ADF), Phillips-Perron (1988) (PP), Kwiatkowski – Phillips – Schmidt - Shin (1992) (KPSS) testleriyle incelenmiştir. Bu yöntemlerden ADF; genel kullanıma sahip olduğu için, PP; trend içeren serilerin durağanlığını test etmede daha güçlü olduğu için, KPSS; hipotezleri, ADF ve PP'nin tersi olup, ilk iki testin bir sağlaması durumunda olduğu için tercih edilmiştir. Seriler arasında nedensellik ilişkisinin varlığı, Granger nedensellik testiyle incelenmiştir. Seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığı, iki aşamalı Engle-Granger (1987) yöntemiyle test edilmiştir. Seriler arasındaki uzun dönem ilişkileri en küçük kareler (EKK) yöntemiyle tahmin edilmiş, kısa dönem analizi ise hata düzeltme modeli çerçevesinde yine EKK yöntemiyle gerçekleştirilmiştir.

3.4. Birim Kök Testleri

Zaman serilerinde, serinin durağan duruma getirilebilmesi için serilerin ortalamaları ile varyans değerlerinin değişiklik göstermemesi gerekmektedir. Dönemler arası kovaryansın hesaplandığı dönem haricinde, hesaplanan iki dönem arasındaki uzaklığa bağlı olma şartı vardır (Gujarati, 1999: 713). Durağan olmayan zaman serileriyle yapılan modellerde düzmece regresyon sorunuyla karşılaşmaktadır. (Granger ve Newbold, 1974). Bu sıkıntıdan dolayı değişkenler arasındaki gerçek ilişkiler ortaya konulamaz, t ve F istatistikleri geçerliliğini yitirir. Bu sebepten dolayı durağan olmayan zaman serisiyle yapılan regresyon analizlerinin anlamlı olabilmesi için ve gerçek ilişkileri yansıtabilmesi için, ancak bu serileri arasında bir eş bütünleşme ilişkisinin olmasıyla mümkündür (Gujarati, 1999:725-726).

Durağanlık varsayımı ihlal edildiğinde birbirinden ilgisiz değişkenler söz konusu olduğunda bile yüksek açıklayıcılık katsayıları ortaya çıkmaktadır. Bu bahse konu olan olaya sahte (düzmece) regresyon problemi adı verilmektedir. Elde edilen analiz, bağlı sonuç ile regresyon analizi sonucu, gerçek ilişkiyi yansıtmaz. Durağan olmayan zaman serilerine bağlı uygulanan regresyon analizleri, aralarında yalnız eşbütünleşme ilişkisi varsa gerçek ilişkiyi açıklayabilir (Gujarati, 1999: 726).

Serilerin uzun dönemdeki özellikleri, bir önceki dönemde değişkenin aldığı değerin, şimdiki dönemi nasıl etkilediğinin belirlenmesiyle bulunur. Bunu belirlemek için, serinin kendisinden bir önceki dönemdeki değerleriyle regresyonu yapılır (Tarı, 2014: 387). Dickey-Fuller (1979) (DF) birim kök analizinde kullanılacak ilk testi geliştirirken, bütün zaman serilerinin birinci dereceden otoregresif süreçle oluşacağını varsaymış; ancak daha yüksek dereceden otoregresif sorunların test edilmesinde DF testlerinin kullanılmamasının gerekli olduğunu belirtmiştir (Enders, 1995).

3.4.1. ADF Birim Kök Testi

DF yaklaşımında Y_t bir zaman serisi, $AR(p)$ sürecini izlerken, Y_t , $AR(1)$ süreci olarak ele alındığında Y_t 'nin dinamik yapısının yanlış tanımlanmasından dolayı hata terimi otokorelasyonlu olacaktır. Otokorelasyonlu hata terimi, hata teriminin saf rastsal olduğu varsayımına dayanan DF dağılımının kullanımı geçersiz kılar (Haris, 1995). Dickey-Fuller (1981), karşılaşılan bu problemi aşmak için; bağımlı değişkenin gecikmeli değerlerinin de eşitliğinin sağ tarafta yer aldığı bir test geliştirmişlerdir. Genişletilmiş DF (Augmented Dickey Fuller: ADF) testi adı verilen bu yöntem, aşağıdaki modeller yardımıyla seride birim kökün varlığını test etmektedir.

Yalın Model:

$$Y_t = \gamma Y_{t-1} + \sum_{i=1}^m \Delta Y_{t-i} + u_t \quad (3.8)$$

Sabitli Model:

$$Y_t = \alpha_0 + \gamma Y_{t-1} + \sum_{i=1}^m \Delta Y_{t-i} + u_t \quad (3.9)$$

Sabitli ve Trendli Model: $Y_t = \alpha_0 + \alpha_1 t + \gamma Y_{t-1} + \sum_{i=1}^m \Delta Y_{t-i} + u_t$ (3.10)

Bu testlerin uygulanması sonucu elde edilen değerle. MacKinnon (1996) kritik değerleriyle karşılaştırılmıştır. Serinin sıfır hipotezi yani ($H_0: \gamma=0$), alternatif hipotezi ($H_1: \gamma \neq 0$) dır. Seri bu hipotezlerle karşılaştırılır. İlk durumdaki H_0 hipotezi serinin durağan olmadığı durumu gösterir. Seride birim kök vardır denilmektedir. H_1 hipotezi ise serinin durağan durumda olduğunu gösterir. Optimum gecikme sayısı (m), Akaike Bilgi Kriteri (AIC) kullanılarak, içsel bağıntısız modelin elde

edilmesine bağı olarak belirlenir (Barışık ve Demircioğlu, 2006: 74). Çalışmada ADF testi yapılmış ve elde edilen sonuçlar Tablo 3.2’de sunulmuştur.

Tablo 3.2. ADF Birim Kök Testi Sonuçları

Değişken	ADF Test İstatistiği	Kritik Değerler		
		%1	%5	%10
<i>LNREER</i>	-2.201 [7]	-4.002	-3.442	-3.141
Δ <i>LNREER</i>	-6.676* [6]	-3.472	-2.881	-2.571
<i>LNTX</i>	-3.240 [6]	-4.002	-3.441	-3.139
Δ <i>LNTX</i>	-4.072*[13]	-3.481	-2.885	-2.574
<i>LNTM</i>	3.031-[12]	-4.021	-3.445	-3.144
Δ <i>LNTM</i>	-3.373**[12]	-3.481	-2.885	-2.574

Not: Δ sembolü, değişkenlerin birinci farkının alındığını belirtir. Köşeli parantez içindeki değerler; Akaike bilgi ölçütüne (Akaike Information Criterion: AIC) göre belirlenmiş optimal gecikme uzunluğunu göstermektedir. Düzey değerleriyle yapılan testlerde sabitli ve trendli, birinci farklarıyla yapılan testlerde sadece sabitli modeller kullanılmıştır. * ve ** sırasıyla %1 ve %5 anlamlılık düzeyinde durağanlığı ifade eder.

Tablo 3.2’deki sonuçlara göre; seriler düzey değerlerinde durağan olmayıp, birinci farkları alındığında durağan hale gelmektedir yani $I(1)$ ’dir.

3.4.2. PP Birim Kök Testi

Trend içeren serilerin test edilmesinde PP testinin ADF testine göre daha güçlü olduğu kabul edilmektedir (Peron, 1990). Philips-Perron birim kök testinde kullanılan Moving Average (MA: Hareketli Ortalama) sürecinin teste dâhil edilmesi, yapılacak olan durağanlık testini daha güçlü hale getirdiği kabul edilmektedir (Peron, 1990). Sonra durağanlık testine trend eklenmesi ise testi daha güçlü bir yapıya sokmuştur (Tarı, 2014: 400).

Phillips-Perron (1988) ADF testine göre belirlenen bu hata terimlerinin varsayımlarını geliştirmiş ve parametrik olmayan birim kök testi oluşturulmuştur. PP testi, yine Dickey-Fuller testindeki denklemleri kullanmakta, ancak denklemdaki, bir önceki terime ait parametrenin τ istatistiğinde, parametrik olmayan düzeltme yaparak, ardışık içsel bağımlılık sorununu çözmektedir. PP, Newey-West hata düzeltme mekanizmasını kullanarak otokorelasyonu ortadan kaldırmakta ve aşağıdaki denklemi kullanarak test yapar (Göçer ve Özdemir, 2012)

$$\Delta Y_t = \beta_0 + \delta Y_{t-1} + \beta_1 \left(t - \frac{T}{2}\right) + u_t \quad (3.11)$$

Burada T ; gözlem sayısıdır.

Hipotezleri ADF ile aynıdır. Yani;

$H_0: \delta = 0$ ise seri durağan değildir

$H_1: \delta < 0$ ise seri durağandır.

Hipotezleri test etmek için yine MacKinnon (1996) kritik değerleri kullanılabilir. PP test sonuçları Tablo 3.3’de sunulmuştur.

Tablo 3.3. PP Birim Kök Testi Sonuçları

Değişken	PP Test İstatistiği	Kritik Değerler		
		%1	%5	%10
<i>LNREER</i>	-3.812 [7]	-4.002	-3.442	-3.141
Δ <i>LNREER</i>	-19.231*[26]	-3.476	-2.881	-2.577
<i>LNTX</i>	0.988 [8]	-2.581	-1.943	-1.615
Δ <i>LNTX</i>	-29.740*[8]	-3.476	-2.881	-2.577
<i>LNTM</i>	1.246 [7]	-2.581	-1.943	-1.615
Δ <i>LNTM</i>	-20.771*[6]	-3.476	-2.881	-2.577

Not: Δ sembolü, değişkenlerin birinci farkının alındığını belirtir. Köşeli parantez içindeki değerler; Barlett Kernel band genişliğini göstermektedir. Düzey değerleriyle yapılan testlerde sabitli ve trendli, birinci farklarıyla yapılan testlerde sadece sabitli modeller kullanılmıştır. *; %1 anlamlılık düzeyinde durağanlığı ifade etmektedir.

Tablo 3.3’teki sonuçlara göre de serilerin düzey değerlerinde durağan olmayıp, birinci farkları alındığında durağan hale geldikleri yani $I(1)$ oldukları görülmektedir.

3.4.3. KPSS Birim Kök Testi

Bu çalışmada yapılan bir diğer analiz de Kwiatkowski, Phillips, Schmidt ve Shin’in (1992) beraber geliştirdikleri KPSS birim kök testidir. KPSS birim kök testinde hipotezler, ADF ve PP testlerinde kullanılan hipotezlerin tersidir. Yani H_0 hipotezi serinin durağan olduğunu, alternatif hipotez ise seride birim kök olduğunu

gösterir (Sevüktekin ve Çınar, 2014: 376). Genel manada KPSS testindeki amaç; serilerin sahip olduğu deterministik trendden arındırılması ve bu durumda serinin durağan hale getirilmesidir. Hipotez testinde Langrange Multiplier (LM) istatistiği kullanılır (Değer, 2015: 108).

$$\begin{aligned} y_t \\ = \beta_t + r_t + \varepsilon_t \end{aligned} \quad (3.12)$$

$$\begin{aligned} r_t \\ = r_{t-1} + u_t \end{aligned} \quad (3.13)$$

Yukarıdaki denklemlere göre y_t gözlemlenmiş seriyi, β_t deterministik trend değerlerini göstermektedir. Ayrıca hata teriminin ortalaması sıfır, varyansı sabittir yani $u_t \sim IID (0, \sigma_u^2)$ 'dur (Sevüktekin ve Çınar, 2014: 377). Durağanlık hipotezi u_t 'nin varsayanının sıfır olduğunu varsayar. Tabi ki bir diğer durum da ε_t 'nin durağan ve $\varepsilon_t \sim IIDN (0, \sigma_\varepsilon^2)$ olduğudur. Bu açıklamalar bağlamında KPSS testi için kurulacak olan hipotezler, sıfır hipotezi zaman serinin trend durağan olduğunu (birim kök yoktur), buna karşın alternatif hipotez ise zaman serisinin durağan olmadığını (birim kök vardır) şeklinde açıklamaktadır. KPSS birim kök testi, Dickey-Fuller birim kök testine göre daha çok açıklama gücüne sahiptir. KPSS testinin ilk aşaması y_t serisinin kesme ve trend üzerine regresyonundan elde edilen hataları temel almaktadır:

$$\begin{aligned} S_t = \sum_{t=1}^T e_t \quad t \\ = 1, 2, 3, \dots, T \text{ için} \end{aligned} \quad (3.14)$$

LM testi şu şekilde hesaplanır:

$$\sum_{t=1}^T S_t^2 / S^2(\ell) \quad (3.15)$$

Burada, $S^2(\ell) = T^{-1} \sum_{t=1}^T e_t^2 + 2T \sum_{s=1}^{\ell} w(s, \ell) \sum_{t=s+1}^T e_t e_{t-s}$ olarak tanımlanır. $S^2(\ell)$ 'nin tutarlı bir tahminini $\ell \rightarrow \infty$ giderken $T \rightarrow \infty$ için $\ell = \sigma T^{\frac{1}{2}}$ oranıyla hesaplamak mümkündür. KPSS birim kök testinin ana amacı; serilerin

trendlerinden arındırılarak birim kök testini gerçekleştirmek olmakla birlikte, birim kök hipotezleri de farklı alınarak, testin gücünün artırılması hedeflenmiştir (Sevüktekin ve Nargeleşkenler, 2010: 247). KPSS birim kök testi, ADF ve PP birim kök testlerinin bir anlamda sağlama testi olarak da kullanılmaktadır. Bu çalışmada KPSS testi yapılmış ve elde edilen sonuçlar Tablo 3.4’te sunulmuştur.

Tablo 3.4. KPSS Birim Kök Test Sonuçları

Değişken	KPSS Test İstatistiği	Kritik Değerler		
		%1	%5	%10
<i>LNREER</i>	0.281 [9]	0.216	0.146	0.119
Δ <i>LNREER</i>	0.267* [34]	0.739	0.463	0.347
<i>LNTX</i>	1.076 [9]	0.739	0.463	0.347
Δ <i>LNTX</i>	0.100* [22]	0.739	0.463	0.347
<i>LNTM</i>	1.121 [9]	0.739	0.463	0.347
Δ <i>LNTM</i>	0.130* [12]	0.739	0.463	0.347

Not: Δ sembolü, değişkenlerin birinci farkının alındığını belirtir. Köşeli parantez içindeki değerler; KPSS testi için belirlenmiş optimal band genişliğini göstermektedir. Düzey değerleriyle yapılan testlerde sabitli ve trendli, birinci farklarıyla yapılan testlerde sadece sabitli modeller kullanılmıştır. *; %1 anlamlılık düzeyinde durağanlığı ifade eder.

Tablo 3.4’teki sonuçlara göre de serilerin düzey değerlerinde durağan olmayıp, birinci farkları alındığında durağan hale geldikleri yani $I(1)$ oldukları görülmektedir. Böylece her üç birim kök testinin sonuçlarının da birbiriyle tutarlı olduğu görülmüştür.

3.5. Granger Nedensellik

İktisadi değişkenler arasındaki ilişkinin yönü iktisat teorisi tarafından belirlenemediği durumlarda, değişkenler arasındaki etkileşimin varlığı ve yönü, Granger (1969) testi ile belirlenebilmektedir. Bu testin en önemli avantajlarından birisi; testte bağımlı-bağımsız değişken ayırımının olmamasıdır. Bu testte bütün değişkenlerin birbiriyle olan etkileşimi, eş-anlı olarak analiz edilebilmektedir. Regresyon analizleri, değişkeninin arasındaki bağımlılık ilişkilerini araştırmaktadır. Fakat değişkenler arasındaki bağımlılık, kesinlikle nedensellik ilişkisi anlamına gelmez. Yani; kesinlikle bağımsız değişken olan X ’in sebep, bağımlı değişken olan Y ’nin de sonuç olduğu anlamına gelmemektedir. İstatistiksel olarak ele alındığında bağımsız değişken ve bağımlı değişken arasındaki sıkı ilişki, seriler arasındaki birlikteliğin bir ifadesidir. Bu değişkenler

arasındaki nedensellik ilişkisinin ayrıca iktisat teorisi tarafından da doğrulanıyor olması tercih edilmektedir.

Nedensellik analizinde belli bir ön koşul olmayıp, ilişkilerin yönleri araştırılmaktadır (Tarı, 2014: 436-437). Granger (1969) nedensellik testinde serilerin durağan olmaları önem arz etmekle beraber aynı mertebeden durağan olmalarına ise gerek yoktur. Ayrıca Granger testi, örnek büyüklüğünden ve verilerin yıllık veya mevsimsel olma durumlarından etkilenir. Bunun yanında ilişkilerdeki gecikmeli değişken sayısı da önemlidir (Tarı, 2014: 437). Granger nedensellik testi, şu modeller yardımıyla gerçekleştirilmektedir:

$$X_t = \sum_{i=1}^m a_i X_{t-i} + \sum_{i=1}^m \beta_i Y_{t-i} + u_t \quad (3.16)$$

$$Y_t = \sum_{i=1}^m \theta_i Y_{t-i} + \sum_{i=1}^m \gamma_i X_{t-i} + u_t \quad (3.17)$$

Burada denklem 3.16'da X'in tahminine Y'nin gecikmeli (geçmiş) değerlerinin eklenmesi, X'in öngörü performansını artırıyorsa, Y, X'in bir nedenidir denir. Bunun manası; Y, X'i etkilemektedir demektir. Yoksa X'in kesin bir nedeni Y'dir demek değildir.

Test, denklem 3.16'daki β_i 'lerin grup halinde sıfıra eşit olup olmadığı incelenmektedir. β_i katsayıları, belirli bir anlamlılık düzeyinde sıfırdan farklı bulunursa, Y'nin, X'in bir nedeni olduğu sonucuna varılmaktadır. Yani Y'den X'e doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin var olduğuna karar verilir.

Benzer şekilde denklem 3.17'de yer alan γ_i 'ler belirli bir anlamlılık düzeyinde sıfırdan farklı bulunursa, X, Y'nin bir nedenidir (nedenseldir, Granger nedenseldir) denir. Bu durumda X, Y'yi anlamlı düzeyde etkilemektedir. X'ten Y'ye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin var olduğuna karar verilir. Bu durumda etkinin artırma yönünde mi yoksa azaltma yönünde mi olduğu belirlenmemektedir. Sadece etki var mı yok mu belirlenmektedir.

Her ikisi de (β_i, γ_i) sıfırdan farklı ise ikisi de birbirini etkilemektedir. Bu durumda değişkenler arasında iki yönlü nedensellik ilişkisinin var olduğuna karar verilmektedir. İki parametre de sıfıra eşit olduğuna ise değişkenler arasında bir nedensellik ilişkisinin olmadığına karar verilmektedir.

Nedensellik analizi için bu çalışmada kullanılacak modeller aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir:

$$TX_t = a_0 + \sum_{i=1}^m a_i TX_{t-i} + \sum_{i=1}^m \beta_i REER_{t-i} + u_t \quad (3.18)$$

$$TM_t = y_0 \sum_{i=1}^m y_i TM_{t-i} + \sum_{i=1}^m \theta_i REER_{t-i} + \vartheta_t \quad (3.19)$$

$$REER_t = \varphi_0 + \sum_{i=1}^m \varphi_1 REER_{t-i} + \sum_{i=1}^m \delta_i TX_{t-i} + \varepsilon_i \quad (3.20)$$

$$REER_t = \delta_0 + \sum_{i=1}^m \delta_i REER_{t-i} + \sum_{i=1}^m \tau_i TM_{t-i} + \epsilon_i \quad (3.21)$$

Tarı'ya göre nedensellik kavramı ve analizinin aşamaları şu şekilde açıklanabilir (Tarı, 2014: 437-439).

Aşama 1: Hipotezlerin kurulması aşamasıdır. Burada, test edilen hipotez, $\sum_{i=1}^m \beta_i = 0$ olup $REER_{t-1} \dots REER_{t-m}$ gecikmeli değişkenlerin ilişkide yeri olmadığı ve $REER$ 'den TCX 'e doğru bir nedensellik ilişkisinin olmadığı anlamına gelir.

Alternatif hipotez ise $\sum_{i=1}^m b_i \neq 0$ olup *REER*'den *TCX*'e nedensellik olduğunu gösterir.

Aşama 2: Kısıtlamalı ilişkilerde hata terimlerinin toplamının bulunması aşamasıdır.

$\sum_{i=1}^m \beta_i REER_{t-i}$ terimi dışarıda bırakılarak geride kalan:

$$TX_t = a_0 + \sum_{i=1}^m a_i TX_{t-i} + u_t \quad (3.22)$$

ilişkisi tahmin edilir ve hata terimleri katsayıları toplamı $\sum_{t=1}^n e_t^2$ olarak bulunur.

Aşama 3: Kısıtlamasız ilişkilerde hata terimlerinin katsayılarının toplamı aşamasıdır.

$$TX_t = a_0 + \sum_{i=1}^m a_i TX_{t-i} + \sum_{i=1}^m \beta_i REER_{t-i} + u_i \quad (3.23)$$

şeklinde olan kısıtlamasız ilişki tahmin edilerek hata terimleri kareleri toplamı;

$\sum_{t=1}^n u_t^2$ olarak bulunur.

Aşama 4: Test istatistiğinin hesaplanması aşamasıdır. Bu aşamada hipotez testinde *F* değeri hesaplanır.

$$F = \frac{\frac{[(RSS]_R - RSS_{UR}}{m}}{\frac{RSS_{UR}}{n-k}} \quad (3.24)$$

Burada

RSS_R ; kısıtlamalı ilişkideki hata terimleri kareleri toplamı, RSS_{UR}

kısıtlamasız ilişkideki hata terimleri kareleri toplamıdır. m ; dışarıda bırakılan gecikmeli değişken (kısıt) sayısı, n ; örnek hacmi ve k ; parametre sayısını gösterir.

Aşama 5: Tablo değerlerinin bulunması aşamasıdır. F tablosu üzerinden $F_{\alpha}(m, n-k)$ değeri bulunur.

Aşama 6: Karşılaştırma ve karar aşaması. Bu aşamada hesaplanan F değeri tabloda bulunan F değerinden küçük ise $REER$ 'den TX 'e doğru nedensellik ilişkisi olmadığı hipotezi kabul edilir. Büyük ise hipotez reddedilerek, $REER$ 'den TX 'e nedensellik ilişkisi vardır hipotezi kabul edilir.

Bu açıklamalar ışığında çalışmada Granger nedensellik testi yapılmış ve elde edilen bulgular Tablo 3.6'da sunulmuştur.

Tablo 3.5. Nedensellik Analizi Test Sonuçları

	<i>F-istatistiği</i>	<i>Olasılık Değeri</i>	<i>Karar</i>
<i>REER</i> → <i>TX</i>	3.11	0.072*	Reel efektif döviz kurundan tekstil ve hazır giyim ihracatına doğru bir nedensellik ilişkisi vardır.
<i>TX</i> → <i>REER</i>	0.16	0.68	Tekstil ve hazır giyim ihracatından Reel efektif döviz kuruna doğru bir nedensellik ilişkisi yoktur.
<i>REER</i> → <i>TM</i>	3.59	0.06*	Reel efektif döviz kurundan Tekstil ve hazır giyim ithalatına doğru bir nedensellik ilişkisi vardır
<i>TM</i> → <i>REER</i>	0.45	0.50	Tekstil ve hazır giyim ithalatından Reel efektif döviz kuruna doğru bir nedensellik ilişkisi yoktur.
<i>TX</i> → <i>TM</i>	52.24	0.00**	Tekstil ve hazır giyim ihracatından Tekstil ve hazır giyim ithalatına doğru bir nedensellik ilişkisi vardır.
<i>TM</i> → <i>TX</i>	32.03	0.00**	Tekstil ve hazır giyim ihracatından Tekstil ve hazır giyim ihracatına doğru bir nedensellik ilişkisi vardır..

Not: Optimum gecikme uzunluğu; SC ve HQ Kriterleri baz alınarak 1 olarak belirlenmiştir.* ve ** sırasıyla %10 ve %1 anlamlılık seviyesinde nedensellik ilişkisinin varlığını ifade etmektedir.

Tablo 3.5'teki sonuçlara bakıldığında; teorik beklentilerimizle uyumlu bir şekilde reel efektif döviz kuru ile tekstil ürünleri ihracat ve ithalatı arasında tek yönlü nedensellik ilişkileri vardır. Bu sonuçtan hareketle Türkiye'nin tekstil ve hazır giyim sektöründe dış ticaret dengesini düzenleyen-bilmek için, reel efektif döviz kurunun yararlı ve kullanışlı bir politika aracı olabileceği değerlendirilmektedir. Yine bu tablodaki analiz sonuçlarına göre; tekstil ve hazır giyim ihracatı ile ithalatı arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Bu da hazır giyim sektöründe ihracatın, ithalata bağımlı olduğuna dair bir kanıt oluşturmaktadır. Yani tekstil malları üretilirken, belli miktarda aramalı ve sermaye malı (makine-teçhizat) ithalatına gereksinim duyulduğuna işaret etmektedir.

3.6. Eşbütünleşme Testi

Durağan olmayan serilerin durağan hale getirilmesini sağlamak için serilerin birinci, ikinci, üçüncü vd. farkları alınmalıdır. Fakat bu farkların alınması sonucunda sadece değişkenlerin geçmiş dönemlerde maruz kaldıkları ve kalıcı olan şok etkisini yok etmekle kalmayıp bununla birlikte bazı dönemler arasında, bu şokların yanında oluşabilecek uzun dönemli ilişkilerinde ortadan kalkmasını sağlayacaktır. Bu bağlamda durağan hale getirilmiş seriler arasında bulunacak olan

bir regresyon uzun döneme ait olan bütün bilgilerin yok edilmesi sonucunda uzun dönem denge ilişkisi bulunamayacaktır (Tarı, 2014: 415).

Bu durumda eşbütünleşme (cointegration) analizi iktisadi değişkenlere ait olan seriler durağan olmasalar da bu serilerin doğrusal bir kombinasyona sahip olabileceklerini ve hatta bu durumun ekonometrik analiz olarak da belirlenebileceğini savunur. Bağımlı ve bağımsız değişken arasında eşbütünleşme olabilmesi için sadece dışsal olan şokların sistem içindeki değişkenlerin hepsini aynı anda etkilemesiyle mümkün olur. Yani aynı dereceden entegre olmuş iki seri, düzey değerlerinde bütünlük olabilmektedir. Bu durumda, iki değişkenin bulunan değerleri anlamlı olacak ve bu değerlerin ilk farkları alınmasıyla kaybolacak olan uzun dönem ilişkisi artık kaybolmayacaktır (Gujarati, 2006: 726). Kısaca iki serinin birbirlerine entegre olabilmesi için iki trendin birbirlerine uyumlu olması ve trendlerinden arındırılmış bir ilişkinin oluşturulmasını sağlar (Tarı,2014: 415). Eş bütünleşme ilişkisini kullanmadaki en gelişmiş yöntemler Engle ve Granger (1987) Johansen (1988), Johansen ve Juselius (1990) ve Johansen (1995) yöntemleridir. Engle-Granger eşbütünleşme testi (Tarı, 2014: 416):

$$Y_t = a_0 + a_1 X_t + u_t \quad (3.26)$$

Modeli kullanılarak yapılmaktadır. Bu regresyon tahmin edilerek u_t hata terimi bulunur ve buna ADF birim kök testi yapılır. Elde edilen test istatistiği, Engle ve Granger (1987) tablo değeriyle karşılaştırılır. Bu çalışmada Engle-Granger (1987) eşbütünleşme testi yapılmış ve elde edilen bulgular, Tablo 3.6'da sunulmuştur.

Tablo 3.6. Eşbütünleşme Testi Sonuçları

Model No	ADF_{hes}	ADF_{tab}			$CRDW_{hes}$	$CRDW_{tab}$			Karar
		%1	%5	%10		%1	%5	%10	
Model 1	-2.85*	-3.77	-3.17	-2.84	1.98	0.51	0.38	0.32	Seriler arasında eşbütünleşme ilişkisi vardır.
Model 2	-3.23**	-3.77	-3.17	-2.84	1.97	0.51	0.38	0.32	Seriler arasında eşbütünleşme ilişkisi vardır.
Model 3	-8.94***	-3.77	-3.17	-2.84	2.41	0.51	0.38	0.32	Seriler arasında eşbütünleşme ilişkisi vardır.
Model 4	-7.66***	-3.77	-3.17	-2.84	2.55	0.51	0.38	0.32	Seriler arasında eşbütünleşme ilişkisi vardır.

Not: Kritik değerler, Engle-Granger, 1987: 269 Tablo 2'den alınmıştır. *, ** ve *** sırasıyla %10, %5 ve %1 anlamlılık düzeyinde seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığını gösterir.

Tablo 3.6'daki sonuçlara göre; bütün modellerde farklı anlamlılık düzeylerinde olsa bile seriler arasında eşbütünleşme ilişkisi vardır. Yani bu seriler uzun dönemde birlikte hareket etmektedirler ve bu serilerin düzey değerleriyle yapılacak uzun dönem analiz, sahte regresyon problemini içermeyecektir.

3.7. Uzun Dönem Analizi

Seriler arasında bulunan eşbütünleşme ilişkisi olduğu gözlemlendiğinde, elimizdeki serilerin düzey değerleriyle yaptığımız analizlerde, sahte regresyon problemi ile karşılaşılmayacaktır. Bu analizde kullanılacak model aşağıdaki biçimde olacaktır:

$$y_t = \beta_0 + \beta_1 X_t + u_t \quad (3.26)$$

Yapacağımız analizde serilerin düzey değerleri kullanılmaktadır. Bu model, EKK ile tahmin edilebilir. Aynı zamanda özellikle aralarında eşbütünleşme ilişkisi olduğu görülen seriler arasındaki uzun dönem dinamiklerini tespit etmeye yönelik olarak geliştirilmiş olan Dinamik En Küçük Kareler (DEKK) veya Tam Değiştirilmiş En Küçük Kareler (TDEKK) yöntemlerinden biri yardımıyla da tahmin edilebilmektedir.

Stock-Watson (1993), EKK tahminindeki sapma ve içsellik sorunlarını giderebilmek için, modele açıklayıcı değişkenlerin düzey değerleriyle birlikte, farklarının gecikmelerinin (lag) ve öncüllerinin (lead) de eklenmesini önermiştir. DOLS tahmincisinin kullanılabilmesi için, seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin var olması gerekmektedir. Aynı zamanda, bağımlı değişken $I(1)$ olmak şartıyla, bağımsız değişkenlerden bazıları $I(1)$, bazıları $I(0)$ olabilmektedir. Bu yöntem, bağımsız değişkenlerdeki içsellik ve otokorelasyonun varlığı durumunda da güçlü ve tutarlı tahminler üretmektedir (Esteve ve Requena, 2006: 118). DOLS ile tahmin yapılırken, iki değişkenli bir regresyon modeli şu hale getirilmektedir:

$$Y_t = \beta_0 + \beta_1 t + \beta_2 X_t + \sum_{i=-m}^m a_i \Delta X_{t-i} + u_t \quad (3.27)$$

Burada q ; optimum öncül ve gecikme değerini ifade etmekte olup, bu çalışmada Akaike Bilgi Kriteri yardımıyla belirlenmiştir. Çalışmada uzun dönem eşbütünleşme katsayıları, verilen model kullanılarak DEKK yöntemiyle tahmin edilmiş, elde edilen sonuçlar Tablo 3.7’de sunulmuştur.

Tablo 3.7. Uzun Dönem Analizi

<i>Model No</i>	<i>Sabit Terim</i>	<i>Bağımsız Değişkenin Katsayısı</i>	<i>t-istatistiği</i>	R^2	<i>SSR</i>	<i>JB</i>
<i>Model 1</i>	16.59	-0.21	-2.64	0.68	0.104	4.50 (0.10)
<i>Model 2</i>	2.81	0.89	6.32	0.66	0.198	2.89 (0.23)
<i>Model 3</i>	8.54	0.43	10.89	0.84	0.071	1.74 (0.41)
<i>Model 4</i>	7.06	0.42	2.99	0.85	1.49	3.78 (0.15)

NOT: Optimum lag ve lead, Akaike Bilgi Kriteri(AIC) kullanılarak belirlenmiştir. SSR; Sum Squared Residual (Hata Terimlerinin Kareleri Toplamı) olup, bu değerlerin küçük olması modelin başarısının bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. JB; Jarque-Bera normallik testi olup, hata terimi serisinin normal dağılıma sahiplik derecesini incelemektedir. Parantez içerisindeki değer, *JB* testine ait olasılık değeri olup, bu değer 0.05 ten büyük olduğunda, hata terimleri serisinin normal dağılıma sahip olduğuna karar verilir ve *t* testi ve R^2 değerlerinin güvenilir olduğuna bir delil teşkil eder. Modelde değişen varyans ve otokorelasyon sorunları White yöntemiyle giderilmeye çalışılmıştır.

Tablo 3.7’deki sonuçlara göre ilgili dönemde reel efektif döviz kurunda meydana gelen %1 oranındaki bir artışın tekstil ve hazır giyim ihracatını %0.21 oranında azaltırken, ithalatını %0.89 oranında arttırmıştır. Bu durum, teorik

beklentilerimizle uyumludur. Çünkü artan REER, ülkenin dış ticaret rekabet gücünü azaltacaktır. Bu sonuca dayanarak; Türkiye'nin tekstil ve hazır giyim ihracatını arttırabilmek için, reel efektif döviz kurunu bir politika aracı olarak kullanabileceği söylenebilir. Bu doğrultuda yapılması gereken; nominal döviz kurunun yüksek, yurtiçi fiyatlar genel düzeyinin ise düşük tutulmaya çalışılmasıdır. Aynı zamanda tekstil ve hazır giyim sektöründe ihracatın, ithalata bağımlılık oranının %43 olduğu (Model 3'ten hareketle), ihracatı %1 arttırabilmek için ithalatın %0.43 oranında artmasının gerektiği görülmektedir. Bunun daha çok enerji ve makine-teçhizattan kaynaklandığı değerlendirilmektedir.

3.8. Kısa Dönem Analizi: Hata Düzeltme Modeli

Seriler arasındaki kısa dönem ilişkileri, hata düzeltme modeli çerçevesinde analiz edilmiştir. Bu analizde serilerin farkı alınarak durağanlaştırılmış halleri ve uzun dönem analizlerinden elde edilen hata terimi (Error Correction Term: ECT) serisinin bir dönem gecikmelisi (ECT_{t-1}) kullanılmıştır. Bu analizde kullanılan örnek bir model:

$$\Delta Y_t = \alpha_0 + \alpha_1 \Delta X_t + \alpha_2 ECT_{t-1} + u_t \quad (3.28)$$

Bu modelin tahmini sonucunda α_2 'nin negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olması beklenir. Eğer böyle çıkarsa, uzun dönemde birlikte hareket eden seriler arasında kısa dönemde meydana gelen sapmaların ortadan kalktığı ve serilerin tekrar uzun dönem denge değerine yakınsadıkları anlaşılır. Böyle bir sonuç, yapılan uzun dönem analiz ile elde edilen bulguların güvenilirliğinin de bir kanıtını oluşturmaktadır. Kısa dönem analizleri yine DEKK ile gerçekleştirilmiş ve elde edilen bulgular Tablo 3.8'de sunulmuştur.

Tablo 3.8. Kısa Dönem Analiz Sonuçları

Model No	Sabit Terim	Bağımsız Değişkenin Katsayısı	t -istatistiği	ECT_{t-1} 'in katsayısı	ECT_{t-1} 'in katsayısının t -istatistiği	R^2	SSR	JB
Model 1	0.01	0.06	0.60	-0.52	-6.76	0.26	1.14	2.68 (0.26)
Model 2	-0.06	-0.07	-0.91	-0.28	-2.71	0.13	1.42	3.07 (0.21)
Model 3	0.08	0.53	8.09	-0.51	-3.77	0.43	0.85	0.09 (0.95)
Model 4	0.01	0.58	10.26	-0.21	-3.90	0.35	0.90	0.53 (0.76)

NOT: Optimum lag ve lead, Akaike Bilgi Kriteri(AIC) kullanılarak belirlenmiştir. SSR; Sum Squared Residual (Hata Terimlerinin Kareleri Toplamı) olup, bu değerlerin küçük olması modelin başarısının bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. JB; Jarque-Bera normallik testi olup, hata terimi serisini normal dağılıma sahiplik derecesini incelemektedir. Parantez içerisindeki değer, JB testine ait olasılık değeri olup, bu değer 0.05 ten büyük olduğunda, hata terimleri serisinin normal dağılıma sahip olduğuna karar verilir ve t testi ve R^2 değerlerinin güvenilir olduğuna bir delil teşkil eder. Modelde değişen varyans ve otokolerasyon sorunları White yöntemiyle giderilmeye çalışılmıştır.

Tablo 3.8'deki sonuçlara göre dört analizde de modellerin hata düzeltme mekanizmalarının çalışmakta olduğu, yani uzun dönemde birlikte hareket eden seriler arasında kısa dönemde meydana gelen sapmaların ortadan kalktığı ve serilerin tekrar uzun dönem denge değerlerine yakınsadıkları görülmektedir. Bu durum aynı zamanda yapılan uzun dönem analizlerinden elde edilen sonuçların güvenilir olduğuna da bir kanıt oluşturmaktadır. Ayrıca kısa dönemde bağımsız değişkenlerin katsayılarına bakıldığında ise; model 1 ve 2'de t istatistiklerinin anlamlı olmadığı, model 3 ve 4'te ise anlamlı olduğu görülmektedir. Demek ki reel efektif döviz kurundaki değişmelerin tekstil sektörü ihracat ve ithalatına olan etkileri hemen görülememekte, ancak uzun dönemde ortaya çıkmaktaymış. Model 3'te ihracatın ithalata bağımlılığının kısa dönemde daha yüksek ve istatistiksel olarak da anlamlı olduğu görülmektedir.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yapılan bu çalışmada dünya ülkelerinin birbirleriyle yapmış oldukları ticari ilişkiler ve bu ticaretleri yaparken uyguladıkları temel teori ve anlaşmalar bağlamında, dış ticaretin nasıl geliştiği ve ticari ilişkilerin izlediği süreç incelenmiştir. Bu kapsamda reel efektif döviz kurundaki değişmelerin dış ticaret içerisinde önemli yere sahip olan tekstil ve hazır giyim sektörü üzerine olan etkileri ve nu sektördeki ihracat ile ithalat arasındaki etkileşimler, 2003M01-2014M12 dönemi verileri kullanılarak, zaman serisi analiz yöntemleriyle araştırılmıştır.

Tezin literatür araştırılması kısmında, tekstil ve hazır giyim sektörünün ülkemizdeki gelişimi ve sektörde yaşanan süreçlerinden bahsedilmiştir. Dünyada ise dış ticaret anlamında tekstil ve hazır giyim önemi değerlendirilmiştir. Dönemsel yaşanan gelişmeler ışığında sektör detaylı bir şekilde incelenmiştir. 2003-2014 dönemi verileri incelendiğinde; dünya ticaretinde toplam ihracat oranı içerisinde tekstil ve hazır giyim ticaretinin payının azaldığı görülmüştür. Tekstil ve hazır giyim ticaretinin farklı alanlara kayması, teknoloji ticaretinin yoğunluğu ve tüketicilerin tercihlerinde meydana gelen kaymalar olduğu değerlendirilmektedir. Özellikle Hindistan'ın 1995'te, Çin'in 2001'de Dünya Ticaret Örgütü'ne katılmasıyla birlikte, ucuz tekstil ürünlerinde bu ülke mallarına yönelik bir talep kayması yaşanmıştır. Bu verilerden elde edilen bulgular ışığında, son tekstil ve hazır giyim ticaretinin yine de arttığı, ancak oransal olarak toplam ihracat içerisinde, tekstil ve hazır giyim ticaretinin payının azaldığı ortaya konmuştur.

Türkiye'nin dünya tekstil ve hazır giyim ticaretinde etkin bir ülke olduğu görülmüştür. Ucuz iş gücü ve hammaddeye yakınlık faktörlerini kullanabilen ülkemizin, Avrupa pazarına olan yakınlığını da kullanarak sektörde etkin bir durumda olduğu değerlendirilmektedir. Analiz döneminde yurtiçinde ya da yurtdışında yaşanan ekonomik problemlerin, sektör üzerinde olumsuz etkilerinin olduğu değerlendirilmektedir. Bu çerçevede örneğin 1999 yılında yaşanan tüm sektörleri derinden etkileyen finansal krizin etkisi 2002 ve 2003 senelerinde de etkisini hissettirmiş olduğu görülmüştür. Kriz döneminde sermaye artırımını, kredi ödemeleri, borç yapılandırılması ve benzeri konularda finansal anlamda problem yaşayan üretici firmaların, üretim hacminde düşüşler yaşanmış ve sektörde iflasların yaşandığı görülmüştür. Benzer durum 2007'de yaşanan mortgage (ipotekli konut kredisi) krizinde de gözlenmektedir. Bu krizin ortaya çıkışından

itibaren gelişen süreçte, dünya küresel anlamda büyük bir finans şoku yaşamıştır. Bu krizle birlikte ülkelerin büyük bir bölümünün dış ticaret rakamlarında ciddi azalışlar gözlenmiştir. Buna bağlı olarak birbirleriyle ticaret yapan ülkeler, ticareti azaltmak durumunda kalmışlardır. Bu yaşanan kriz süreci ve etkileri ülkemiz açısından değerlendirildiğinde özellikle ihracatın olumsuz etkilendiği görülmüştür. Türkiye'nin 2009 yılında toplam ihracatı %22.7 oranında azalmıştır. Üretim düzeyinin ve hacminin belirli bir seviyede korunduğu, global anlamda pazarda meydana gelen küçülme nedeniyle, hemen her sektörde dış ticaretin azaldığı bir ekonomik dar boğazdan olayı, ülke ihracatının sektöre uğradığı ve olumsuz etkilendiği görülmüştür.

2011 döneminde etkisini hissettiren Avrupa borç krizi ise sadece, krizin yaşandığı ülkelerde değil, küresel manada ticari ilişkilerin olduğu tüm ülkelerde ithalatı ve ihracatı olumsuz anlamda etkilenmiştir. Bunun önemli bir yansıması olarak da tekstil ve hazır giyim sektöründe faaliyet gösteren firmalar için en büyük pazarlardan birisi olan Avrupa ülkelerinin yaşadığı bu finansal kriz döneminde yapılan ihracat miktarlarında ciddi azalışlar olduğu görülmektedir. Krizin etkisinin azalması ve yeni pazarlara açılma yöneliminden dolayı dış ticaretimizde 2012 ve 2013 dönemlerinde artış olduğu değerlendirilmektedir.

Bunun önemli bir göstergesi olarak 2014 yılında 157.622 milyar dolar olan toplam ihracat içerisinde 27.631 milyar dolarını tekstil ve hazır giyim sektörü oluşturmuştur. Yine aynı sene içerisindeki ithalat rakamlarına baktığımızda ise 242 milyar dolar toplam ithalat içerisinde 12 milyar dolarını tekstil ve hazır giyim ürünlerinin oluşturduğu görülmektedir. Tekstil ve hazır giyim sektöründeki toplam ihracat hacmi yıllara göre genel olarak artış gösterse de; bu sektördeki ihracat hacminin toplam ihracat içerisindeki oranının yıllar itibariyle azalış gösterdiği görülmüştür. Tekstil ve hazır giyim sektörünün, gelişmekte olan ülkelerin temel dinamiği olduğu ve bu sektördeki faaliyetlerin gelişmiş ülkelere göre gelişmekte olan ülkelere doğru kaydığı görülmekle birlikte, gelişmiş ülkelerin yaptıkları ticaret anlaşmalarıyla sektörde etkinliklerini devam ettirmek istedikleri değerlendirilmektedir.

Özellikle ülkenin dış ticareti içerisinde bu denli önemli bir rol oynayan tekstil ve hazır giyim sektöründe gerçekleşen ithalat ve ihracat hacmi ile dış ticaretin en önemli faktörü olan döviz kurunda meydana gelen değişimler oranında bir ilişki olması beklenmektedir. Yabancı literatürde çeşitli çalışmalarla

da desteklenen bu önerme doğrultusunda yaptığımız ampirik çalışmada, Türkiye’de 2003-2014 dönemi aylık verileri kullanılarak test edilen ve bu tez kapsamında önerilen denklemlerin sonucuna göre; beklentilere uygun olarak reel efektif döviz kuru ile Türkiye tekstil ve hazır giyim ihracatı arasında negatif ve istatistiksel olarak anlamlı, ithalatıyla ise pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Uygulanan testler neticesinde tekstil ve hazır giyim ihracat ve ithalatıyla REER arasında tek yönlü, tekstil ve hazır giyim ihracat ve ithalatı arasında ise çift yönlü nedensellik ilişkileri olduğu sonucuna varılmıştır. Çalışmada ilk iki modelde bağımlı değişken olarak Türkiye’nin tekstil ve hazır giyim ithalat ve ihracat rakamları, bağımsız değişken olarak ise, reel efektif döviz kuru kullanılmıştır. Bağımsız değişken olarak reel efektif döviz kurunun kullanılmasındaki ana neden; bu değişkenin, nominal döviz kuru, yurtiçi fiyatlar genel düzeyi ve yurtdışı fiyatlar genel düzeyi hakkında toplulaştırılmış bir bilgi sunması ve böylece dış ticareti etkileyen ve dış ticaret rakamlarının açıklanmasına yardımcı olan önemli bir değişken olmasıdır.

Reel efektif döviz kuru farklılaşmasının, genel anlamda dış ticareti etkileyici en önemli etkenlerden birisi olduğu literatürde birçok defa gösterilmiştir. Reel kurdaki artışlar ihracatı olumsuz etkilerken, ithalatı olumlu yönde etkilemektedir. Bu nedenledir ki Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası da yaptığı bir açıklamada; Reel efektif döviz kuru 130’u geçtiği anda kura müdahale edeceğini ifade etmiştir. Çünkü reel efektif döviz kurundaki artışlar, ülkenin dış ticarete rekabet gücünü azaltmaktadır.

Türkiye tekstil ve hazır giyim sektörü ihracatı, ithalatı ve reel efektif döviz kuru verileri kullanılarak yaptığımız bu çalışmada; reel efektif döviz kurunda meydana gelen %1 oranındaki bir artışın tekstil ve hazır giyim ihracatını %0.21 oranında azaltırken, ithalatını %0.89 oranında arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır. İhracat ile ithalat arasındaki ilişkinin incelendiği modelde ise; tekstil ve hazır giyim sektöründe ihracatın, ithalata bağımlılık oranının %43 olduğu, ihracatı %1 arttırabilmek için ithalatın %0.43 oranında artmasının gerektiği görülmektedir. Bunun daha çok enerji ve makine-teçhizattan kaynaklandığı değerlendirilmektedir. Kısa dönem analizinde ise modellerin hata düzeltme mekanizmalarının çalışmakta olduğu, yani uzun dönemde birlikte hareket eden seriler arasında kısa dönemde meydana gelen sapmaların ortadan kalktığı ve serilerin tekrar uzun dönem denge değerlerine yakınsadığı görülmüştür.

Bu çalışmadan elde edilen bulgulara dayanarak; Türkiye'nin tekstil ve hazır giyim ihracatını arttırabilmesi için, reel efektif döviz kurunu bir politika aracı olarak kullanabileceği söylenebilir. Bu doğrultuda nominal döviz kurunun yüksek, yurtiçi fiyatlar genel düzeyinin ise düşük tutulması gerekmektedir ki reel efektif döviz kuru düşük olsun ve firmaların dış piyasalarda rekabet gücü artsın. Ancak sadece bu da yeterli değildir. Yerli firmaların üretim maliyetlerini düşürmeye çalışarak, ucuz ürünlerde Hindistan ve Çin ile rekabet etme şanslarını arttırması mümkündür. Diğer yandan katma değeri yüksek ürünler üretimine yönelmesi de yararlı olacaktır.

KAYNAKLAR

- Ağcaer ve Arzu, (2003). “*Dalgalı Kur Rejimi Altında Merkez Bankası Müdahalelerinin Etkinliği: Türkiye Üzerine Bir Çalışma*”, TCMB Piyasalar Genel Müdürlüğü, Uzman Yeterlilik Tezi, Ankara
- Akça, Özlem, (2007). “*Bağımsızlık Sonrası Kırgızistan’da Uygulanan Döviz Kuru Politikaları*”, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, SBE, İktisat ABD, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırgızistan
- Arat, Kürşat (2003). “*Türkiye’de Optimum Döviz Kuru Rejimi Seçimi ve Döviz Kurlarından Fiyatlara Geçiş Etkisinin İncelenmesi*” TCMB Piyasalar Genel Müdürlüğü, Uzman Yeterlilik Tezi, Ankara.
- Arslan, Ceren, (2005). “*Döviz Kuru Riski ve Yönetimi*”, Ankara Üniversitesi, SBE, İşletme ABD, Muhasebe ve Finansman ABD, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Atılgan, Özgür, (2011). “*Türkiye’de Uygulanan Döviz Kuru Politikaları ve Reel Döviz Kurunun Dış Ticaret Dengesine Etkisi*”, İstanbul Üniversitesi, İktisat ABD, Teknoloji ve Sanayi İktisadi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Bağrıaçık, Atila, (2002). “*Kambiyo Mevzuatı*”, (Editör: Nüvit Oktay), Anadolu Üniversitesi Yayını No: 1346, Açıköğretim Fakültesi Yayını: 743, Eskişehir
- Bostan, Aziz, Özdemir, Abdullah (2011). “*Makro İktisat*”, Üniversitem Kitabevi Yayınevi, Aydın.
- Çapçioğlu, B. (2001). “*Döviz Kur Riski Yönetimi ve Firma Bazında Türkiye Uygulaması*”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çufadar, Ümit, (2010). “*Türkiye’deki Döviz Piyasasının Katılımcıları Ve Katılımcıların Piyasadan Beklentileri*”, Atılım Üniversitesi, SBE, Finansman Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Darıcı, Burak, (2006). “*Makro Ekonomik İstikrarın Sağlanması Açısından Dalgalı Döviz Kuru Sistemi*”, *Mevzuat Dergisi*, Yıl:9, Sayı: 104,

<http://www.mevzuatdergisi.com/2006/08a/03.htm>.

Dornbuch, R. J. *Internat. Econ* (1976). “*Exchange Rate Expectations and Monetary Policy*”

Dinler, Z., 2000. *İktisada Giriş*, Ekin Kitabevi, Bursa, 528 s.

Doğan, Z., 1998. “*Kur Değişimleri Nedeniyle Konsolide Mali Tabloların Düzenlenmesinde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri*”, Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Erdoğan, Serdar, (2007). “*Döviz Kuru-Ödemeler Bilançosu İlişkisi: Türkiye Örneği*”, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, SBE, İktisat ABD, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak.

Ertekin, Murat, (2003). “*Döviz Kuru Rejimleri ve Türkiye'nin Dış Ticareti*”, http://www.ekonomi.gov.tr/upload/BF09AE98-D8D3-85664520B0D124E5614D/Murat_Ertekinturkce.pdf (Erişim Tarihi: 22.04.2012).

Gibson, Heather, D., (1996). “*International Finance*”, Longman Group Limited, New York.

Gök, Abdulkerim, (2006). “*Alternatif Döviz Kuru Sistemleri*”, Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt: 21, Sayı:1, İstanbul, ss. 131-145.

Gönüllü, Zeynep İlknur, (2011). “*Türkiye’de Dalgalı Döviz Kuru Rejimi Altında TCMB’nin Döviz Piyasası Müdahalelerinin Döviz Kurları Üzerine Etkileri: Ampirik Bir Çalışma*”, İstanbul Üniversitesi, İşletme ABD, Finans Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Güran, Nevzat, (1987). “*Döviz Kuru sistemleri ve Ekonomik Denge*”, Kavram Matbaası, İzmir.

İyibozkurt, Erol, (1995). “*Uluslararası İktisat Teori Politika*”, ve Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa.

- Koçak, S (2006). “*Döviz Kurundaki Değişikliklerin Ekonomik Etkileri*”, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, SBE, İktisat ABD, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş.
- Köroğlu, E. (2004). “*Merkez Bankasına Alternatif Bir Yaklaşım Olarak Para Kurulu Sistemi, Dünyadaki Uygulamaları ve Türkiye’de Uygulanabilirliği*”, Süleyman Demirel Üniversitesi, SBE, İktisat ABD, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Isparta.
- Muratov, D. (2008). “*Vadeli İşlem Piyasaları ve Rusya Uygulaması*”, Ankara Üniversitesi, SBE, İşletme ABD, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara
- Oksay, S., (2001). *Döviz Kuru ve Ödemeler Bilançosu Politikaları: Türkiye(1923-2000)*, Beta Basım, İstanbul, 178s.
- Özavnik, M., (1994). “*Döviz Kurunu Belirleyen Faktörler ve Kur Riski*”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul
- Özdemir, A, Şahinbeyoğlu, G. (2000). “*Alternatif Döviz Kuru Sistemleri*”, TCMB AGB Tartışma Metni, Ankara
- Özel, H. (2012). “*Ticari Serbestleşmenin Teorik Temelleri ve Yeni Ticari Serbestleşme Modelleri*”, Kırklareli Üniversitesi, İİBF Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1, Mart, Kırklareli, ss. 4-26.
- Özkan, F. (2003). “*Denge Reel Kur Hesaplama Yöntemleri ve Reel Kur Dengesizliğinin Ölçülmesi: Türk Lirası Üzerine Bir Çalışma*”, TCMB Piyasalar Genel Müdürlüğü, Uzman Yeterlilik Tezi, Ankara
- Özşahin, S. (2011). “*Döviz Kuru Rejimi Tercihinin Döviz Krizlerindeki Rolü*”, İstanbul Teknik Üniversitesi, SBE, İktisat ABD, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Öztük, N., Bayraktar, Y. (2010). “*Döviz Kurlarını Açıklamaya Yönelik Yeni Yaklaşımlar*”, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 11, Sayı: 1, Sivas, ss. 157-191.

- Parasız, İ. (1993). “*Makro Ekonomi*”, Ezgi Kitabevi, Bursa
- Parasız, İ. (2009). “*Para Banka ve Finansal Piyasalar*”, Ezgi Kitabevi, 9. Baskı, Bursa.
- Sloman, J. (2004). “*Makro İktisat*”, (Çeviren: Ahmet Çakmak), Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul.
- Taner, T., Kayalidere, K. (2002). “*1995-2000 Döneminde İMKB’de Anomali Araştırması*”, Celal Bayar Üniversitesi, İİBF, Yönetim ve Ekonomi Dergisi, Cilt:9, Sayı: 1-2, Manisa, ss. 1-24.
- Yakut, Ş. (1997). “*Avrupa Para Sistemi ve Türkiye*”, Balıkesir Üniversitesi, SBE, İktisat ABD, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir.
- Yanar, R. (2008). “*Gelişmekte Olan Ülkelerde Döviz Kuru Rejimi Tercih Ve Makro Ekonomik Performans*”, Çukurova Üniversitesi, SBE, İktisat ABD, Adana.
- Yıldıran, M. (2003). “*İhracat Yapan İşletmelerde Kur Riski Yönetimi Ve Denizli Bölgesinde Değişik Ölçekli Firmalarda Uygulama*”, Süleyman Demirel Üniversitesi, SBE, İşletme ABD, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Isparta.
- Yücel, Y., (2010), “*Küreselleşme Sürecinde Türk Tekstil ve Hazır Giyim Sektörünün Rekabet Gücü*”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi
- Işık, Ö., (2000), “*Hazır Giyim Sektöründe Mevsim Sonu İndirimli Satışlarının Tüketici Satın alma Tercihleri Üzerindeki Etkileri Ve Bir Uygulama*”, Edirne Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, 67.
- Öngüt, C., (2007), “*Türk Tekstil Ve Hazır Giyim Sanayiinin Değişen Dünya Rekabet Şartlarına Uyumu*”, Devlet Planlama Teşkilatı Uzmanlık Tezi, 3.
- Temiroğlu, A., (2007), “*Hazır Giyim ve Konfeksiyon Sektörünün Gelişiminin İzlenmesi Ve Yönlendirilmesi*”, Sakarya Üniversitesi Doktora Tezi, 6

- Görgülü, A., (2006), “*Türkiye’de Tekstil ve Hazır Giyim Sektöründe Markalaşma ve İhracata Etkileri*”, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Şenol, C., (2009), “*Tekstil ve Hazır Giyim Sektörü*”, Gümrük Dünyası Dergisi, 61, 1-12.
- TÜBİTAK, (2003). “*Vizyon 2023 Teknoloji Öngörüsü Projesi*”, Tekstil Paneli Son Raporu,
- T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, (2012), *Tekstil, Hazır Giyim, Deri ve Deri Ürünleri Sektörleri Raporu(2012/1)*.
- Güleryüz, Ö., (2011). “*Küresel gelişmeler ışığında Türkiye’de tekstil sektörü ve geleceği= The future of textile sector in Turkey in the light of developments in the world.*”. PhD Thesis. Sosyal Bilimler.
- DPT, (2003). Dünya ve Türkiye’de Tekstil – Hazır Giyim Sektörleri ve Türkiye’nin Rekabet Gücü,
- Balcı, H., (2002). “*Gıda Giyim ve Dayanıklı Tüketim Mamullerinin Alımına Ailede Kim Karar Veriyor?*”, http://www.odevsitesi.com/default.asp?islem=dok_indir&odevno=4268 (06.01.2005).
- LEVY, S. J., 2005. “*The Evolution of Qualitative Research in Consumer Behavior*”,
- Köseoğlu, Ö., (2002). “*Değişim Fenomeni Karşısında Markalaşma Süreci ve Bu Süreçte Halkla İlişkilerin Rolü*”, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Peterson, R. A., (2005). “*Response Construction in Consumer Behavior Research*”, Journal of Business Research 58, ss. 348-353.
- Penpece, D. (2006). “*Tüketici davranışlarını belirleyen etmenler: Kültürün tüketici davranışları üzerindeki etkisi örneği*” (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.

- Karabacak, E., (1993). ‘*Medyanın Tüketici Davranışları Üzerindeki Etkisi ve Pazarlama Yönetimi Açısından Önemi*’, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- İnalçık, H., (2008) ‘*Türkiye Tekstil Tarihi Üzerine Araştırmalar* ‘ İş bankası kültür yayınları, İstanbul 2008
- İstanbul Tekstil ve Konfeksiyon İhracatçı Birlikleri (İTKİB) (2006), Yıllık Raporlar ve İstatiksel Veriler, <http://www.itkib.org.tr/default.asp?cid=RAPORLAR> [14,01,2008,WEB]
- Çeçmecioğlu, ve Çakar, (1999). ‘*Türk Konfeksiyon Yan Sanayi ve İsrail’e İhracat Olanakları*’, İstanbul Ticaret Odası Yayını, Yayın no: 1999-53, İstanbul,
- Owen, ve Pamuk, A. (2007). ‘*History of the Middle East Economies in the Twentieth Century,*’ Cambridge, Harvard University Pres, 1999’den aktaran ÖNGÜT. E., *Türk Tekstil ve Hazır Giyim Sanayinin Değişen Dünya Rekabet Şartlarına Uyumu*, Yayınlanmış Uzmanlık Tezi, İktisadi Sektörler Koordinasyon Genel Müdürlüğü, DPT,
- Altınparmak, Aytekin, (2002). ‘*Türkiye’de Devletçilik Döneminde Özel Sektör Sanayinin Gelişimi*’, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 13 Kayseri, s.35-39
- Tan, B. (2001)., Overview of the Turkish Textile and Apparel Industry,
- Öngüt. E., (2007). *Türk Tekstil ve Hazır Giyim Sanayinin Değişen Dünya Rekabet Şartlarına Uyumu*, Yayınlanmış Uzmanlık Tezi, İktisadi Sektörler Koordinasyon Genel Müdürlüğü, DPT,
- Aras. G. (2006). ‘*Avrupa Birliği ve Dünya Pazarlama Uyum Açısından Türk Tekstil ve Hazır giyim Sektörünün Rekabet Yeteneği*’, Mart Matbaası, İstanbul,
- MÜSİAD, (2008)., *Küresel Rekabet Baskısı Altında Tekstil ve Hazır Giyim Sektörünün Dönüşüm Stratejileri ve Yeni Yol Haritası*, İstanbul ,

- Eraslan, H. ve Bakan, İ. ve Kuyucu, A.,(2008), “*Türk Tekstil ve Hazır Giyim Sektörünün Uluslararası Rekabetçilik Düzeyinin Analizi*”, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 13, 265-300.
- Küçükiremiçi, Oktay ve Diğ, (2008). ‘*Küresel Mali Kriz ve Reel Sektöre Muhtemel Etkileri*’, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü, Ankara ,
- Türkiye Giyim Sanayicileri Derneği (TGSD), Yıllık Raporlar ve İstatiksel Veriler, 2008, <http://www.tgsd.org.tr> (25/11/2010).
- Atılgan, T. (2001)., ‘*Türk Tekstil Sektörünün Fırsat ve Riskleri*’, Tekstil İşveren Dergisi, Sayı 261, Eylül,
- Küçükyavuz, O. (1997), ‘*Gömlek Üretimi Tesisi Sanayi Profili*, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Sanayi Ar-Ge Genel Müdürlüğü, Ankara,
- Sevim, U., ve Emek, A., (2006), ‘*Turkish Clothing Industry*’,
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) (2004), A General Outlook General Directorate for Economic Sectors and Coordination,
- Ertek, T. (2004). *Makro Ekonomiye Giriş (1.Baskı)*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Gujarati, D, N. (1999). *Basic econometrics, 4 th Edition*, Mc Graw Hill.
- Granger, C. W. J. & Newbold, P. (1974). *Spurious regressions in econometrics. Journal of Econometrics*, 2(2), 111-120.
- Tarı, R.(2014). ‘*Ekonometri*’,10.Baskı, Umuttepe Yayınları, Kocaeli.
- Enders, Walter (1995), *Applied Econometric Time Series*, Birinci Baskı, Wiley.
- Barışık, S. , Demircioğlu, E. (2006)“ *Türkiye’de Döviz Kuru Rejimi, Konvertibilete, İhracat-İthalat İlişkisi (1980-2001)*” Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi 2(3) 71-84.
- Perron, P. (1990). *Testing For A Unit Root in A Time Series With A Changing Mean*. Journal of Business and Economic Statistics, 8, 153-62.

- Phillips, P.C.B, & Perron, P. (1988). *Testing For A Unit Root In Time Series Regressions*. *Biometrika* 75, 335-346.
- Göçer, İ. ve Özdemir, A. (2012). "2008 Küresel krizinin yayılma süreci ve etkileri: Seçilmiş ülkeler için ekonometrik bir analiz", Afyon Kocatepe Üniversitesi,
- Sevüktekin M, Nargeleşkenler M. (2006). *İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Getiri Volatilitisinin Modellenmesi ve Ön raporlanması*. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi. 61 (4), 243-265.
- Engle, R.F. ve Granger, W.J., (1987) "Cointegration and Error Correction: Representation, Estimation, and Testing", *Econometrica*, 55, 107-123.
- MacKinnon, J. G. (1996). *Numerical distribution functions for unit root and cointegration tests*, *Journal of Applied Econometrics*, 11, 601–618.
- İSO. (2000). *Türkiye Ekonomisi 2000*, İstanbul: İstanbul Sanayi Odası Yayını.
- Ertekin, M.S. (2001). Türkiye’de 1980 Sonrasında Döviz Kuru Politikaları ve Dış Ticaret, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, III(1), 183-198.
- Altınkemer, M. (1990). *Türkiye’de Döviz Piyasası ve Döviz Kurlarının Belirlenmesi*, Ankara: T.C. Merkez Bankası Araştırma Genel Müdürlüğü
- International Textiles and Clothing Bureau (.2008). "Us/Eu Agreements With China To Limit Imports Of Textiles From China", <http://www.itcb.org/Multilateral.htm>;

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Adem GÜLŞEN
Doğum Yeri ve Tarihi : Gaziantep-Şehit kamil / 15.11.1986

EĞİTİM DURUMU

Lisans Öğrenimi : Adnan Menderes Üni.
Yüksek Lisans Öğrenimi : Adnan Menderes Üni.
Bildiği Yabancı Diller :

BİLİMSEL FAALİYETLERİ

Makaleler
-SCI :
-Diğer :
Bildiriler
-Uluslararası :
-Ulusal :
Katıldığı Projeler :

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurumlar ve Yıl :

İLETİŞİM

E-posta Adresi :
Telefon : 05439419140
Tarih :